

Ole Marius Helmo

Stortingsvalgene i Verdal 1909-1936 - En politisk undersøkelse

Masteroppgave i Historie

Veileder: Pål Thonstad Sandvik

Juni 2021

Ole Marius Helmo

Stortingsvalgene i Verdal 1909-1936 - En politisk undersøkelse

Masteroppgave i Historie
Veileder: Pål Thonstad Sandvik
Juni 2021

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for moderne samfunnshistorie

Kunnskap for en bedre verden

Stortingsvalgene i Verdal 1909-1936 – En politisk undersøkelse

Ole Marius Helmo

Masteroppgave i historie
Institutt for moderne samfunnshistorie
NTNU
Trondheim Våren 2021

Forord

Det å arbeide med en masteroppgave har vært en bratt lærekurve der det er mange mulige fallgruver som kan åpne seg underveis som setter deg på prøve. Ettersom dette er avslutningen på utdanningen ved NTNU må det kunne sies å ha vært en veldig lærerik opplevelse for den tiden som har blitt brukt ved universitetet. Den store læringsopplevelsen jeg har hatt med masteroppgaven er hvor mye arbeid som må legges ned i å fremstille visuelle grafiske fremstillinger av statistikk der det ikke har blitt gjort før. Heldigvis har Statistisk Sentralbyrå hatt en oversiktlig statistikk som kunne benyttes for å se på både valgene og folketellingene. Den nye innsikten kommer fra hvordan Verdals politiske historie utfoldet seg i en tid jeg visste veldig lite om hjembygda. Masteroppgaven er forhåpentligvis en av flere publiseringer som blir laget om Verdal i fremtiden. Mitt bidrag har vært en generell politisk undersøkelse av Verdal fra 1909 til 1936 og kan forhåpentligvis åpne dørene for andre.

Oppgaven har gjort det mulig for meg å arbeide med store datamaterialer som så skulle bli til oversiktlige fremstillinger av stortingsvalgene i Verdal. Folketellingene har gitt innsikt i hvordan folk levde i Verdal et gitt øyeblikk igjennom tre tiår, 1910, 1920 og 1930. Den forståelsen av å vite hvordan du skal håndtere så store publiseringer, finne det du skal benytte og hente det ut for fremstilling har vært en nøysom men lærerik opplevelse. Komparativ fremgangsmåte for å sammenligne statistikk har vært den store ledesnoren i oppgaven, og det har gjort det mulig å vise valgresultater i visuell grafikk. Ikke bare som tall på et publisert papir i et dokument gjemt i Statistisk Sentralbyrås digitale hvelv av data. Samtidig har jeg blitt bekjent med søk i gamle aviser slik at offentlig diskurs fra tiden valgene ble holdt har bidratt til større forståelse for bevegelsene bak de statistiske publiseringene. De bidro med kontekst utenfor de etablerte partihistoriebøkene om de største politiske partiene.

Til slutt en stor takk til Pål Thonstad Sandvik for veiledning og støtte i det som må karakteriseres som ekstraordinære omstendigheter.

Ole Marius Helmo

Verdal, 12. mai, 2021

Innhold

Kapittel 1.....	7
1.1 Introduksjon og tema for oppgaven.....	7
1.2 Problemstilling og avgrensning.....	8
1.3 Formål med oppgaven.....	9
1.4 Historiografi.....	9
1.5 Om kildene.....	14
1.6 Stortingsvalgene 1909-1918 i Værdalen 2den stemmekreds.....	15
1.7 Stortingsvalgene 1921-1936.....	16
1.8 Folketellingene i 1910, 1920 og 1930.....	16
1.9 Kildekritikk.....	17
1.10 Valgstatistikk, folketellinger og aviser som historiske kilder.....	18
1.11 Oppgavens oppbygning:.....	19
Kapittel 2 – Bakgrunn.....	22
Kapittel 3 – Metodekapittel.....	33
Kapittel 4 – Analyse av stortingsvalgresultatene i Verdal fra 1909 til 1918.....	41
Folketellingene i 1910 og 1920.....	41
Valgordningen 1906-1918.....	44
Kvinnelig stemmerett.....	45
Stortingsvalget 1909 – Venstres store dominans. Karl Hagerup vant.....	46
Stortingsvalget 1912 – Borgerlig seier til Venstre. Karl Hagerup vant.....	49
Stortingsvalget 1915 – Seier til Johannes Okkenhaug. Venstre delt i to leirer.....	51
Stortingsvalget 1918 – Seier til Okkenhaug og sosialdemokratisk vekst.....	55
Sammendrag.....	57
Kapittel 5 – Analyse av stortingsvalgresultatene i Verdal fra 1921-1936.....	59
Ny valgreform 1919.....	59
Folketellingene i 1920 & 1930.....	60
Stortingsvalget 1921 Borgerlig seier og sosialistisk vekst.....	62
Stortingsvalget 1924 Solid borgerlig seier og sosialistisk vekst.....	65
Stortingsvalget 1927 – Bondepartiet største borgerlige parti. Venstre faller og sosialistisk opptur. .	67
Avisoppdrag 1927:.....	69
Bondepartipolitikeren fra Verdal - Eliseus Müller.....	70
Avholdsmannen Eliseus Müller.....	71
Stortingsvalget 1930 – Sosialistisk nedtur. Bondepartiet største borgerlige parti.....	72
Stortingsvalget 1933 – Eliseus Müller blir innvalgt fra Nord Trøndelag. Sosialistisk flertall i Verdal herred.....	75

Verdals stortingsrepresentant Eliseus Müller	77
Stortingsvalget 1936 – Arbeiderpartiets store triumf i Verdal; Rent flertall	77
Sammenfatning	79
Kapittel 6: Valgdeltakelsen nasjonalt, i Nord Trøndelag og Verdal	81
Valgdeltakelse 1909-1936: Verdal, Nordre Trondhjems Amt/Nord Trøndelag fylke og hele landet	81
Valgdeltakelse hele landet	82
Valgdeltakelse Nordre Trondhjems Amt og Nord Trøndelag fylke	83
Valgdeltakelse Verdal	84
Valgdeltakelse menn og kvinner	85
Sammenfatning:	88
Kapittel 7 – Konklusjon	90
Sluttvurderinger	90
Kilder:	95
Litteraturliste:	96
Nettressurser:	97

Kapittel 1

1.1 Introduksjon og tema for oppgaven

Denne masteroppgaven skal se på hvordan Verdal har utviklet seg politisk mellom 1909 og 1936. Hvordan Verdal har utviklet seg politisk er i seg selv en undersøkelse verdig for å få belyst et mindre stykke politisk historie om Trøndelag, og da særlig Innherred. Det politiske landskapet i Verdal vil bli sammenlignet noe med Nord Trøndelag og landet for sammenligningsgrunner. Motivasjonen kommer fra en nysgjerrighet på fortiden og hvordan folk har levd sine liv før, men det er også en nysgjerrighet fra en masterstudent med et hjerte for oppvekststedet sitt. Det er få studier som har blitt gjort om Verdal utenom en Hovedoppgaven som ble levert i 1989 av Ervik var en av studiene som det ble viktig å være oppmerksom på at fantes. Den er en av få studier om Verdal på akademisk nivå. De fleste bøkene om Verdal er skrevet av lokalhistorikere som har hatt ymse med utdanning innen historieskrivning.

Faglig er denne Masteroppgaven interessant fordi den blir en studie av politiske forhold i Verdal Kommune der analyser av valgresultater gir et innblikk i det politiske landskapet som utspant seg i kommunen. Den gir også et innblikk i hvordan kjønnsdelingen av valgdeltakelsen foregikk. Var det flere menn enn kvinner som stemte? Hadde kvinnelig stemmerett en effekt på valgdeltakelsen generelt? Endret det seg politisk i Verdal som en konsekvens av at kvinnene fikk delta? Det er spørsmålene som blir besvart underveis eller til slutt i oppgaven. Avgrensingen i tid er bestemt av hensyn til tidsbruk på selve masteroppgaven, men også av tilgjengelighet på kilder for den tidsrammen som er bestemt. Statistisk Sentralbyrå publiserer jevnlig valgresultater og stemmestatistikk etter at offisielle valg er avholdt. Disse statistikkene strekker seg over en lang periode og har nærmest uavbrutt statistikk fra 1815 til i dag.

Folketellingene fra 1910, 1920 og 1930 er også del av denne oppgaven. De skal belyse samfunnsforholdene i gitte øyeblikk i Verdals historie mellom 1909 og 1930. Disse kan fortelle om hvilke livsgrunnlag og yrker som var der, oppsto, forsvant eller ble flere av. Samtidig kan de si noe om kjønnsdelingen av arbeiderne ved disse jobbene. Hensikten er å benytte disse observasjonene sammen litteraturen på politisk historie for å forstå hvordan Verdal utviklet seg primært politisk, men også noe sosialhistorisk. Folketellingene er også viktige primærkilder til denne typen studier ettersom disse ble gjort med jevne mellomrom fra 1800-tallet til nærmere i dag.

1.2 Problemstilling og avgrensning

For denne masteroppgaven skal det stilles et sentralt spørsmål: «*Hvordan var den politiske utviklingen i Verdal sammenlignet med nasjonalt, og hvem ble valgt til stortingspolitiske verv fra Verdal mellom 1909 og 1936?*». Dette spørsmålet skal besvares ved å systematisk analysere valgstatistikkene fra Statistisk Sentralbyrå samt å bruke folketellinger og avisoppslag.

Folketellingene forteller oss hvordan folk i et gitt år levde og arbeidet. Folketellingene fra 1910, 1920 og 1930 vil være de sentrale for denne oppgaven da disse gir innblikk i hvordan innbyggerne i Verdal, Nord Trøndelag og landet hadde som yrke, næringsvei og familiestilling i telleårene. Både folketellingene og partihistoriebøkene gir mulige forklaringer som passer til stemmetallene. Litteraturen på politisk historie belyser hvilke velgergrupper som stemte på de ulike politiske partiene. I denne oppgaven vil dette sentreres rundt de største partiene i tidsperioden valgt, Høyre, Venstre, Bondepartiet og Arbeiderpartiet. Disse partiene har sentrale historikere omtalt i publiserte partihistoriebøker på -80 og -90 tallet på bestilling av partiene selv i forbindelse med jubileer for partienes dannelse. Avisene gir et samtidsblikk på den politiske diskusjonen rundt valgene, og den stortingskandidaten som ble valgt inn som kom fra Verdal herred, Eliseus Müller. Andre stortingskandidater som blir nevnt i oppgaven har ikke tilknytning til Verdal, og blir i den forstand mindre prioritert omtalt fordi de ikke kom spesifikt fra Verdal.

Avgrensningen i tid er begrunnet i at kvinner fikk begrenset stemmerett ved stortingsvalgene i 1909, og betingelsene for at disse skulle få stemme var begrenset. Betingelsene for å stemme vil bli forklart senere i oppgaven. Men det er det første stortingsvalget der du kan separere stemmer basert på kjønn, og det gir et kjønnsperspektiv på oppgaven som det er viktig å legge til ettersom det gir et bredere bilde å tolke ut fra. Året 1936 er et naturlig endepunkt ettersom det er det siste stortingsvalget som ble avholdt i fredstid. Andre verdenskrig brøt ut i 1939, og med den påfølgende okkupasjonen i 1940 gjorde det umulig å avholde frie valg. Det blir unaturlig å hoppe til 1945 for det neste avholdte stortingsvalget for denne oppgavens avgrensning. Det blir en annen tidsepoke som denne oppgaven ikke skal dekke.

Et annet perspektiv som skal inkluderes i oppgaven er kvinnes deltakelse i valgene. Særlig kvinnes deltakelse i Verdal med Nord Trøndelag og landet som referanse opp mot. Det betyr at kvinnes valgdeltakelse i Verdal blir målt opp mot den regionale og nasjonale deltakelsen. Var kvinnene i Verdal mere eller mindre aktiv enn resten av landet? Det blir et delspørsmål som skal bli besvart. Menns deltakelse i valgene er gitt på forhånd, men blir også

inkludert for å vise om menn i Verdal deltok i større eller mindre grad i valgene som ble avholdt fra 1909 til 1936. Folketellingene vil bidra med statistikk på hvor kvinner og menn sysselsatte seg selv lokalt, regionalt og nasjonalt og vil være til hjelp særlig for å forstå velgerne i Verdal. Det er 25 år med stortingsvalg som dekkes av oppgaven, og da er det riktig å avgrense hvor bredt hvert valg blir dekket.

1.3 Formål med oppgaven

Hvilket formål skal masteroppgaven tjene? Personlig har det en egeninteresse i å undersøke fortiden til sitt eget hjemsted, men erkjenner også at denne oppgaven ikke kan dekke alt som har skjedd. Det denne masteroppgaven vil gjøre, er å undersøke hvordan velgerne stemte i stortingsvalgene mellom 1909 og 1936, og om det har vært innvalgt representanter fra Verdal på Stortinget. Oppgaven skal også se på hvordan det stortingspolitiske landskapet i Verdal utviklet seg over tid igjennom første verdenskrig og mellomkrigstid. Forankringen vil til enhver tid være i Verdal mens Nord Trøndelag og landet til dels vil være referansepunkter på om Verdal fulgte med i samtidens utvikling, eller brøt ut og gikk sine egne veier. Oppgaven skal også være en start på senere studier innenfor politisk historie i Trøndelag, og det er ikke forventet at denne skal være den siste i sitt slag.

1.4 Historiografi

I det lange løp var det håp om å finne gode studier fra Verdal om dens politiske historie, men etter å ha undersøkt kildematerialene tilgjengelig er det blitt flere skuffelser enn positive overraskelser. Det virker som denne masteroppgaven i skrivende stund er en av de første oppgavene som dedikert skriver om politisk historie for en enkelt bygd. Lokalhistoriebøker som finnes på det lokale biblioteket og i digitale publiseringer dekker andre områder av Verdals historie, slik som gårdshistorie, slektshistorie og andre temaer. Disse ble dermed ikke til hjelp for denne oppgavens problemstilling. Den av de lokalhistoriske bøkene som ble funnet nyttig var boken skrevet av amatørhistoriker og tidligere kasserer Solveig Ness om Verdals Sparebank. Den ble kalt *Verdal Sparebank; fra fjærepenn til databehandling 1854-1980* og dekket bankens aktiviteter i bygda. Bankens protokoller var kildene hennes, men også lokalaviser og noen historiske verk er nevnt sporadisk underveis. Boken er derfor en del av historiografien for denne oppgaven siden den er et lokalt forankret verk.

Boken til Hilde Gunn Slottemo og Harald Rinde: *Samfunnsbyggeren; Ei fortelling om krafta som formet Nord-Trøndelag* blir brukt svært begrenset ettersom den dekker i praksis Nord Trøndelag Elektrisitetsverks historie, og da er det bare en mindre seksjon i boken som er relevant å benytte seg av for denne oppgaven. Hun beskriver Nord Trøndelag som det røde

amt, og at det var et radikalt fylke som ønsket større politiske endringer velkommen rundt slutten av 1800- og starten av 1900-tallet. Partiet Venstre sto sterkt i fylket, men det fantes også arbeiderpartisympatier som ble sterkere for hvert tiår frem til 1930-tallet. Nord Trøndelag ble preget av en mangel på byer, og selv om velgerne generelt var økonomisk ulike var det en egalitær politisk tankegang som dominerte hverdagen. Arbeidere, bønder og fiskere delte de samme målene selv om de kunne ha vidt forskjellige utgangspunkter.¹

Hovedoppgaven til Dagmar Ervik kalt *Bruket og Folket; Hovedoppgåve i Historie; 1989* ble skrevet med tilknytning til Værdalsbrukets rolle i Verdalsamfunnet. En av de politiske sakene som kom på agendaen var arbeiderne på bruket som ønsket å innføre riksmål som undervisningsspråk på Sjøbygda grendeskole der barna deres gikk på. Lokalbefolkningen ellers ville beholde landsmål, men undervurderte oppmøtet sitt og tapte etter to runder med votering. Arbeiderne på Trones bruk soknet til Arbeiderpartiet primært, og det var tydelig ut fra denne preferansen at disse arbeiderne ikke var lokale av seg fra bygda, men tilflyttere utenfra.² Det gir et lite innblikk i et politisk standpunkt som arbeiderpartivelgerne hadde i Verdal, og er derfor et interessant moment å inkludere i oppgaven.

De bøkene som det er fullt mulig å orientere seg i for denne oppgavens problemstilling knytter seg til de politiske partihistoriebøkene skrevet av Rolf Danielsen, Alf Kaartvedt, May-Brith Ohman Nielsen, Edvard Bull, Per Maurseth og Leiv Mjeldheim. De skrev om forskjellige tidsepoker av Høyres, Senterpartiets, Arbeiderpartiets og Venstres partihistorier. Danielsen og Kaartvedt dekker Høyres historie fra 1884 til 1940 med bøkene «*Drømmen om Borgerlig Samling*» og «*Høyres Oppdemningspolitikk 1918-1940*» mens Ohman Nielsen dekket Senterpartiets historie fra 1920 til 1959 med boken «*Bondekamp om markedsrett 1920-1959*». Arbeiderpartiets historie ble dekket av bøkene «*Arbeiderklassen blir til 1850-1900*» og «*Gjennom kriser til makt 1920-1935*» skrevet av henholdsvis Edvard Bull og Per Maurseth. Leiv Mjeldheim dekket partiet Venstres historie med boken «*Temaer fra Venstres historie 1905-1940*». Disse tidsavgrensningene er derfor svært hjelpelig da denne oppgavens avgrensning starter i 1909 og slutter i 1936. Disse bøkene har fått vekten lagt på seg til å forstå velgerne som stemte i Verdal ved stortingsvalgene. Rent historiefaglig står disse bøkene fortsatt for den videste dekningen av partihistoriene som finnes for tidsperioden utvalgt.

¹ Slottemo og Rinde. s. 49-50

² Ervik. Dagmar. s. 70-73 & 75-77

Knut Kjeldstadli og Ola Svein Stugu har skrevet to bøker som også er verdt å nevne i forbindelse med masteroppgaven. Det er fordi at disse bøkene dekker bredere penselstrøk om norgeshistorien. Kjeldstadlis bok *Aschehougs Norgeshistorier; Et splittet samfunn 1905-1935* dekker tiden rundt unionsoppløsningen i 1905 og frem til 1935 der førkrigstid, første verdenskrig og mellomkrigstidens opp og nedturer blir nevnt utfyllende. Særlig seksjonene om politisk utvikling er viktige brikker som kan benyttes i oppgaven til å kaste lys på valgresultatene lokalt i Verdal, og opp mot det nasjonale som boken dekker.

Ola Svein Stugu dekker mange av de samme temaene i boken *Norsk Historie etter 1905; Vegen mot velstandslandet*, men i større grad legger likevekt på politisk- og samfunnsutvikling i større bredde. Den ene av de to bøkene er eldre enn den andre, men begge to til sammen utgjør et viktig grunnlag for å tolke valgresultatene fra Verdal og nasjonalt. Folketellingene kan også tolkes i sammenheng med disse store penselstrøkene som disse bøkene dekker og opp mot valgresultatene.

Trøndelags Historie er et sammensatt verk som ble laget i tre bind, og bind tre ble skrevet av fire ledende historikere, Aud Mikkelsen Tretvik, Pål Thonstad Sandvik, Anders Kirkhusmo og Ola Svein Stugu. Bind tre, *Grenda blir global 1850-2005* er vesentlig for å forklare de regionale politiske linjene i Trøndelag opp mot de nasjonale, men også fordi de er ispedd lokale eksempler på samfunnsutviklingen i Trøndelag. For denne oppgaven er det viktig å ha kjennskap til eksisterende publiserte verk slik at det kan bli et bredere perspektiv på valgresultatene annet enn statistikken alene.

Alf Kaartvedts bok gir et innblikk i de tidligste årene av oppgavens avgrensning, og det er viktig for å forstå hvilke velgere som stemte på Høyre da. Kaartvedts bok dekker årene fra 1884 til 1918, altså fra parlamentarismens innføring og til første verdenskrigs slutt i 1918. I boken hans får vi vite hvilke saker som sto Høyre nært samt hvilke velgere som stemte på partiet og hvor de kom fra geografisk. For oppgavens del er det viktig å vite hvor velgerne kom fra da det kan forklare hvorfor Høyre gjorde det godt eller dårlig i Verdalen i valgårene 1909 til 1918. Der får vi vite at Høyres velgere kom fra byene generelt, og de største bøndene på Østlandet. Andre velgere som også stemte Høyre kom fra fiskebygdene på kysten der det ikke gikk an å dyrke jord på siden av fisket. I Nordre Trondhjems Amt sto Høyre i stor grad svakt sammenlignet med Søndre Trondhjems Amt der flere høyrevelgere holdt til, og Trondheim by var en del av den vesentlige forskjellen på amtene. I Nordre Trondhjems Amt

var oppslutningen om Høyre rundt 12 % i 1912, men falt så markant ned til 5 % i 1918.³ Grovt sett var det hver tredje velger som stemte Høyre eller den borgerlige allianse mellom 1884 og 1918.⁴

Rolf Danielsens bok tar opp tråden der Alf Kaartvedt slapp sin, og boken hans dekker Høyres historie fra 1918 til 1940. For oppgavens del er det viktig å ha med Danielsens bok om Høyres historie fra den tiden ettersom den dekker resten av årene oppgavens avgrensning er satt til, og enda frem til krigens utbrudd. Ettersom denne boken også forteller om hvordan velgergeografien endret seg fra Kaartvedts bok, så er det viktig å påpeke dette når stortingsvalgene skal tolkes. Hvilke velgere som stemte på Høyre endret seg etter 1918 da bøndene valgte å gå inn for Landmandsforbundet som sitt foretrukne parti, som så senere skulle bli til Bondepartiet i 1920. Østlandsbøndene ble med i denne nye partidannelsen da hverken Høyre eller Venstre appellerte til deres interesser sterkt nok. Flere av velgerne til Høyre kom nå fra byene i størst grad og det var en geografisk endring av velgerne fra tidligere år. Boken til Danielsen viser også hvilke saker som Høyre var opptatte av eller hadde som standpunkt til når de ble fremmet i Stortinget mellom 1918 og 1940. I stor grad blir det skildret en nedgang i velgeroppslutning over tid fra et sted mellom 35-45 % og ned til 25 % av stemmene primært på grunn av bøndene som forlot partiet.⁵

May-Brith Ohman Nielsens bok *Bondekamp om markedsrett; Senterpartiets Historie 1920-1959* dekker den delen av oppgavens avgrensning som Bondepartiet oppsto og eksisterte frem til 1936 og videre fremover. Men for oppgavens del er det ikke relevant å se på de delene som kom etter 1940. Velgerne til Bondepartiet ligger litt i partinavnet, at det var bøndene selv som dannet et eget politisk parti ettersom verken de etablerte partiene Høyre eller Venstre fremmet godt nok bøndenes sak. Bondepartiet oppsto ut fra Landmandsforbundet som var forgjengeren i 1920. Oppland og Nord Trøndelag var de sterkeste fylkene for Bondepartiet med oppslutning over 30 %, eller hele 40 % i Oppland. Andre gode områder for Bondepartiet var Østlandet og Sør- og Vestlandet og deler av Nordland der det var gode landbruksområder. Der det var vanskelig å dyrke jord sto Bondepartiet svakt. Forskjellene bøndene imellom lå i geografiske forskjeller der forskjellige politiske saker opptok bøndene. Så i korte trekk var det

³ Kaartvedt. Alf. *Høyres historie; Drømmen om borgerlig samling 1884-1918*. s. 391-392

⁴ Kaartvedt. Alf. s. 389

⁵ Rolf Danielsen. *Høyres Historie; Borgerlig oppdemningspolitikk 1918-1940*. s. 318-332

ikke en homogen gruppe som var bønder, de hadde forskjellige verdier de frontet alt etter hvor i landet de bodde.⁶

Leiv Mjeldheims bok *Den gylne mellomvegen; Tema frå Venstres Historie 1905-1940* går inn på alle de årene som avgrensningen er satt til, og noen år før og etter. Denne boken er viktig fordi den viser til politiske saker som Venstre la vekt på i årene boken hans dekker, og den forteller om hvilke typer velgere som stemte på Venstre i perioden oppgaven dekker.

Velgerne til Venstre kom fra bygdene rundt om i Norge, men også noen velgere kom fra byene. I en grov deling kom tre av fire velgere fra bygdene mens den siste firedelen kom fra byene frem til 1918. Etter dette forsvant bøndene over til Bondepartiet i 1920 likeså som for Høyre med samme skjebne blant velgergruppene. Venstres makt og innflytelse kom fra enmannskretsvalgene rundt om i Norge, der mange av deres representanter kom fra mellom 1906 og 1918. Venstre kunne ha tilnærmet flertall eller flertall med bare 35-40 % av stemmene nasjonalt på grunn av valgordningen. Etter 1919 ble det innført en ny valgordning med proporsjonalt fordelte mandater, men der bondeparagrafen fortsatt gjaldt der 2 av 3 representanter skulle komme fra bygdene og den siste tredelen fra byene. Venstre led derfor store velgertap, og ble liggende på et sted litt over eller under 20 % oppslutning nasjonalt. I Trøndelag sto Venstre relativt sterkt med en høyeste oppslutning på 39 % og laveste på 26 % av stemmene mellom 1921 og 1936. Det var høyere enn den samlede oppslutningen på landsbasis i de samme årene. Oppgaven drar nytte av boken til Mjeldheim fordi den opplyser om sentrale politiske saker, velgerne og velgergeografien.

Edvard Bull og Per Maurseth dekker en del av Arbeiderpartiets historie i Norge i den perioden som oppgaven er avgrenset til fra 1909 til 1936. De to sine bøker blir benyttet for å forstå hvilke velgere som stemte på partiet samt noen saker de var opptatt av. Edvard Bull dekker årene 1850 til 1900, og der får vi de første ledetrådene i hvor arbeiderbevegelsen oppsto. Arbeiderforeninger ble dannet, og disse var viktige for å fremme politiske budskap til sosialdemokratene eller Venstre, og medlemmene stemte for det ene eller andre partiet ut fra hvilken politikk de fremmet på Stortinget i aktuelle valgår. Arbeiderpartiet var underrepresentert på Stortinget mellom 1909 og 1918, og det var på grunn av enmannskretsene gjorde de totale stemmetallene utilstrekkelige i mange tilfeller selv om

⁶ May-Brith Ohman Nielsen. *Bondekamp om markedsrett. Senterpartiets Historie 1920-1959*. s. 159-172

partiet kunne få høyere stemmetall samlet nasjonalt. Mange av velgerne var tilknyttet sosialdemokratene eller Venstre direkte.⁷

Per Maurseth tok opp tråden der Edvard Bull slapp sin, og den boken dekker årene 1920 til 1935. Boken er viktig å nevne ettersom den gir en pekepinn på hvor arbeiderbevegelsene oppholdt seg i Norge. I det store bildet holdt arbeiderne og deres arbeiderforeninger til rundt byene i forbindelse med fabrikker, men de kunne også organisere seg innenfor fiske, tresliperier og lignende. På bygdene var det også småbrukere, og alle de nevnte foreningene hadde forskjellige interesser gående for seg. Sakene de var opptatt av ble vedtatt på ulike fagforeningsmøter rundt om i landet, og de kunne være veldig forskjellig ut fra geografien. Bevegelsene i Nordland og bevegelsene på Østlandet, Sørlandet eller Vestlandet kunne ha forskjellige hverdager og var opptatt av forskjellige saker av den grunn. Disse kunne endre standpunkt fra år til år.⁸ Velgerne for arbeiderpartiene lå i disse arbeiderforeningene både i by og bygd. Splittelsen på 1920-tallet bidro til de tre arbeiderpartiene tok velgere til seg som sammen trolig kunne hatt en større påvirkning på valgene.⁹ Politisk skilte partiene seg innenfor sosialdemokratene, arbeiderpartiet og kommunistpartiet på 1920-tallet. Men selv om du sto i ett av de tre partiene kunne det i praksis være svært små forskjeller på partiene i praktisk politikk. Velgerne i Nordland kunne være i kommunistpartiet mens sosialdemokratene dominerte på Vestlandet eller Østlandet med arbeiderpartiet som teoretiske eksempler på dette.¹⁰

1.5 Om kildene

Kildematerialet for denne oppgaven består av ti stortingsvalgpubliseringer fra Statistisk Sentralbyrå og tre folketellinger. Stortingsvalgpubliseringene som blir benyttet i oppgaven er fra valgene i 1909, 1912, 1915, 1918, 1921, 1924, 1927, 1930, 1933 og 1936. Folketellingene som blir benyttet er de som ble avholdt hvert tiende år, 1910, 1920 og 1930. Disse kildene utgjør ryggraden i oppgavens struktur, og skal bidra til å forklare den politiske utviklingen i Verdal fra 1909 til 1936.

Stortingsvalgekildene er tydelig strukturert etter samme måte i hvordan de skal tolkes med stemmetall og partier disse stemmene gikk til. Valgpubliseringene fra SSB ble strukturert med en innledning og beskrivelse av befolkningen året valget ble holdt. Det skulle gi leseren en oversikt over landets befolkning, og da utelukkende antall kvinner og menn og forandring i

⁷ Edvard Bull. *Arbeiderklassen blir til 1850-1900*. s. 490-491

⁸ Edvard Bull. s. 110-117

⁹ Edvard Bull. s. 325

¹⁰ Edvard Bull. s. 575-577

antallet fra forrige valgpublisering. Leseren blir presentert forandringene i demografien. Deretter ble det vist frem kjønnsdeling av stemmene på landsbasis i landdistriktene og kjøpstedene hver for seg. Etter kjønnsdelingen av stemmer avlagt og godkjent blir leseren tatt ned til den politiske fordelingen av stemmene. Dermed må du som leser tolke stemmene som samlede for både kvinner og menn på partiene.

Med små variasjoner er det slik valgstatistikkene ble publisert, og med oppsummeringer i bunnen av publiseringen. Dette gjør det i noen tilfeller mer praktisk å se på disse enn å finkjemme alle sidene for å finne det du leter etter. Fra 1909 til 1918 er det mulig å se både en politisk oppsummert del i bunnen, og en politisk fordeling av stemmene på hver enkelt kandidat som stilte til valg i enmannskretsene. Her er også partiene de tilhørte oppført sånn at det går å lese hvor mange stemmer hver kandidat ble gitt. På grunn av forskjellige valglover som gjaldt til to ulike perioder, så må kildene også tolkes på de premissene som ble lagt for valgene i de årene. Fra 1909 til 1918 gjaldt en valglov som ble introdusert i 1906 med enmannskretser rundt om i landet. Disse valgene er derfor skilt ut i et eget kapittel i stedet for å fremstille disse sammen med resten av valgene fra 1921 til 1936.

Valgloven som ble endret og gjaldt fra 1919 gjorde at valgene fra 1921 til 1936 ble strukturert på en noe annerledes måte i det at for eksempel Verdal ble fremstilt som en av flere stemmebidragsyttere til det totale stemmetallet for landdistriktene i fylket Nord Trøndelag. Tettsteder med bystatus ble regnet som egne stemmekretser og ble telt opp som en egen separat kategori og lagt sammen med landdistriktenes stemmer til slutt for landet. Det var fylkene som definerte stemmetallene som skulle brukes til å fordele representantene. Fra disse listene ble stemmetallene fra Verdal lett å finne i alle valgpubliseringene deretter.

1.6 Stortingsvalgene 1909-1918 i Værdalen 2den stemmekreds

Stortingsvalgene fra 1909 til 1918 ble gjennomført etter det viset som Leiv Mjeldheim beskriver i boken om partiet Venstres historie. Valgordningen gjorde det slik at det ble sendt én stortingsrepresentant fra hver landkrets eller bykrets samt at det ble valgt en offisiell varakandidat. Valgordningen gjorde det slik at velgerne fikk to sjanser til å påvirke sammensetningen av Stortinget. Fikk en kandidat ikke over 50 % av stemmene i første valgrunde, ble det holdt omvalg. Da kunne velgerne stemme på samme kandidat, eller velge å gå til en annen kandidat med større sjanser til å vinne. På den måten åpnet valgordningen for taktisk stemmegivning. I omvalgsrunden gjaldt det bare å få flest stemmer for å vinne i motsetning til første valgrunde der 50 % av stemmene måtte til for å velges som stortingskandidat. Ved splid i partirekkene kunne partiet imellom valgrundene forhandle,

formane, lage lovnader eller eventuelt skifte kandidater slik at samholdet ble berget i omvalgsrunden. Kandidatene kunne også bygge allianser med nærrelaterte partier, og hvis vinner sjansene var små så kunne kandidaten trekke seg fra valget. Det ville gjøre det lettere i omvalgsrunden for en annen kandidat fra samme parti.¹¹

I Nordre Trondhjems Amt var det fire enmannskretser som sendte representanter til Stortinget og en valgt vara for hver av dem. Disse var Stjørdalen 1ste kreds, Værdalen 2den kreds, Snaasen 3dje kreds og 4de kreds Namdalen.¹² Oppgaven holder seg til Værdalen 2den kreds for valget av stortingsrepresentanter. Statistikkene viste at det var flere som møtte opp til omvalgsrunden når avgjørelsen om representantene skulle foregå. Værdalen 2den stemmekreds besto av kommunene Leksviken, Værdalen, Ytterøen, Mosviken, Verran, Inderøen, Røra, Hustad, Sparbu og Ogndalen i alle valgene fra 1909 til 1918.¹³ I denne oppgaven blir stemmene omgjort til prosenttall og fremstilt i grafer i senere kapitler.

1.7 Stortingsvalgene 1921-1936

Valgloven i 1919 gjorde det til at statistikken i stortingsvalgene fra 1921 til 1936 ble avholdt med forholdstallsvalg og D'Hondts metode for fordeling av representantene fra de nye etablerte fylkene. Publiseringen ble strukturert på en noenlunde lik måte som tidligere, men Værdalen 2den stemmekreds eksisterte ikke lengre. Hvert parti stilte med en liste av representanter som var minst like lang som antallet representanter fra fylket, eller flere representanter enn nødvendig som alle partiene stilte med. Verdal ble regnet som et av flere landdistrikt som bidro stemmer til den felles stemmepotten i Nord Trøndelag fylke for fordeling av stortingsrepresentantene. Kjøpstedene eller byene ble regnet som egne valgdistrikt. I stortingsvalgene som ble avholdt mellom 1921 og 1936 får vi se hvordan Verdal stemte i de forskjellige valgene, og den statistiske fremstillingen skal vise Verdal opp mot de nasjonale valgtallene for de samme valgårene.

1.8 Folketellingene i 1910, 1920 og 1930

Folketellingene i 1910, 1920 og 1930 ble avholdt 1. Desember i de årene, og de er de første primærkildene til hvordan folks liv så ut i gitte øyeblikk i historien. De forteller oss om nasjonale, regionale og lokale statistikker om hvordan byer, bygder og alt imellom så ut akkurat det året. Folketellinger gir en pekepinn på antall menn og kvinner bosatt i Verdal i 1910, 1920 og 1930 og de gir også muligheten til å se hvilke livsgrunnlag disse folkene

¹¹ Mjeldheim, Leiv. *Tema frå Venstres historie 1905-1940*. s. 235

¹² *Norges Offisielle Statistik. V. 128, 189, 65 & 150. Stortingsvalget 1909, 1912, 1915 & 1918*. Pdf s. 58-60 (1909-1915) & pdf s. 60-62 (1918)

¹³ SSB. *Stortingsvalget 1909*. Pdf s. 146-147

hadde. Folketellingene blir derfor viktig for å forstå hvilke typer velgere som Verdal hadde opp mot stortingsvalgene fra 1909 til 1936. På grunn av at stemmekretsen er større enn bare Verdal mellom 1909 og 1918 blir tolkningen av befolkningen i større grad begrenset til hvordan Verdal utvikler seg over alle de tre tiårene. Skal alle tettstedene som ble inkludert i stemmekretsen fra 1909 til 1918 omtales ville oppgaven blitt for bred og mot hensikten med folketellingene. Folketellingene er ment som tilknytning til Verdal som primært fokusområde.

1.9 Kildekritikk

Når du studerer valgstatistikk er det sjelden at publiseringene gir deg absolutt alle tallene du kunne tenke deg å bruke. Men i en god del tilfeller kan du beregne deg frem til de tallene du trenger. I tilfellet her ble statistikken fremstilt og beregnet på i programmet Microsoft Excel. Dette programmet har vært en livredder fra å sitte med penn og papir for manuell regning. I alle tilfellene som har blitt oppdaget i denne oppgaven så har det vært begrensinger relatert til å tolke valgstatistikken fra Verdal herred og Nord Trøndelag til en viss grad. Valgdeltakelsen måtte beregnes manuelt for Værdalen 2den kreds mellom 1909 og 1918, og for Verdal herred etter 1918.

Alle publiseringene av folketellingene er ført opp som rene tallkolonner, og ikke som prosenter i de individuelle statistikkene for Verdal eller andre steder. Veldig få kategorier i folketellingene ble omgjort til prosenter, og det måtte også gjøres i denne oppgaven. Det har tatt mye tid å jobbe med, for beskrivelse av grafikker som allerede var laget ville vært en enklere jobb. Samtidig gir det en egen klapp på skulderen i å fremstille noe som ikke har blitt fremstilt i en masteroppgave eller lignende publisering tidligere. Nettsøk har ikke kommet opp med noe om lokale statistikker på Verdal som er laget for denne oppgavens formål eller andres.

Avisene som er benyttet har alle hatt en egen politisk agenda med sine innhold. For eksempel *Inntrøndelagen* var det lett å se at den hadde politisk brodd mot andre politiske partier som ikke var borgerlige. *Avisa Namdalen* var en Bondepartiets aviser i Nord Trøndelag, og denne avisen inkluderte politiske spalter fra blant annet mannen som ble innvalgt til Stortinget fra Verdal, mangeårig ordfører Eliseus Müller. Kildekritikken endrer seg med aviser som har en politisk brodd, men de er fortsatt interessante perspektiver på en sak som hendte. Derfor er avisene benyttet som en supplerende kilde til stortingsvalgene. De gir noe ekstra til hvordan samtiden fremstilte valgene som blir omtalt, *Avisa Nordre Trondhjems Amtstidene* var ikke utpreget politisk den ene eller andre veien og forholdt seg relativt nøytral med sine uttalelser.

Men avisen ble bare benyttet for en liten notis fra 1909, så det kan ha vært annerledes for årene etter fra 1910 til 1936.

Alle kildene nevnt ovenfor kan tolkes i feil retning med mindre du som leser vet hva du skal se etter. For denne oppgaven har det vært alfa og omega å ikke fremstille statistikker ukorrekt for grundige undersøkelser. De skal være etterrettelige for ettertiden og være til hjelp for andre typer historiestudier innenfor samme tema.

1.10 Valgstatistikk, folketellinger og aviser som historiske kilder

Både valgstatistikk og folketellinger har blitt utført av det statlige Statistiske Sentralbyrå igjennom tidene i Norge. Med få statistiske unntak har Statistisk Sentralbyrå ført i papir statistikken på stortingsvalg og kommunevalg fra 1800-tallet til i dag.

Det samme har vært tilfelle for folketellinger fra 1801 til i dag, der det har blitt publisert folketellinger omtrent hvert tiende år som dekket det meste av landet. Men mellom 1801 og 1865 ble det publisert folketellinger uten navn, men med antall mennesker, alder, kjønn og lignende. Det er noe som historikere må forholde seg til. Dette gjelder folketellingene 1825, -35, -45 og -55. Derfor er det god grunn til å tro at folketellingene er pålitelige kilder til uavhengig statistisk informasjon om hvordan et samfunn så ut i et gitt øyeblikk av historien. Den 1. Desember i 1910, 1920 og 1930 ble det utført folketellinger som viste statistikk på antall kvinner og menn i forskjellige livsstillinger og yrker. SSBs folketellinger ble kategorisert innenfor forskjellige statistikker. Derfor ble Fjerde Hefte fra Folketællingen 1910, Ellevte Hefte fra folketellingen 1920 og Tredje Hefte fra folketellingen 1930 valgt ut. Disse hadde de kategoriene nødvendig for videre studier av kildematerialet. Disse kildene viste kjønnsdeling innenfor forskjellige yrker og livsstillinger og kunne så benyttes til videre beregninger etter behov.

Aviser blir benyttet som samtidsberetninger i denne oppgaven opp mot enkelte av stortingsvalgene som ble avholdt. Dette er for å gi et offentlig ordskifteblikk på disse statistikkene. Aviser forteller om hva som har skjedd og hva som har vært debattert i tidligere avisutgaver. Dette er en av oppgavens måter å belyse stortingsvalgene på, som relatert til disse eller for å gi en stortingsrepresentant et blikk på dens politiske liv. Spesifikt blir Eliseus Müller belyst igjennom et par utvalgte aviser for å forstå politiske posisjoner representanten hadde i samtiden.

Det som *ikke* blir fortalt i avisene om stortingskandidaten kan ha vært bidragsgivende til at Eliseus Müller fikk et bedre rykte enn det som har kommet frem i avisene. Noe informasjon

kan ha med vilje blitt utelatt. Det er dette Ingar Kaldal påpeker i boka *Historisk forskning, forståing og forteljing* at du må være bevisst på det som har blitt trykket i avisene kan ha vært endret på av ulike krefter i forskjellige retninger. Det som har vært viktig og relevant har blitt definert av noen i bakgrunnen. Samtidig kan det også ha vært en definert norm på hva som har vært akseptabelt å trykke i avisene. På grunn av mangel av radio en del steder i Norge før, under og etter andre verdenskrig, har avisene vært sentrale i å fremme budskap og påvirke mulige velgere eller mennesker generelt som leste avisene.¹⁴¹⁵

Måten oppgaven er strukturert på tilsier at den metoden som blir benyttet for å sammenligne statistikk fra forskjellige kilder er sterkest knyttet til komparativ metode. Komparativ metode har forskjellige dimensjoner i seg for hvordan en historiker kan gå frem for å analysere sine kilder. I denne oppgaven har kildesammenligningen en analytisk funksjon. En analytisk funksjon kan defineres som hypotesetesting eller identifisering av årsaker.¹⁶ Det vil si at kildene sammen skal fremstille et nytt syn. En hypotese om hvordan den politiske endringen i Verdal har skjedd. Men hvordan denne har skjedd skal bevises igjennom en nærmere studie av de utvalgte statistiske kildene.

Disse teoriene må fungere som et enklere bakteppe når oppgaven går inn i valgstatistikkene, folketellingene og avisenes omtaler av enkelte av valgene. Valgstatistikken utgjør ryggraden i oppgaven, og folketellingene gir liv til bygdas velgere. Avisene blåser liv i det offentlige ordskiftet i tidsperioden i undersøkelsen. Det komparative elementet i oppgaven går mest ut på å finne en fellesnevner blant alle disse kildene til hvorfor Verdal stemte som de gjorde.

1.11 Oppgavens oppbygning:

Masteroppgaven er strukturert på en slik måte at det vil være et empirikapittel, ett metodekapittel, tre analysekapitler samt et avsluttende konklusjonskapittel. Kapitlene vil være noe ulikt strukturert ettersom de skal tjene til formålet om å fremstille stortingsvalgene på en logisk måte i møte med to forskjellige valglover. Disse blir forklart i hvert kapittel på en konsis måte slik at det forståelig.

Kapittel 2 vil være bygd opp som et bakgrunnskapittel for å forstå den politiske utviklingen i Norge. Bøkene til Knut Kjeldstadli og Ola Svein Stugu blir benyttet for å fortelle denne utviklingen i bredere pennestrøk, men ikke videre enn at det er mulig å besvare oppgavens

¹⁴ Kalda, Ingar. *Historisk forskning, forståing og forteljing*. Oslo 2003: 52

¹⁵ Hasselberg, Eirik. Masteroppgave. *1. verdenskrig - Sett fra et skandinavisk perspektiv og belyst gjennom tre militære tidskrift* pdf s. 14

¹⁶ Melve, Leidulf. Ryymin. Teemu. *Historikerens arbeidsmåter* s. 73

formål. Derfor blir det avgrenset til å omhandle politisk utvikling og relativt begrenset med annen informasjon enn dette. Ledende historikere på politisk historie som dekket årene oppgaven er avgrenset til var Alf Kaartvedt, Rolf Danielsen, May-Brith Ohman Nielsen, Leiv Mjeldheim, Edvard Bull og Per Maurseth. Disse historikernes bøker har vært ankeret som alle velgerkonklusjonene er dratt ut fra i de to stortingsvalganalysekapitlene. Partienes historie ble bestilt i forbindelse med jubileer, og skulle da være uavhengige verk fra politisk innflytelse. Sammen med Kjeldstadli og Stugu blir de partipolitiske verkene benyttet for å belyse partihistorien og noen av kjernesakene de var opptatt av i samtiden. Trøndelags Historie skrevet av Aud Mikkelsen Tretvik, Pål Thonstad Sandvik, Anders Kirkhusmo og Ola Svein Stugu blir også benyttet da den har noen politiske linjer i Trøndelag omtalt i verket sitt.

Kapittel 3 vil være et redegjørende kapittel for de metodene som er brukt for å fremstille statistikkene. Den vil gå inn i en generelt forklarende måte å fremstille statistikkene på. Både stortingsvalgene, folketellingene og valgdeltakelsesgrafene blir vist hvordan de ble gjort. Detaljer som skiller grafene, blir eventuelt påpekt i kapittelet da dette er viktig å vite for videre studier etter denne.

Kapittel 4 vil gå inn på å analysere stortingsvalgene mellom 1909 og 1918, og analysere folketellingene fra 1910 og 1920 for å knytte mønster sammen i større redegjørende observasjoner. Kapittelet vil blant annet dekke det tette stortingsvalget i 1915 som ble en tett duell mellom Venstre og Sosialdemokratene. Den skal også se på valgordningen som gjaldt den første delen av tidsperioden som oppgaven dekker. Avisoppslag blir benyttet som kilder til den offentlige politiske diskusjonen for tiden mellom 1909 og 1918 der det passer inn.

Kapittel 5 skal redegjøre for valgordningsendringen i 1919 og deretter skal kapittelet også analysere statistikken fra folketellingene 1920 til 1930. Videre skal kapittelet gå inn på stortingsvalgene fra 1921 til 1936 lokalt og nasjonalt. Kapittel 5 skiller seg ut ved at den tar også for seg avisenes omtale av Verdals stortingsrepresentant Eliseus Müller både før og etter at han ble innvalgt i 1933. Aller meste av avisinformasjonen er før ettersom aviskildene fra tidsperioden gir et bedre bilde av ham før stortingstiden. Ved hjelp av den digitale nettsiden NSD, Norsk Senter for Dataforskning, har kapittelet mulighet til å si noe om hvilken rolle Müller utfylte mens han var på Stortinget.

Kapittel 6 skal se på valgdeltakelsen totalt, og kjønnene imellom fra 1909 til 1936. Valgdeltakelsen skal måles på lokalt plan, Verdal, regionalt plan, Nordre Trondhjems Amt/Nord Trøndelag, og nasjonalt, hele landet. Samtidig skal valgdeltakelsen måle hvor

mange kvinner og menn som møtte opp hver for seg av de som kunne stemme. Det vil gi en pekepinn på den politiske aktiviteten blant kvinner og menn i Verdal, og sammenligne med de andre faktorene.

Konklusjonskapittelet vil se på funnene fra kapitlene i oppgaven i et større perspektiv, dra konkluderende bemerkninger om tiden som oppgaven har dekket, og se det fra Verdals ståsted opp mot de nasjonale trendene. Kapittelet vil også foreslå potensiell videre forskning.

Kapittel 2 – Bakgrunn

Kapittel 2 er et bakgrunnskapittel som skal dekke den generelle politiske utviklingen på landsbasis, og regionalt i Trøndelag fra 1909 til 1936, og det skal kapittelet gjøre ved å benytte tilgjengelig litteratur på området. Partienes kjernesaker forandret seg med tiden, men det er viktig å belyse noen av disse for å gi en pekepinn på ståstedet til Verdal, Trøndelag og de nasjonale strømmingene innenfor noen kjernepolitiske saker som kapittelet skal se på. Ettersom partiet Høyre sto svakt i Verdal, vil deres politiske synspunkter ikke bli like mye omtalt. Målet med kapittelet er å vise den politiske utviklingen ved å belyse noen saker som preget årene 1909-1936. Dette skal tjene som en bakgrunn for oppgavens analyser.

Stugu hadde en teori om de fire utviklingslinjene som dominerte politikken etter unionsoppløsningen i 1905. *Den storkapitalistiske linjen* var nært knyttet opp til den raske industrialiseringen, og så blant annet tilgang på kapital fra utlandet som en fordel for den økonomiske utviklingen. Staten skulle legge til rette for investeringer, men ellers holde seg utenfor produksjonslivet. Norsk og utenlandsk kapital skulle behandles likt, og var sånn sett også en liberalistisk linje. Innenfor det politiske liv var det særlig tidligere statsminister Francis Hagerup og en krets med høyrefolk rundt han som støttet denne linjen. Populariteten innenfor Høyre forsvant etter hvert.

Den nasjonalliberale linjen var skeptisk til ukontrollert utenlandskdominert industrialisering, og ønsket å støtte nasjonale næringsinteresser. De viktigste forkjemperne for denne linjen var Christian Michelsen og kretsen rundt han. De ønsket også en borgerlig samling som kunne demme opp mot radikale og sosialistiske krefter. Dette mente denne fraksjonen var mulig å gjennomføre etter unionsoppløsningen og store deler av Høyre var samstemte om dette. I første omgang møttes de i Samlingspartiet, som ble fristet til å fortsette også etter 1905. En del nasjonalliberale gikk inn for et system der sterke ledere av den typen som Michelsen representerte kunne styre staten med fast, kyndig hånd der det offentlige hadde noe å gjøre, men også ganske tydelig hvor de offentlige ikke skulle drive med aktivitet. De var skeptiske til kollektive bevegelser og så politiske partier som redskaper for sterke ledere enn masseorganisasjoner. Denne gruppa sto særlig sterkt i Frisindede Venstre som ble dannet i 1909.

Den sosialradikale linjen la stor vekt på å skape større trygghet for de svakere gruppene i samfunnet. Det betød i praksis at en aktiv stat måtte på plass med vilje til å omfordele rikdommer i samfunnet, og vilje til å innføre sosiale omsorgsordninger. Men det var ikke på noe som helst vis aktuelt å sosialisere produksjonen. Denne linjen, som også ble kalt

sosialliberal, ble sentral i det konsoliderte venstrepartiet under ledelse av Gunnar Knudsen etter 1908. Riktignok var den sterkeste pådriveren for den sosialradikale linjen likevel Johan Castberg, lederen for Arbeiderdemokratene. Hans visjon var å bygge en bred radikal allianse der også sosialistene inngikk i planene. Castbergs tyngdepunkt lå på det indre Østlandet og hvilte på to bæresøyler. Arbeidersamfunnet i byene og småkårsfolkene på bygdene. En viktig sak for denne rørelsen som Stugu nevner, var å få på plass støtteordninger på en slik måte at eiendomsløse kunne få seg et eget småbruk. Dette tiltaket ville ha den hensikten å demme opp for misnøyen i bygdeproletariatet og demme opp mot sosialistene.

Den sosialistiske linjen hadde de mest visjonære trekkene med seg og ble båret frem av den organiserte arbeiderbevegelsen. Målet deres på lang sikt var at arbeiderklassen skulle vinne samfunnsmakten. I praktisk politisk arbeid kunne de samarbeide med de sosialliberale om å få på plass gode ordninger for de som trengte det. Arbeiderbevegelsen var ikke imot storindustri eller modernisering, og så potensiale i rasjonell industriell produksjon til frigjøring fra fattigdom og nød. Det som skilte de fra resten var at de måtte arbeiderne kontrollere produksjonsmidlene for å nå det målet.¹⁷

Samtidig var det ikke vanskelig å finne sterke uttrykk for skepsis til moderniseringen av samfunnet. Hva skepsisen mer konkret innebar, og i hvilken grad den kunne knyttes til ulike bestemte grupper og miljøer har vært et diskusjonsspørsmål i norsk historieskriving. Det var likevel i denne perioden i hovedsak skepsis til storindustrien, som mange mente undergravde både tradisjonell kultur og levemåte og nasjonal kontroll med rikdommene i landet. Denne oppfatningen ble også knyttet til skepsisen til urbaniseringen og bylivet. De synene fantes også blant markerte talsmenn for bonde- og målbevegelsen. De mest konsekvente industri- og by-skeptikerne var derimot ikke imot samferdselsutbygging og utbygging av moderne institusjoner hvis bøndene og andre på landsbygda fikk goder ut av det.

Bøndene sto i sin egen situasjon der de var på leting i det politiske landskapet for sin tilhørighet. De hentet i økende omfang livbergingen sin fra å omsette landbruksvarer i et marked, men både sosioøkonomiske og regionale forskjeller bidro til at bondeinteressene ble forstått og kanalisert på forskjellig vis. Østlandsbøndene soknet til Høyre med grunnlag i at de så på Høyre som større forkjempere for grunneierinteressene enn Venstre. På Vestlandet var det i større grad Venstre som fikk stemmene til bøndene, men det var fordi andre kjernesaker også var viktige, slik som målsaken og avholdssaken. Høyre ble sett på som lite troverdige i

¹⁷ Stugu. Ola Svein. *Norsk Historie etter 1905; Vegen mot velstandslandet*. s. 36-37

disse spørsmålene på Vestlandet, og Venstre var det partiet som sto de nærmest.

Næringsinteressene hadde ikke like mye å si for vestlandsbøndene.

Ettersom markedsorienteringen ble sterkere med tiden for bøndene, kom stadig flere av bøndene frem til at hverken Venstre eller Høyre var fullgode alternativer med tanke på politikken bøndene ønsket å få gjennomført. Tollvern var et vanskelig spørsmål for Venstre med tanke på småbrukerne og arbeiderne blant velgerne sine. Kornbøndene ville ha høyere priser på kornet sitt med tollvernet som redskap. Men også statlig politikk som påvirket bøndene var viktige for bøndene å ha et ord med i laget på. Landmandsforbundet ble en viktig arena for bøndene for å fremme interessene sine. Organisasjonsgraden var størst på Østlandet og i Trøndelag der markedsorienteringen var størst.¹⁸

Fra 1920 ble Bondepartiet stiftet, og de bøndene som stemte på dem kom fra forskjellige bondesamfunn rundt om i Norge. De representantene som kom inn på Stortinget hadde forskjellige geografiske opphav. Inndelingen Ohman Nielsen brukte var grovt sett Østlandet, Sør- og Vestlandet, Trøndelag og Nord Norge. Geografien bestemte hvilke verdier og ideer de hadde med seg, og de hadde forskjellige liv. Disse forskjellene preget Bondepartiet på 20- og 30-tallet. Kulturforskjeller gjorde at Sør-Norge kunne deles i tre deler, men gav ikke noe entydig bilde av hvordan bøndene stilte seg verdimessig på høyre eller venstresiden av det politiske spekteret. Den første delen var «Kystbeltet» fra Østfold og til og med opp til Møre, var hjemsted for avholdsbevegelsen og de kristne lekmannsbevegelsene. Den andre delen var «Fjell- og Fjord-Norge som da var resten av Vestlandet og høyereliggende deler av indre Østlandet. Her hadde målsaken og den frilynte ungdomsrørsla sterk tilstedeværelse i det som normalt var Venstres velgerbastion. Flatbygdene på Østlandet var den tredje delen, og der sto riksmålet sterkt, langt mellom bedehusene, og partimønsteret var langt mere polarisert.¹⁹

I et klasseperspektiv er det vanskeligere å plassere bøndene, og de hadde også forskjeller seg imellom. En gruppe var de som hadde eiendom, et annet skille gikk mellom større og mindre bønder og gårdsarbeidere. Ved siden av eiendomsforhold og bruksstørrelse er det mulig å bruke gjennomsnittsinntekten som et kriterium på sosiale skiller. Dagfinn Slettan studerte forholdene i Verdalen, og der kom det frem at det var en høyere andel tjenere enn på landsbasis, og at det var en utpreget jordbrukskommune. Tjenestefolket arbeidet på gårdene, og de fikk spise sammen med eierne. Slettan understrekte imidlertid sterkere den betydningen

¹⁸ Stugu. s. 38

¹⁹ Ohman Nieslen. May-Brith. *Bondekamp om markedsrett; Senterpartiets Historie 1920-1959*. s. 159-160

gårdsfellesskapet hadde enn klassefølelsen. Tjenestefolket hørte til gårdshusholdet og arbeidet sammen med bøndene på deres jord, og i Trøndelag generelt fantes det få drengestuer. Forholdene skilte seg dermed ut fra det sentrale Østlandet med jordbruksmønstrene der.

Ved siden av arbeiderbevegelsen, målbevegelsen og den frilynte ungdomsbevegelsen var bondebevegelsen aktiv i mellomkrigsperioden. Den var målrettet mot både kulturelle og materielle strømninger i bondesamfunnet. En egen hegemonikamp foregikk mellom de nasjonaldemokratiske retningene, og en romantisk og autoritær retning. Her var Inn-Trøndelag en del av en nyere retning som var tuftet på en konservativ, borgerlig bondenasjonalisme innenfor Bondepartiet. Retningen betonte motsetningen mellom by og land, og hadde en brodd mot industrisamfunnet og var antisosialistisk innstilt. Enkelte i miljøet stilte også spørsmålstegn ved det parlamentariske demokratiet. Tankegods som levde i denne typen nasjonalisme, kom til uttrykk i bondestevnene. Tonen var kristelig-nasjonal med vekt på hendelser og verdier som var tilknyttet bondesamfunnet.²⁰

Et viktig trekk i tiden er andelen kvinner som deltok i større omfang i yrkesaktive stillinger. 35 % av kvinnene var i yrkesaktive stillinger i 1900 og deltakelsen i yrkesaktive blant kvinner ble knyttet til en strukturell utvikling. Den kom fra et behov i arbeidsmarkedet for arbeidskraft og behovet for lønnsinntekter i husholdningene. Kulturelle tilknytninger virket også inn. Samtidig som det ble vanlig at kvinner tok lønnet arbeid etter de ble gift, var det også en bred forestilling om at noen arbeidsoppgaver var mer feminine eller maskuline enn andre. Kvinner ble regnet som mere tjenestevillige og hadde større skikk til å drive med omsorg. Om dette er forklaringen på at enkelte omsorgsyrker har vært kvinnedominert er omdiskutert, men Stugu poengterer at det er en klar sammenheng mellom veksten i kvinnesysselsettingen og veksten i helse- og omsorgstilbudene. Det ble også endringer politisk som endret stillingen til kvinner sterkt med hundreåret. I 1913 fikk kvinner allmenn stemmerett, men de var svakt representert i offentlige verv.²¹

Tallene på yrkesaktive innenfor ulike sektorer i Norge viser at de største andelene av folk var yrkesaktive innenfor jordbruk, fiske og fangst, personlig tjenesteytelse, industri, bygge og anleggsvirksomhet og varehandel. Fra tiår til tiår endrer dette seg slik at færre jobbet innenfor jordbruk mens trenden var at flere gikk over i tradisjonell industri. En økende andel personer som gikk til bygg og anlegg, varehandel og industri med tiårene frem til 1930-tallet.

²⁰ Tretvik, Sandvik, Kirkhusmo & Stugu. *Trøndelags Historie; Grenda blir global 1850-2005*. s. 288-289

²¹ Stugu. s. 16

Sjøtransport, offentlig og privat tjenesteyting, fiske og fangst samt finans og næringstjenester var i stor grad minimale kategorier frem til en større vekst forekom fra 1910 og utover mot enden av 1930-tallet. Dette var et mønster i tiden.²²

Det politiske landskapet forteller hvordan partiene presterte i valgene som ble avholdt mellom 1909 og 1936. Venstre og Høyre hadde de desidert største mandatandelene mellom 1909 og 1915. Etter 1915 svekket disse to partienes dominans seg i takt med fremveksten av Arbeiderpartiet og Bondepartiet. Fra 1921 til 1936 vokste Arbeiderpartiet aller mest, og da i takt med at de borgerlige partiene på Stortinget sank i oppslutning. Venstre var det partiet som tapte mest mandater over tid, og Bondepartiet var et av partiene som vokste frem fra 1921 til 1936 på Venstre og Høyres bekostning sammen med Arbeiderpartiet. Venstre hadde størst oppslutning i årene 1909-1915 og til dels 1918. Resten av valgårene fra 1921 til 1936 fikk Venstre et lavere antall mandater for hvert valg som gikk. 1921 til 1930 kan sies å ha vært de stabile oppslutningsårene, men lavere enn Venstre hadde vært i tidligere stortingsvalg. Årene 1933 og 1936 illustrerte best det fallet i mandater som Venstre hadde fra 1909 til da. I årene fra 1909 til 1919 var det enmannskretser som det ble holdt valg i, og noen representanter var vanskelige å plassere.²³

Årene fra 1905 til 1920 var en tidsperiode der historikerne er samstemte om at sosialliberalismen dominerte sterkt i norsk politikk. Sosialpolitiske initiativ ble innført på løpende bånd, med blant annet Johan Castbergs barnelover som en av disse nye ordningene. En annen ordning ble folkeforsikringen der alle ansatte i bedrifter betalte inn en premie, og fikk utbetalt etter hvor mye som ble betalt inn. Da barnelovene ble vedtatt i 1915, var Castberg og hans politiske fløy allerede i konflikt med Gunnar Knudsen og det konsoliderte Venstre. De kranglet om tollpolitikken der Castberg var imot tollvern for jordbruk fordi han mente det fordyret matvarene for de som ikke kunne kjøpe korn selv.²⁴

Høyres forsøk på å komme arbeiderne i møte mislyktes i det store og hele da partiet i utgangspunktet hadde et anstrengt forhold til, og da mot organiserte arbeidere. Bøndene på Vestlandet og Østlandet skilte seg ikke ut totalt fra hverandre, men hadde forskjellige utgangspunkt da vestlandsbøndene hadde mere egalitære forhold med fisket som supplering.

²² Stugu. s. 15

²³ Stugu. s. 21

²⁴ Stugu. s. 43-44

By-Høyres grunnlag lå i de øverste samfunnslag og den ekspansive middelklassen. Bøndene forlot Høyre og Venstre i stor grad etter at Bondepartiet ble organisert.²⁵

Språkstriden og forbudsproblemet bidro til at Høyre fikk høyere oppslutning mellom 1918 og 1924. Anti-forbudsfolk og riksmålstilhengere flokket seg rundt Høyre, og den generelle nedgangen ble knyttet til Bondepartiet som oppsto i 1920. Fiskerisogn stemte i større grad på Høyre sammenlignet med sogn uten fiske i Nord-Norge. Med Venstreregjeringen i stor tilknytning til avholdsfolket var det antatt at fiskerne vendte seg til Høyre i protest. Prosentvis hadde Høyre sin styrke i byene, men også i kystkommuner langs Sør- og Vestlandet, og Nord-Norge ved fiskere som hadde individuell frihet som et verdigrunnlag. Andre var øvre inntektslag, funksjonærer og selvstendig næringsdrivende utenom primærnæringene.²⁶

Kjeldstadli skriver om «den norske trekanten» som en måte å forstå hvordan de politiske partiene fordelte seg og hvordan de politiske interessene passet inn i denne måten å tenke på for motsetninger, kamper og skiftende forbindelser mellom bønder, borgere og arbeidere. Talsmenn for de tre klassene førte fram sin løsning. En hovedlinje var en sosialliberal tankegang som ville forbedre, «renovere», det bestående samfunnet. Partipolitisk tilhørte denne retningen partiet Venstre. Klassemessig hadde den sterkest støtte i deler av middelklassen og blant småbrukere. En sosialistisk eller revolusjonær arbeiderbevegelse ville velte det bestående overende. Denne revolusjonslinjen nådde sitt klimaks i 1920-1921. En reaksjonær tendens ønsket å gå tilbake til «gode, gamle dager». Denne retningen fantes blant storbønder og i visse storborgerlige kretser, men denne retningen hadde meget begrenset appell på 1920-tallet og i 1934 i følge Kjeldstadli.

Men også innenfor disse tre hovedlinjene fantes det nyanser. Mellom moderate og militante sosialister, mellom kapitalister som ville slå ned fagorganisasjonene og de som ville forsone seg med den. Mellom bønder som holdt på det gamle og de som satset optimistisk på modernisering. «Trekanten» var en teoretisk likesidet trekant der ingen av de politiske retningene i det store bildet dominerte over de andre. En usikker balanse mellom disse preget Norge fra 1905 til 1920 der landet var et overgangssamfunn fra tidligere år der ingen gruppe tok overtaket.²⁷

²⁵ Kaartvedt, Alf. *Høyres Historie. 1884-1918; Drømmen om borgerlig samling*. s. 391-392

²⁶ Danielsen, Rolf. *Høyres Historie. 1918-1940; Borgerlig oppdemningspolitikk*. s. 318-332

²⁷ Knut Kjeldstadli. *Aschehougs Norgeshistorier; Et splittet samfunn 1905-1935*. s. 21-22

Blant de ulike svarene på massepolitikens utfordring vant altså Gunnar Knudsens sentrumslinje. Selv om Venstre gikk tilbake blant velgerne, vant partiet i 1912 og 1915, beholdt flertallet i 1918 og regjeringen frem til 1920. Systemet som Knudsen dannet var lenge stabil, sterk og styringsdyktig. I store trekk tjente Knudsen på at «trekanten» i samfunnet var lite utviklet til store brodder. Det betød at ingen av sidene i trekantmodellen til Kjeldstadli hadde en velutviklet politisk side. Valgsystemet var laget for å tjene de største partiene på Stortinget. Rundt starten av verdenskrigen i 1914 mistet Venstre kontakten med arbeidervelgerne og spenningen mellom forbrukere i byene og produsentene på bygdene vokste. Knudsens tanke om at staten som megler og overdommer viste et grunntrekk: Norge var de små økonomiske enhetenes land. Staten hørte ikke til et arrogant statsborgerskap, og for småborgere og småbønder var det rimelig å tenke at de selv sto for samfunnshelheten. Mens på den andre siden representerte arbeiderne og kapitaleierne særinteresser. At småborgere og bønder utgjorde en herskerklasse i økonomien og samfunnet var et feilaktig inntrykk. Men i den statsbærende koalisjonen som Knudsen styrte, var interessene deres godt representert.²⁸

Etter dette kom mellomkrigstiden med en serie økonomiske kriser. Dette ledet til en sosial krise der ungdommen følte samfunnet var stengt for dem, og handlingsmulighetene var lukket. De slo ut i en moralsk krise der ingen tankeretning hadde et overtak. Ulike sett med normer, individualistiske og kollektivt orienterte konkurrerte seg imellom. Det bidro så til en politisk krise der Venstre tidligere kunne sy sammen en regjering basert på ulike velgergrupper. Etter 1918-1920 kunne ikke Venstre danne en stabil og herskedyktig allianse med det første.²⁹

Fra 1880-tallet og fremover utviklet Nord-Trøndelag seg til å bli et rødt amt, og mye av grunnlaget lå i bondemiljøene på Innherred. Venstreopposisjonen satt sterkt, norskdomsideologien med folkehøgskoler, målsak og frilynte ungdomslag preget fylket. De målbar en form for borgerlig radikalisme som var et vidt tankesett som fenget mellomstore og større gårdbrukere. Mange av dem var orienterte nasjonalt som venstrepolitikere og forfektet motkulturelle holdninger og representerte et politisk radikalt og sosialliberalt prosjekt.

I 1887 ble Arbeiderpartiet dannet, og i 1903 ble Nordre Trondhjems Arbeiderparti stiftet. Fagorganisasjoner, samfunnshus, kvinneforeninger og sosiale tilstelninger var en del av dette.

²⁸ Kjeldstadli. s. 44

²⁹ Kjeldstadli. s. 21-22

Når Bondepartiet ble dannet i 1920 kom mange av representantene deres opprinnelig fra Venstre, og ikke fra Høyre slik en del bondeforeninger bar preg av på Østlandet. Når det gjaldt andre spørsmål enn landbrukspolitikken så knyttet Bondepartiet seg til Venstres nasjonale og demokratiske tradisjoner. Det var dermed radikale venstreholdninger som preget nordtrønderske bønder både i lokalstyre og Storting.

I essens er det mangelen på store byer som preget Nord-Trøndelag, og fylkespolitikkerne representerte en veldig smal forsamling. Gårdbrukere, handelsmenn, klokkere og lærere var de som dominerte politikerne i Nord-Trøndelag. Det var økonomiske forskjeller i det nordtrønderske samfunnet, men det var politisk egalitært. Med skjerpet front mellom Høyre og Venstre oppsto det politisk engasjement særlig på Innherred, og fremveksten av arbeiderbevegelsen bidro til at flere politiske aspekter ble involvert i debattene.³⁰

Venstres velgermasser kom fra bygde-Norge i stor grad, og i veldig liten utstrekning fra byene. Men grovt sett kom tre firedeler fra bygda og en firedel fra byene. Venstre sto sterkt der stemmetallene ga stor uttelling, og da særlig sørlige deler av Vestfold, vestover og nordover til Finnmark. 55 av valgkretsene var mindre enn på Østlandet, og valgdeltakelsen i de 55 kretsene var lavere enn på Østlandet. Partiet kunne dermed sope inn flertall på Stortinget uten å være i nærheten på landsbasis. Grunnlaget for Venstremakten lå i disse kretsene, og sammen med Arbeiderdemokratene på Østlandet. På grunn av valgordningen tjente Venstre mange representanter rundt om i Norge selv med bare 40 % oppslutning. 76 av 123 representanter gikk til Venstre i 1913, og i 1915 økte partiet til 80 mandater mens oppslutningen gikk ned til 37,2 %. Da Venstre tapte i 1918 mistet partiet 26 representanter på bare 5,6 % oppslutningsnedgang. Flertallsvalg i enmannskretser fikk store utslag, og mange gikk til Høyre som straff for ettpartistyret mellom 1908-1910 og 1913-1918.

På grunn av lite tilskudd av by-mandater tapte Venstre styringsdyktige flertall i mange valg. Dette viste seg også for Venstre av den grunn at partiet måtte balansere sin bygde- og bypolitikk for å tilfredsstille begge velgergruppene. I 1918 var det fortsatt over 40 % av bygdevelgerne som var lojale, men de reagerte på krisepolitikk, landsmål og alkoholforbud. Venstre manglet 11 mandater for å få rent flertall, og dette ble et sår som aldri grodde helt.³¹ Valget i 1921 var det første valget der forholdstall ble brukt som ny valgordning etter Grunnlovsendring i 1919 og ny valglov i 1920. «Bondeparagrafen» bestemte at 2/3 av

³⁰ Slottemo & Rinde. *Samfunnsbyggeren; ei fortelling om krafta som formet Nord-Trøndelag*. s. 49-50

³¹ Mjeldheim, Leiv. *Den gylne mellomvegen; Tema frå Venstres historie 1905-1940* s. 13-27

representantene skulle komme fra landdistriktene, og valgene måtte fortsatt holdes separat mellom bygd og by. De største partiene ved valgene tjente mest på fordelingen av mandater med D'Hondts metode, men metoden skulle gi større rettferdighet i fordelingen av mandatene ved at flere partier kunne få sine egne inn på Stortinget.³²

For mindre partier ble valgordningen en ny sjanse til å påvirke politikken på Stortinget. Partisplittelsen på 1920-tallet bidro til at Sosialdemokratene brøt ut fra Arbeiderpartiet, og bøndene stiftet et eget parti for å stille egne kandidater. Dette rammet Venstre ved at mandatfordelingen ble annerledes rundt om i Norge. Prosentandelen som stemte på Venstre sank fra 29,3 % i 1918 til 16,0 % i 1936. Venstreprosenten på bygda sank fra 41,8 % i 1918 til 18,4 % i 1936. I byene stabiliserte oppslutningen seg på rundt 10-13 %. Den viktigste endringen var stemmene i Nord-Norge som gikk til Høyre fra «Venstrebeltet». Mellom 1921 og 1936 hadde Venstre og Radikale Folkeparti en oppslutning på mellom 26,2 % på det laveste, og 39,4 % på det høyeste i Midt-Norge.³³

Den politiske krisen som oppsto etter 1918 og frem til 1936 kan det sies å ha vært en politisk vanskelig periode med skiftende regjeringer for hvert valg som gikk. Høyre var største parti på borgerlig side med en tredjedel av velgerne, men de fikk ofte ikke makten fordi Venstre så på seg selv som det egentlige regjeringspartiet selv med rundt en femtedel av velgerne. De to samfunnsbevarende klassene i Norge klarte ikke å etablere ledende partier. Verken Høyre eller Bondepartiet ble naturlige regjeringspartier. Venstre sto i en spagat mellom by og land, Høyre mellom byborgerskap og tradisjonelle verdikonservative, og disse partiene utviklet seg i ulike faser. Fra 1918 til 1927 var det vanlig partistrid som var det gjentakende, mens det fra 1927 til 1933 ble utviklet en samlet borgerlig front mot arbeiderpartiene. Fra 1933 til 1935 raknet denne borgerlige alliansen i sømmene.

Perioden fra 1918 til 1927 var partiene på Stortinget preget av motsetningene som hadde røtter i konfliktene fra 1800-tallet. Disse var i korte trekk tollpolitikk, Høyre mot Venstre, alkoholvenner mot avholdsfolk, riksmål mot nynorsk, forskjeller på borger og bonde, industri- og bondesamfunn, kornsak og paripolitikk. Venstres partileder Johan Ludwig Mowinckel hadde en sterk motvilje til å lage koalisjonsregjeringer, og det påvirket politikken på Stortinget med å underminere stabiliteten i regjeringene. Midt oppi dette hadde du Bondepartiet som ikke ville sloss mot Høyre alene, men i noen tilfeller, særlig i paripolitikken

³² Mjeldheim, s. 311-314

³³ Mjeldheim, s. 311-334.

var de på linje med Det norske Arbeiderparti. Derfor var det veldig uforutsigbart på Stortinget hvordan alliansene landet i enkelte saker.

Det primære trekket var riktignok at de borgerlige var enige om at Arbeiderpartiet måtte i størst mulig grad begrenses innflytelse uansett hvilken størrelse valgene ga Arbeiderpartiet mellom 1927 og 1933. I de fleste av årene satt Mowinckel som statsminister, men han ble avløst av Høyre innimellom. Fra 1918 til 1935 var det tre Høyre-regjeringer, fire Venstre-regjeringer og én Bondepartiregjering. Christopher Hornsrud ble statsminister i noen få dager før han ble felt i 1928, og er bare nevnt i forbifarten. Fra 1933 ble mandatene fordelt mellom partiene på en slik måte at de tre borgerlige partiene måtte holde én samlet front for å holde Arbeiderpartiet unna.³⁴

Arbeiderpartiets velgere var fordelt på bygd og by i forskjellige arbeiderforeninger. Disse hadde forskjellige interesser og stemte derfor på forskjellige politiske agendaer for hvert år. Disse ble så splittet i å stemme på Venstre eller Sosialdemokratene. På landsbygda fikk også arbeiderbevegelsen en tilstedeværelse, og disse var nærmest halvparten av alle foreningene. For bygdeforeningene var særlig naturaløkonomien en sentral sak der de ønsket å eie jord som de kunne gi videre til neste generasjon. Kjernen i den tanken lå i at hvis de eide jorden selv uavhengig fra bøndene, ville de stå friere selv sammenlignet med den statusen husmenn hadde eller løsarbeideren for den del. Dette skilte seg markant fra by-foreningene der ekspropriasjon og kollektiv stordrift påvirket sosialdemokratenes tanker. Forskjellen på by og land ga forskjellige syn på hva som var viktig for dem.³⁵ Den største politiske spliden i arbeiderbevegelsen forekom på 1920-tallet da de tre ulike arbeiderpartiene ble delt i ulike grupperinger. Kommunistene, Arbeiderpartiet og Sosialdemokratene. Et uttrykk som kom til etter stortingsvalget i 1924 var at for de arbeidsfolkene og småkårsfolkene som ble med i arbeiderpartiene fikk ulike karakteristikk. Det var kommunister i Bergen og Hordaland, arbeiderpartifolk i Nordland og sosialdemokrater i Østfold. Men det var ikke så sikkert at de var så forskjellige i praktisk politikk.³⁶

Fløyene i DNA kranglet lenge om hvilken linje som burde bli fulgt på særlig 1920-tallet. Tranmæls fløy og Kominternfløyen med Scheflo var i motsetning til hverandre. Tranmælsfløyen ville ikke ha samarbeid med bøndene mens Scheflos fløy søkte samarbeid med dem. Der Scheflo uttalte at det å gå imot bøndene betød at ingen partier kunne regjere Norge bidro

³⁴ Kjeldstadli. s. 263-265

³⁵ Bull, Edvard. *Arbeiderklassen blir til 1850-1900*. s. 497-501

³⁶ Maurseth. Per. *Gjennom kriser til makt 1920-1935*. s. 325

til at Edvard Bull kommenterte dette; «Det er de gamle parlamentariske vrangforestillinger som begynner å spøke igjen» i en åpen referanse til tidligere års krangling på Stortinget. Arbeiderbevegelsen i Norge forandret seg fra 1920- til 1930-tallet, og det politiske klimaet endret seg også. Venstresiden i Norge og de borgerlige venstrepartiene søkte sammen for å beskytte demokratiet mot fascismen. Arbeiderbevegelsen valgte å bevare kapitalismen i en tid da kapitalismen slet, og heller ville føre en sosialistisk linje innenfor den eksisterende rammen for samfunnsbevaring slik den var. Kampene for sosialdemokratiske prinsipper slik som reformer og sosialistisk opplysning ville gi tillit til en ny type politikk der sosialismen kunne bli endemålet. Men det å stable kapitalismen på beina igjen var en ny linje i sosialdemokratisk tenkemåte som brøt med den gamle. Den gamle sosialdemokratiske tenkemåten søkte å erstatte kapitalismen direkte med reformer.³⁷

Det ble klart at sosialistene fant sammen i 1927 da sosialdemokratene og arbeiderpartiet ble ett parti igjen, og når Norges Kommunistiske Parti mistet sine mandater forsvant den militante brodden som eksisterte i arbeiderbevegelsen. De borgerlige- og industrisamfunnet vant dragkampen over tid. Arbeiderforeningen og LO inngikk Hovedavtalen i 1935 som et klassekompromiss siden ingen av partene klarte å overmanne den andre siden eller bli den sterkeste part. Selv for bøndene var slaget tapt om å vende tilbake til en fortid før det industrielle samfunnet, men da i stedet inngå kompromisser som veien fremover. Klasseforskjeller, motsetninger og borgerlig makt forsvant ikke, så det var i essens et tap for sosialistene som ville oppheve dette. Resultatet av Hovedavtalen betød riktignok ikke noen endring tilbake til borgersamfunnet, men heller et samfunn basert på kompromisser mellom bønder, borgere og arbeidere. Ingen av Kjeldstadlis samfunnsgrupperinger vant kompromissløst over den andre.³⁸

³⁷ Maurseth, s. 575-577

³⁸ Kjeldstadli, s. 293-294

Kapittel 3 – Metodekapittel

Dette kapittelet skal forklare metoden for å fremkalle valgresultatene fra de ulike stortingsvalgårene, og folketellingene. Den skal ta for seg systematisk arbeidsmåten som ble benyttet for å vise frem valgene mellom 1909 og 1918 og den noe annerledes metoden for årene fra 1921 til 1936. Folketellingene blir også forklart hvordan de ble fremkalt som grafiske visninger i oppgaven.

Når de digitale valgkildene ble åpnet, fikk du først se den oppsummerte statistikken for stortingsvalget. Stemmer fra kvinner og menn, og hvordan prosentene er ferdigregnet for landsbasis for disse kategoriene samt befolkningen for hele landet i for eksempel 1909. Deretter ble det redegjort for stemmeberettigede og hvor mange som ble suspendert fra å være stemmeberettiget for ulike grunner. Hvordan går du så frem i å fremkalle de statistikkene som er nødvendig for denne oppgaven? Metoden blir å finne frem til statistikken i den digitale publiseringen som omhandler Verdalen og antallet stemmer som ble avgitt. Der vil det også være vist antall stemmer basert på kjønn. Det vil også være en befolkningskategori fremst i rekken. Kategorien som viser et tall med stemmeberettigede gjelder for både kvinner og menn. Derfra kan du fjerne antallet kvinner fra den første kolonnen med stemmeberettigede slik at du får vite hvor mange menn du har med å gjøre også.

Dette gjentar seg for begge valggrundene, men i omvalgsrunden kunne det være noen flere stemmeberettigede å forholde seg til. Derfor ble valggrundene holdt separat i Microsoft Excel som separate beregningstall, og ikke en for begge. For valgene fra 1909 til 1918 ble alle tallene sortert etter denne tabellen:

År	1909	1912	1915	1918
Værdalen/Verdal innbyggere	5864	6023	6023	6023
Stemmeberettigede Første valgrunde 1909-1918/Stortingsvalg 1921-1936	1976	1987	2866	3073
Menn	1378	1315	1364	1434
Kvinner	598	672	1502	1639
Stemmeberettigede minus suspenderte	1901	1925	2697	3017
Stemmer godkjent M	511	810	897	1164
Valgdeltakelse menn i % av godkjente stemmer	84,60 %	79,33 %	65,91 %	57,54 %
Stemmer godkjent K	93	211	464	859
Valgdeltakelse kvinner i % av godkjente stemmer	15,40 %	20,67 %	34,09 %	42,46 %
Godkjente stemmer M+K	604	1021	1361	2023
i alt godkjente stemmer M+K minus susp. stemmer	597	1013	1341	1974
Valgdeltakelse totalt i % av effektivt stemmeberettigede	31,77 %	53,04 %	50,46 %	67,05 %

Tabellen er en sammensetning av alle valgstatistikkene fra 1909 til 1918 og er blitt metodisk innført i de samme kategoriene som de ble innført i Statistisk Sentralbyrå sine originalkilder. Når du skal tolke statistikkene her er det bare å følge de kategoriene som er satt opp for å innsette tallmaterialet. Den øverste linjen viser innbyggertallet for 1909, 1912, 1915 og 1918.

Den viser en naturlig økning i antallet innbyggere i Værdalen disse årene med rundt 140 personer. Den neste linjen viser stemmeberettigede mennesker i Verdal, og de påfølgende horisontale kolonnene definerer hvor mange av hvert kjønn som er i Verdal som er stemmeberettiget. Det viser et markant hopp av antall kvinner som kunne benytte stemmeretten etter at stemmeretten for kvinner ble introdusert i 1913, mellom valgene i 1912 og 1915.

Stemmeberettigede minus suspenderte betyr at de som ikke kan stemme på grunn av forskjellige valgeregler er utelukket fra å stemme. Den summen med stemmeberettigede som er igjen kalles effektivt stemmeberettigede. M og K betyr Menn og Kvinner i forkortet form, og godkjente mannlige og kvinnelige stemmer blir listet opp. Disse mannlige og kvinnelige stemmene blir så delt på de samlede godkjente stemmene minus suspenderte. Det gir prosentene som vises under hver av de godkjente menn og kvinners stemmer. Disse prosentene viser bare styrkeforholdet mellom kvinnelige og mannlige stemmer. For eksempel at i 1909 var det 84,60 % av stemmene som ble gitt av menn, og 15,40 % av stemmene ble gitt av kvinner. Disse to prosentene utgjør bestandig 100 % til sammen. Det betyr ikke at det vil være færre som stemmer i fremtiden med samme utregningsmetode, men heller at styrkeforholdet kan jevne seg ut mellom kjønnene på sikt, slik denne viser. I 1918 er styrkeforholdet mellom kjønnene i antall godkjente stemmer mye nærmere enn i 1909. Bare rundt 8 % forskjell på disse. Valgdeltakelsen regnes ut fra de stemmeberettigede minus suspenderte ettersom disse ikke kunne stemme i utgangspunktet, og derfor blir de kalt «effektivt stemmeberettigede» på samme vis som i SSB sine egne originalkilder.

Stortingsvalgår	1909	1912	1915	1918	1921	1924	1927	1930	1933	1936
Værdalen/Verdal innbyggere	5864	6023	6023	6023	6747	6747	6747	7081	7259	7259
Stemmeberettigede Første valgrunde 1909-1918/Stortingsvalg 1921-1936	1976	1987	2866	3073	3354	3502	3651	3753	3939	4197
Menn	1378	1315	1364	1434	1577	1666	1768	1821	1950	2047
Kvinner	598	672	1502	1639	1777	1836	1883	1932	1989	2150
Stemmeberettigede minus suspenderte	1901	1925	2697	3017	3342	3489	3634	3740	3928	4180
Stemmer godkjent M	511	810	897	1164	1237	1260	1356	1418	1699	1849
Valgdeltakelse menn i % av godkjente stemmer	84,6 %	79,3 %	65,9 %	57,5 %	58,6 %	58,4 %	58,4 %	51,8 %	55,4 %	53,5 %
Stemmer godkjent K	93	211	464	859	873	899	964	1319	1367	1608
Valgdeltakelse kvinner i % av godkjente stemmer	15,4 %	20,7 %	34,1 %	42,5 %	41,4 %	41,6 %	41,6 %	48,2 %	44,6 %	46,5 %
Godkjente stemmer M+K	604	1021	1361	2023	2110	2159	2320	2737	3066	3457
i alt godkjente stemmer M+K minus susp. stemmer	597	1013	1341	1974						
Valgdeltakelse totalt i % av effektivt stemmeberettigede	31,8 %	53,0 %	50,5 %	67,1 %	63,1 %	61,9 %	63,8 %	73,2 %	78,1 %	82,7 %

Samme tekniske løsning er blitt brukt på resten av stortingsvalgene for Verdal, Nordre Trondhjems Amt/Nord Trøndelag Fylke og landet som helhet minus byene mellom 1909 og 1936. Dette gav oss den fremkalte grafen som viste menn og kvinners valgdeltakelse relativt

til hverandre, og den totale valgdeltakelsen for både kvinner og menn for alle årene i oppgavens avgrensning. Statistikken når den settes sammen på denne måten tillater krysstolkning av flere valg samtidig. Det gir mulighet til å tolke valgstatistikken over tid med videre bruk i andre sammenhenger. Omvalgene fra 1909 til 1918 ble også gjort på samme vis som første valggrunde, men de stoppet ved 1915 på grunn av at det ikke ble holdt omvalg i 1918-valget. Den neste utregningsmåten som ble benyttet var for å vise valgresultatene med politisk fordeling.

Her ble det benyttet en samlingsside for politisk fordeling av stemmene. Disse viste ikke forskjell på kjønnenes stemmer da alle stemmene ble talt opp. Derfor er det bare den politiske stemmestyrken du kunne lese ut av kildene fra 1909 til 1918. Det samme ble tilfellet om du så fordelingen av stemmer på de ulike stortingskandidatene. Et eksempel er at alle de politiske partiene ble satt opp i en tabell, og deretter ble stemmene til hvert parti lagt inn under i korresponderende ruter. Dette gav oss denne tabellen for 1909 i første valggrunde.

Omvalgstrunden ble gjort på samme vis, men med oppdaterte stemmetall for den valggrunden.

Høire & F. V.	Venstre	Arbeiderdemokratene	Socialdemokratene	Forskjellige	Ukjent	Sum stemmer
18	1684	0	371	0	2	2075
0,9 %	81,2 %	0,0 %	17,9 %	0,0 %	0,1 %	100,0 %

Denne tabellen viser oss hvordan stemmene ble fordelt på Høire & Frisinnede Venstre, Arbeiderdemokratene og Socialdemokratene. Så er det en smal sak å fremkalle en grafikk ut fra disse uten å legge til «Sum stemmer» i Microsoft Excel. Det gir et stolpediagram som fordeler stemmene i prosent. Prinsippet med dette kapitlet er å vise hvordan disse grafene ble til sånn at det kan kritisk vurderes av andre. Grunnen til at Microsoft Excel ble så sentral i fremkallingen av disse grafene er fordi det ikke går an å importere fra et skannet dokument tabellene som er der. De må manuelt legges inn for å bli brukt ordentlig til studier. Det er en tidkrevende jobb og det må ikke undervurderes tiden som trengs. Valgene etter 1918 ble ført inn på samme vis som i de foregående valgene. Men her er et eksempel på valget i 1921.

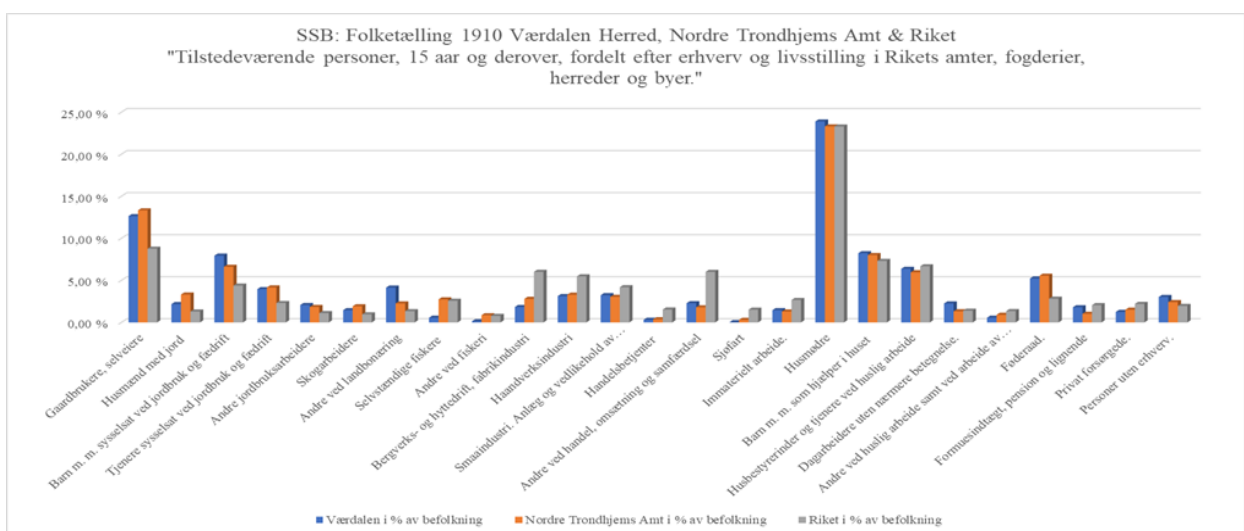
H & F. V.	Landmandsforbundet	Venstre	Radikale Folkeparti	Socialdemokratene	Det norske arbeiderparti	Andre
172	421	658	129	362	455	1
7,83 %	19,15 %	29,94 %	5,87 %	16,47 %	20,70 %	0,05 %

Tabellen viser partiene øverst, stemmetallene i midten og de samme stemmetallene delt på totalt antall stemmer for denne grafikken. Det gir et stolpediagram du finner i kapittel 5, for 1921, og frem til 1936 med samme metode for de politiske partiene som fikk stemmer. Disse politiske partiene kan variere i antall fra år til år.

Den neste fremgangsmåten viser hvordan det ble beregnet valgdeltakelse for kjønnene separert. Menn og kvinners valgdeltakelse kan separeres og regnes ut ved å benytte den utfylte tabellen lenger opp. For eksempel i 1915 var det 1364 stemmeberettigede menn i første valgrunde i Verdal. Av disse, var det 897 godkjente stemmer fra menn. Det neste vi da kan gjøre er å dele de godkjente mannlige stemmene på antall stemmeberettigede menn. Det gir en prosentverdi som da er 65,76 %. Det betyr at så mange prosent av mennene har møtt opp på valgdagen og levert stemmen sin. Denne teknikken er gjort likedan for kvinner, og konsistent for alle valgene fra 1909 til 1936.

Folketellingene er den siste av kildene som må bearbeides til noe annet fra de tallene som ble presentert. Folketellingene ble delt i forskjellige «Hefter» ut fra hva det er statistikkene viser. Det ga en bedre organisering, og lettere å manøvrere i. For denne oppgaven var det relevant å plukke ut Fjerde Hefte fra Folketellingen 1910. For folketellingen fra 1920 ble det relevant å plukke ut Ellevte Hefte. Fra folketellingen i 1930 ble det relevant å plukke ut Tredje Hefte.

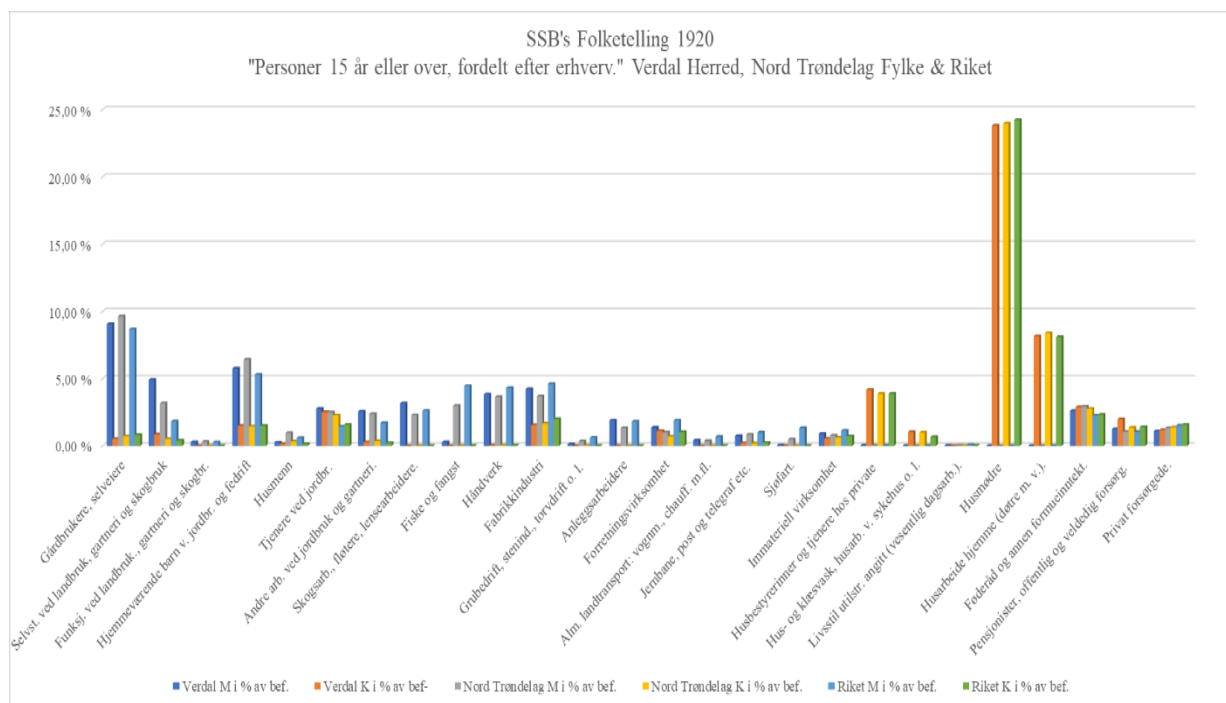
Disse heftene hadde alle noe forskjellige titler ettersom de ble laget med 10 års mellomrom. Disse heftene har navnene «*Folkemængde Fordelt Efter Livsstilling*», «*Folkemengden fordelt efter livsstilling. Fylker. Byer og herreder. Procenttall.*» og «*Folkemengden fordelt efter 1) kjønn, alder og ekteskabelig stilling, 2) livsstilling og 3) fødested --- i de enkelte herreder og byer. - „Oslo-befolkning" som bor utenfor Oslo*». Disse titlene kan være forvirrende med mindre du åpner heftene og utforsker disse for å se hvordan de er strukturert. Disse er uheldigvis strukturert noe annerledes da yrkene og livsstillingene folket ble plassert i endret seg fra tiår til tiår. Noen av titlene kan tolkes som lik den andre med annerledes ordlyd, men i denne oppgaven er folketellingene fremkalt separat.

Kilde: SSB. *Folketellingen i Norge 1. Desember 1910*. Fjerde hefte. Pdf s. 188 & 216

Folketellingen ble seende slik ut for 1910 med Verdal, Nordre Trondhjems Amt og landets landsteder vist sammen for de samme kategoriene. Der ser du hvordan yrkestitlene er fordelt langs bunnen, og den prosentvise fordelingen av de yrkesaktive mennene og kvinnene. Til sammen er alle blå stolper Værdalens innbyggere i % av befolkning på hver livsstilling eller yrkesgruppe. Oransje stolper er til sammen 100 % av Nordre Trondhjems Amts befolkning og alle grå stolper 100 % av landets befolkning.

Problemet med denne folketellingen er at det ikke ble gjort forskjell på kjønnene i statistikken. Det gir ikke noen kjønnsbalansert fremstilling og er et større minus for denne kilden. Derfor er det større rom for tolkning for folketellingene som ble laget for 1920 og 1930. Der ble det lagt inn kjønnsdelt statistikk som det er mer tolkningsmuligheter ved fremvisning.

Kilde: SSB. *Folketellingen 1920; Ellevte hefte*. Pdf s. 176-177.

Folketellingen her ble fremstilt ved å kopiere alle yrkesgruppene og livsstillingene som ble oppført i folketellingen for det året i den seksjonen av kilden som tallene kom fra.

Folketellingen skal ikke analyseres her, men i det neste kapittelet. Her er det bare om å vise metoden for å få frem denne grafikken slik den ser ut der.

Landsdel: Verdal Herred 1920	Menn	Kvinner	M+K	M i % av bef.	K i % av bef.	M+K i % av bef.
Gårdbrukere, selveiere	393	23	416	9,1 %	0,5 %	9,6 %
Andre selvstendige ved landbruk, gartneri og skogbruk	213	37	250	4,9 %	0,9 %	5,8 %
Funksj. ved landbruk., gartneri og skogbr.	12	0	12	0,3 %	0,0 %	0,3 %
Hjemneværende barn v. jordbr. og fedrift	250	65	315	5,8 %	1,5 %	7,3 %
Husmenn	11	6	17	0,3 %	0,1 %	0,4 %
Tjenere ved jordbr.	120	109	229	2,8 %	2,5 %	5,3 %
Andre arb. ved jordbruk og gartneri.	111	12	123	2,6 %	0,3 %	2,8 %
Skogsarb., fløtere, lensarbeidere.	137	0	137	3,2 %	0,0 %	3,2 %
Fiske og fangst	12	0	12	0,3 %	0,0 %	0,3 %
Håndverk	166	2	168	3,8 %	0,0 %	3,9 %
Fabrikindustri	183	67	250	4,2 %	1,5 %	5,8 %
Grubedrift, stenind., torvdrift o. l.	5	0	5	0,1 %	0,0 %	0,1 %
Anleggsarbeidere	82	0	82	1,9 %	0,0 %	1,9 %
Forretningsvirksomhet	59	48	107	1,4 %	1,1 %	2,5 %
Alm. landtransport: vognm., chauff. m.fl.	18	0	18	0,4 %	0,0 %	0,4 %
Jernbane, post og telegraf etc.	32	9	41	0,7 %	0,2 %	0,9 %
Sjøfart.	2	0	2	0,0 %	0,0 %	0,0 %
Immateriell virksomhet	39	24	63	0,9 %	0,6 %	1,5 %
Husbestyrelser og tjenere hos private	2	181	183	0,0 %	4,2 %	4,2 %
Hus- og klæsvask, husarb. v. sykehus o. l.	0	45	45	0,0 %	1,0 %	1,0 %
Livsstil utilstr. angitt (vesentlig dagsarb.).	1	0	1	0,0 %	0,0 %	0,0 %
Husmødre	0	1033	1033	0,0 %	23,8 %	23,8 %
Husarbeide hjemme (døtre m. v.).	0	354	354	0,0 %	8,2 %	8,2 %
Føderåd og annen formueinntekt.	113	125	238	2,6 %	2,9 %	5,5 %
Pensjonister, offentlig og veldedig forsørg.	54	86	140	1,2 %	2,0 %	3,2 %
Privat forsørgede.	47	51	98	1,1 %	1,2 %	2,3 %
I alt over 15 år.	2062	2277	4339	47,5 %	52,5 %	100,0 %

Tabellkilde: SSB. *Folketellingen 1920 Ellevte hefte*. Pdf s. 176

Tabellen ovenfor er tallgrunnlaget for Verdal herreds folketelling i 1920. Titlene ble satt opp til venstre og sortert i vannrett rekkefølge etter kjønn, samlet menn og kvinner, og prosentvis fordeling yrkene. 9,1 % av selveiende gårdbrukere i Verdal var menn. Til sammen var mennene og kvinnene 9,6 % av befolkningen i Verdal. I bunnen til høyre er det den samlede prosenten av menn og kvinner av total befolkning over 15 år. 52,5 % var kvinner, og 47,5 % var menn av befolkningen. Kolonnene deler opp yrkene i kjønn, og også samlet i kolonnen helt til høyre. Samme løsning ble gjort for folketellingen i 1930 uten unntak. Det eneste som er forskjellig er yrkestitlene som ble oppført for 1930. Ellers er fremgangsmåten nøyaktig lik.

Måten oppgaven har fremkalt valgdeltakelsen på, er ved hjelp av statistikken fra de forskjellige valgene. Antallet stemmer i hvert valg fra 1909 til 1936 har blitt lagt inn i en samlet statistikk som viser kjønnsdelingen av stemmene, og totalt antall. I den samme statistikken er også de stemmeberettigede totalt samt de effektivt stemmeberettigede innført. De effektivt stemmeberettigede ble ført inn med den kategorien av SSB, så i realiteten er det bare en gjengivelse av det SSB selv beregnet i primærkildene. Den store forskjellen er at denne oppgaven har gjort disse rå tallene om til statistiske presenter som er enklere å vise frem. Det gjør at statistikkene på kryss av de sammenlignbare kategoriene Verdal, Nordre Trondhjems Amt/Nord Trøndelag fylke og hele landet kan vises i samme statistiske fremstilling. Det gjør valgstatistikkene anvendbare både hver for seg og i felles grafisk

fremstillinger der det er ideelt å gjøre sånn. Det viser mønster over tid blant kvinner og menns valgdeltakelse, som da er målet med denne fremstillingen.

Stortingsvalgår	1909	1912	1915	1918	1921	1924	1927	1930	1933	1936
Værdalen/Verdal innbyggere	5864	6023	6023	6023	6747	6747	6747	7081	7259	7259
Stemmeberettigede Første valgrunde 1909-1918/Stortingsvalg 1921-1936	1976	1987	2866	3073	3354	3502	3651	3753	3939	4197
Menn	1378	1315	1364	1434	1577	1666	1768	1821	1950	2047
Kvinner	598	672	1502	1639	1777	1836	1883	1932	1989	2150
Stemmeberettigede minus suspenderte	1901	1925	2697	3017	3342	3489	3634	3740	3928	4180
Stemmer godkjent M	511	810	897	1164	1237	1260	1356	1418	1699	1849
Valgdeltakelse menn i % av godkjente stemmer	84,6 %	79,3 %	65,9 %	57,5 %	58,6 %	58,4 %	58,4 %	51,8 %	55,4 %	53,5 %
Stemmer godkjent K	93	211	464	859	873	899	964	1319	1367	1608
Valgdeltakelse kvinner i % av godkjente stemmer	15,4 %	20,7 %	34,1 %	42,5 %	41,4 %	41,6 %	41,6 %	48,2 %	44,6 %	46,5 %
Godkjente stemmer M+K	604	1021	1361	2023	2110	2159	2320	2737	3066	3457
i alt godkjente stemmer M+K minus susp. stemmer	597	1013	1341	1974						
Valgdeltakelse totalt i % av effektivt stemmeberettigede	31,8 %	53,0 %	50,5 %	67,1 %	63,1 %	61,9 %	63,8 %	73,2 %	78,1 %	82,7 %

Stortingsvalgår	1909	1912	1915	1918
Stemmeberettigede Omvalg Værdalen	1982	1990	2898	Ikke omvalg
Menn	1382	1318	1375	
Kvinner	600	672	1523	
Stemmeberettigede Omvalg minus susp. stemmer	1907	1929	2787	
Stemmer godkjent M	516	827	1098	
Valgdeltakelse menn i % av godkjente stemmer Omvalg	84,2 %	75,8 %	55,7 %	
Stemmer godkjent K	97	264	872	
Valgdeltakelse kvinner i % av godkjente stemmer Omvalg	15,8 %	24,2 %	44,3 %	
Godkjente stemmer M+K	613	1091	1970	
i alt godkjente stemmer M+K minus susp. stemmer	595	1074	1956	
Valgdeltakelse totalt i % av effektivt stemmeberettigede Omvalg	32,1 %	56,6 %	70,7 %	

Denne tabellen ble benyttet for å fremkalle en av de tre sammenlignbare faktorene, Verdal. Det vi kan se av tabellene er de forskjellige kategoriene som valgtallene er sortert etter. For eksempel hvor mange i Værdalen alene, ikke sammen med resten av kommunene som var involvert i Værdalen 2den stemmekreds, mellom 1909 og 1918 samt Verdal herred fra 1921 til 1936 som var stemmeberettiget i stortingsårene. Ta 1909 som eksempel, der 1976 personer var stemmeberettigede i første valgrunde. Antallet menn og kvinner av de stemmeberettigede er definert før de suspenderte ble fjernet. Det er det en logisk grunn til ettersom matematikken krever forskjellige utgangspunktstall å gå ut fra.

Etter at de suspenderte er fjernet, går kolonnen videre til å vise de stemmene som i alt ble godkjent fra valgstatistikkene til SSB. Den viste at 511 mannlige og 93 kvinnelige stemmer ble godkjent gitt i 1909 i Værdalen. Da kan vi beregne den prosentvise fordelingen av stemmer mellom kvinner og menn. Til sammen var kvinnelige og mannlige stemmer 604 som vist i kolonnen med «Godkjente stemmer M+K» definisjonen. De 93 kvinnelige stemmene ble omgjort i prosent 15,4 % av de godkjente stemmene og de resterende 84,6 % av stemmene er derfor de mannlige. Det vi ser her er da styrkeforholdet kjønnene imellom av de avlagte stemmene. Disse prosentene vil alltid utgjøre 100 % til sammen og formålet er å vise at kvinnenes andel av stemmene øker med tiden til en nærmere 50/50 fordeling.

Valgdeltakelsen totalt ble beregnet ved å dividere «Godkjente stemmer M+K», 613 stemmer, på «Stemmeberettigede minus suspenderte», 1901 stemmer. Det ga en valgdeltakelsesprosent på 31,8 % i Værdalen for stortingsvalget i 1909. Samme teknikk er benyttet i forbindelse med omvalgstrundene for 1909, 1912 og 1915, og alle de påfølgende stortingsvalgene fra 1921 til 1936.

Kvinner deltakelse i valg i % av stemmeberettigede kvinner	1909	1912	1915	1918	1921	1924	1927	1930	1933	1936
Nordre Trondhjems Amt Landdistrikter/Nord Trøndelag Fylke	30,5 %	44,5 %	46,8 %	48,9 %	53,1 %	56,1 %	54,1 %	66,9 %	69,1 %	77,2 %
Værdalen/Verdal Første Valgrunde 1909-1918/Stortingsvalg 1921-1936	15,6 %	31,4 %	30,9 %	52,4 %	49,1 %	49,0 %	51,2 %	68,3 %	68,7 %	74,8 %
Værdalen Omvalg 1909-1915	16,2 %	39,3 %	57,3 %							
Nasjonalt Landdistriktene	46,7 %	49,9 %	43,6 %	42,8 %	53,9 %	57,3 %	55,5 %	70,9 %	67,3 %	77,9 %
Nasjonalt kjøpsstedene/byene	73,2 %	73,8 %	65,5 %	67,4 %	73,5 %	78,3 %	74,7 %	80,7 %	79,6 %	80,6 %
Menns deltakelse i valg i % av stemmeberettigede menn	1909	1912	1915	1918	1921	1924	1927	1930	1933	1936
Nordre Trondhjems Amt Landdistrikter/Nord Trøndelag Landdistrikter	56,6 %	62,8 %	70,2 %	72,1 %	77,4 %	82,7 %	74,4 %	76,0 %	84,2 %	88,7 %
Værdalen/Verdal Første Valgrunde 1909-1918/Stortingsvalg 1921-1936	37,1 %	61,6 %	65,8 %	81,2 %	78,4 %	75,6 %	76,7 %	77,9 %	87,1 %	90,3 %
Værdalen Omvalg 1909-1915	37,3 %	62,7 %	79,9 %							
Nasjonalt Landdistriktene	65,7 %	67,7 %	66,9 %	67,7 %	74,6 %	74,2 %	73,7 %	80,8 %	80,8 %	86,9 %
Nasjonalt kjøpmannsstedene/byene	72,7 %	72,0 %	74,7 %	76,5 %	81,3 %	82,6 %	80,0 %	81,8 %	84,6 %	89,2 %

Tabellen ovenfor viser i prosent valgdeltakelsen kjønne hver for seg som en prosent av de stemmeberettigede kvinner og menn før de suspenderte ble tatt bort. Det ble gjort på grunn av at de stemmene som ble suspendert ikke ble separert i kjønn, men ble oppgitt som en total sum med suspenderte. Akkurat antallet som ble suspendert hver for seg av kjønne var ikke oppgitt, og derfor ble det utelukket å regne på valgdeltakelsen med den kategorien. Derfor er de oppgitte prosentene vist som prosentandel av de totale kvinnelige eller mannlige stemmeberettigede som kunne stemme før suspenderte ble tatt i betraktning.

For eksempel av i 1909 var det 15,6 % av kvinnene i Værdalen som avga stemme. Imens var det i Nordre Trondhjems Amts landdistrikter som helhet 30,5 % av de kvinnelige stemmeberettigede som benyttet sjansen til å stemme ved Stortingsvalget før de suspenderte er tatt i betraktning. På nasjonalt nivå ser vi forskjellen på landdistriktene og kjøpsstedene/byene. Der ser vi at 46,7 % av kvinnene i landdistriktene nasjonalt som benyttet stemmeretten i 1909. I byene og kjøpsstedene benyttet 73,2 % av de stemmeberettigede kvinnene stemmeretten. Disse prosentene er beregnet ut fra statistikkene som er ført opp på samme metode som ovenfor innenfor sine respektive inndelinger. Prosentene fjerner problemet med antall personer involvert da prosentene vist er prosentandeler av respektive kategoriers antall personer innenfor nasjonal, regional og lokal inndeling.

Kapittel 4 – Analyse av stortingsvalgresultatene i Verdal fra 1909 til 1918

Dette kapittelet skal vise frem valgresultatene fra Verdal og der Nordre Trondhjems Amt og hele landet blir benyttet som sammenlignbare faktorer slik at det kan dras relevante konklusjoner opp mot problemstillingen tidligere nevnt i innledningen av masteroppgaven. Det ledende spørsmålet du kan stille i dette kapittelet er: Hvordan har den politiske utviklingen i Verdal vært fra 1909 til 1918, og hva har det hatt å si at kvinner kunne stemme ved stortingsvalgene fra 1909?

Folketellinger fra 1910 og 1920 blir brukt i denne oppgaven som sammenlignbare faktorer for hvordan folk i landdistriktene Verdal og Nordre Trondhjems Amt samt hele landet fant sitt livsgrunnlag. Dette gir valgstatistikken en primærkilde relevans for videre analyse og konklusjoner som kan dras fra disse. Kapittelet vil inneholde statistikkfremstillinger, forklaringer og analyser av disse. Analyseringen vil skje systematisk for hvert av valgene fra 1909 til 1918. Folketellingene blir brukt som befolkningsmønsterstatistikk og sammenlignes med litteraturen om de politiske partiene og velgergruppene som stemte på dem. Avisoppslag fra tidsperioden blir benyttet for å gi et offentlig ordskifteblikk på kandidatene som ble innvalgt fra Værdalen 2den stemmekreds. Disse var Karl Hagerup og Johannes Okkenhaug som representerte Værdalen 2den stemmekreds fra 1909 til 1918. Etter dette ble ikke stemmekretsen benyttet lenger etter valgordningsendring.

Kvinneres stemmerett ble innført i 1913 på landsbasis og bidro til at begge kjønnene fikk påvirke den politiske retningen. Men kvinnene ble ikke representert i stor skala i offentlige verv før senere enn oppgavens avgrensning rundt 1970-tallet.³⁹ Som en del av analysen av valgresultatene vil oppgaven se på kvinners valgdeltakelse fra de fikk stemmerett og frem til 1936 som ett av sine delmål. Derfor overlapper det temaet i både kapittel 3 og kapittel 4. Stortingsvalgene fordeles i to kapitler fordi det er en valgordningsendring i 1919 som gir en naturlig deling og mulighet til å analysere disse med forskjellig fremgangsmåte. I dette kapittelet blir stortingsvalgene fra 1909 til 1918 analysert.

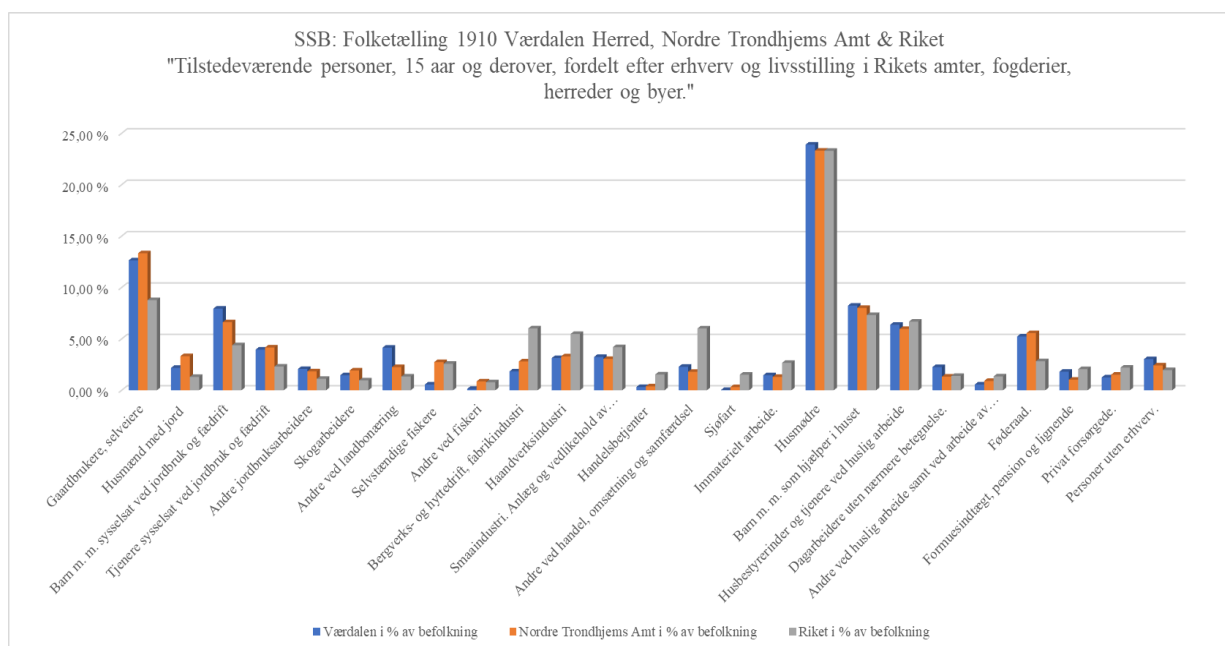
Folketellingene i 1910 og 1920

Folketellingene i 1910 og 1920 benyttes i dette analysekapittelet. Det gir muligheten til å vise frem hvordan befolkningssammensetningen endrer seg over tid og kan dra observasjoner ut fra disse. Det gir et bredere bilde av hvordan både samfunnet og det politiske landskapet

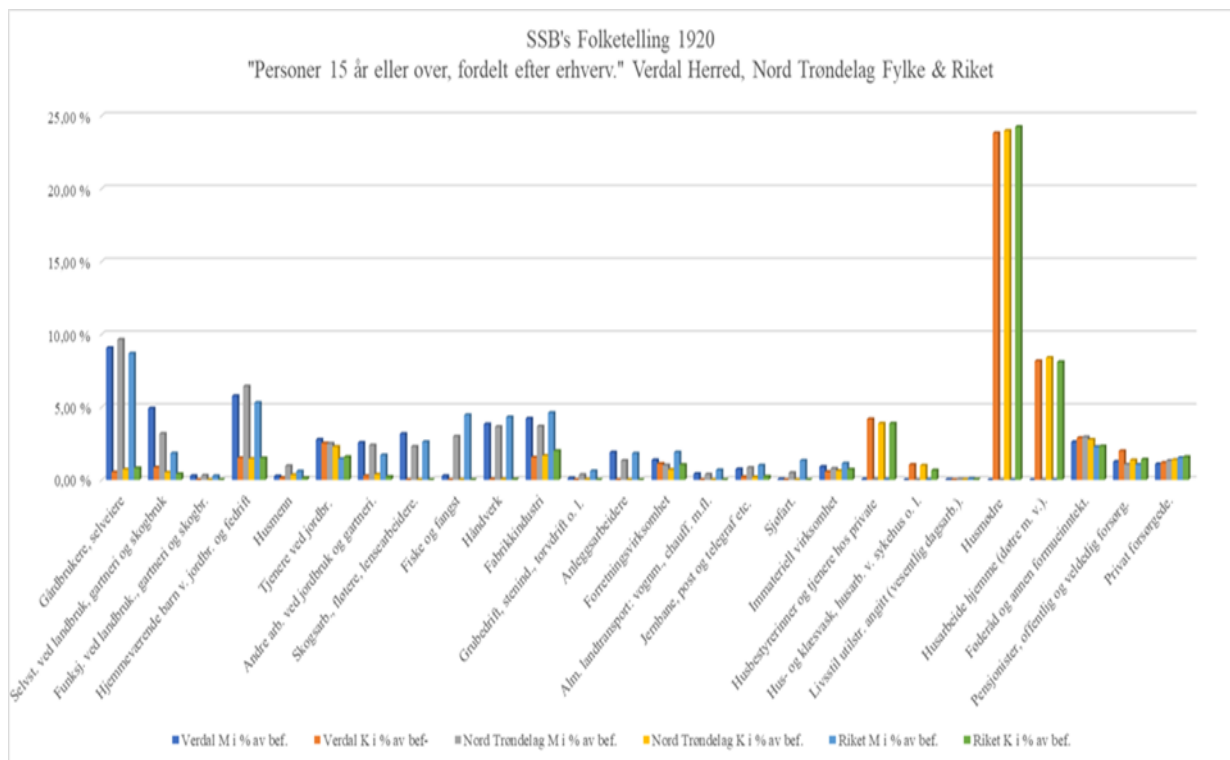
³⁹ Stugu, Ola Svein. *Norsk Historie etter 1905*. s. 16

endret seg over tiårene valgene i dette kapittelet dekket. Sammen med valgstatistikken, avisene og sekundærlitteraturen blir folketellingene benyttet til å forstå stortingsvalgene som ble avholdt i 1909, 1912, 1915 og 1918.

Stolpediagrammene viser hvordan folk over 15 år fortalte hva de drev med for livsgrunnlaget sitt, og deretter hvilken kategori de ble plassert i som folketellingens ansatte brukte det året. Fargene viser forskjellen på landdistriktene Værdalen herred, Nordre Trondhjems Amt og landet. Grafen viser hvordan befolkningen fordeler seg i prosent av totalt antall personer i hver av disse tellekategoriene. En viser bare Værdalen, den andre hele Amtet og den tredje viser hele landet under ett. For eksempel viser grafen at i underkant av 13 % av Værdalens innbyggere over 15 år drev som gårdbrukere. I overkant av 13 % arbeidet på gårdsbruk om du ser hele amtet under ett. Ser du på hele landet så var det under 10 % som arbeidet som gårdbrukere. Men da er det også medregnet byene i landet, og det gir utslag i mindre prosentandel av befolkningen som arbeidet på gårder enn Værdalen og Amtet som var rene landdistrikter. Byene ble bevisst utelatt fra Værdalen og Nordre Trondhjems Amt sine kolonner. Hele landet ble med som et andre sammenligningspunkt for referanseprosjenter. Derfor er det også et utslag i flere typiske jobber i byene som handel og fabrikker med høyere prosent på landet enn for Værdalen og Nordre Trondhjems Amt. Folketellingene skilte seg ut også ved at i 1910 ble ikke Værdalens innbyggere delt i menn og kvinner som kompliserte noe hvordan disse skulle fremstilles. Derfor falt valget ned på å utelukke kjønnsdelingen for 1910 og vise befolkningen under ett.

Kilde: Statistisk Sentralbyrå. *Folketellingen 1. Desember 1910. Fjerde Hefte*. Pdf s. 188-189, 216-217

Kilde: SSB. *Folketellingen 1920. Ellevte hefte.* Pdf s. 108-109, 176-177

I 1920 er det derimot mulig å skille kjønnene fra hverandre og kan da vise kjønnsdelingen til forskjellige jobber og livsgrunnlag både i Verdal herred, Nord Trøndelag fylke og landet. Folketellingene er med som referansestatistikker for analysen av valgene mellom 1909 og 1918 og skal da gi innblikk i hvordan befolkningsutviklingen muligens har hatt noe å si for de politiske valgene. Er det ikke tilfelle blir det påpekt endringer over tid. Målet med folketellingene er ikke en sosialstudie riktignok ettersom dette ikke er en del av problemstillingen. Det politiske står i sentrum, og befolkningsmønster over tid kan hjelpe på å forklare valgresultater. Forklaringene i sekundærlitteraturen om de politiske partienes velgergrunnlag kan sammenlignes med folketellingene og gi en pekepinn på politiske mønster for Verdal siden den er i sentrum av oppgaven.

Folketellingene viser klart og tydelig at kvinner har posisjoner i samfunnet i 1910 og 1920 som var mer vanlig for tiden i fokus. Husmødre, husarbeid og husbestyrerinner var de største prosentene av kvinners okkupasjoner i både Verdal, Amtet og landet. Husmødre var i underkant av 25 % mens husarbeid er 7-8 % av okkupasjonen til kvinnene. Husbestyrerinner kom opp mot 4-5 % av kvinnenenes okkupasjoner i alle tre kategoriene.

Menn viser seg å ha helt andre okkupasjoner enn kvinnene med unntak av tjenerposisjonen. Der er det likt mellom menn og kvinner i Verdal med rundt 3 % for hvert av kjønnene. Det vil

si rundt 6 % av kvinner og menn i Verdal. Sett under ett for landet er det færre menn og kvinner i prosent som er tjenere, og viser at Verdal hadde flere tjenere enn landsbasisfaktoren der byene ble regnet med også. Amtet sett under ett viste en noenlunde lik prosent som i Verdal. Menn i Verdal hadde i stor grad sysselsatt seg selv på gårdbruk, landbruk generelt, gartneri, skogbruk, skogsarbeid, fløtere, lensearbeidere, håndverk, fabrikkindustri og anleggsarbeidere.

Sammenlignes folketellingen for 1910 og 1920 er det mulig å observere at det er i det store og hele liten statistisk forskjell på hvordan folks levemåter var i Verdal på de to tiårene. Den største forskjellen er andelen gårdbrukere som sank fra 1910 til 1920 med rundt 4 % i Verdal. Disse gikk over i andre yrker, og da særlig industrirettede arbeidsplasser. Skogsarbeid så ut til å være vinneren med økt antall prosent arbeidere blant menn spesielt. Håndverk og fabrikkindustri hadde også en økning av antall arbeidere. Mest sannsynlig har folk på gårdene funnet seg andre jobber på de ti årene som har gått mellom 1910 og 1920. Statistikken tilsier dette. Kvinnene har i liten grad funnet seg andre livnæringsformer enn de som var dominerende i 1910, og det er ikke noen statistisk grunn til å konkludere annerledes for kvinnenens del. Det er riktignok en voksende prosentandel kvinner som hadde funnet seg arbeid ved fabrikker, forretningsvirksomhet og som selvstendige ved gartneri, landbruk ellers og skogbruk. Det er en utvikling som viser at kvinner tok del i større grad i andre yrker enn ti år tidligere i 1910.

Viktigheten av å se befolkningsmønsteret i Verdal med folketellingene er den at disse kan brukes i konklusjoner om hvorfor velgerne valgte de partiene de gjorde ved stortingsvalgene som ble avholdt mellom 1909 og 1918. Derfor var det også viktig å vise observasjonene fra folketellingene før valgresultatene. Sammen med litteraturbeskrivelsene av partienes velgere i kapittel 2, skal disse stortingsvalgene analyseres i rekkefølge fra start til slutt i 1918. Kapittel 5 tar for seg valgene etter 1918 til avgrensningens slutt i 1936.

Valgordningen 1906-1918

Gjennomføringen av stortingsvalgene fra 1906 til 1918 ble forklart av Leiv Mjeldheim i boken hans om Venstres historie. Valgordningen gjorde det slik at velgerne fikk to sjanser til å påvirke sammensetningen av Stortinget. Landet sendte én kandidat fra hver landkrets eller bykrets samt en varakandidat. Hvis en kandidat ikke fikk flertall i den første valgrunden, fikk de en ny sjanse i omvalgsrunden. Da kunne velgerne stemme på samme kandidat, eller velge å gå til en annen kandidat med større sjanser til å vinne. På den måten åpnet valgordningen for taktisk stemmegivning. I omvalgsrunden gjaldt det bare å få flest stemmer for å vinne i

motsetning til første valgrunde der 50 % av stemmene måtte til for å velges som stortingskandidat. Ved splid i partirekkene kunne partiet imellom valgrundene forhandle, formane, lage lovnader eller eventuelt skifte kandidater slik at samholdet ble berget i omvalgsrunden. Kandidatene kunne også bygge allianser med nærrelaterte partier, og hvis vinner sjansene var små så kunne kandidaten trekke seg fra valget. Det ville gjøre det lettere i omvalgsrunden for en annen kandidat fra samme parti.⁴⁰

Kvinnelig stemmerett

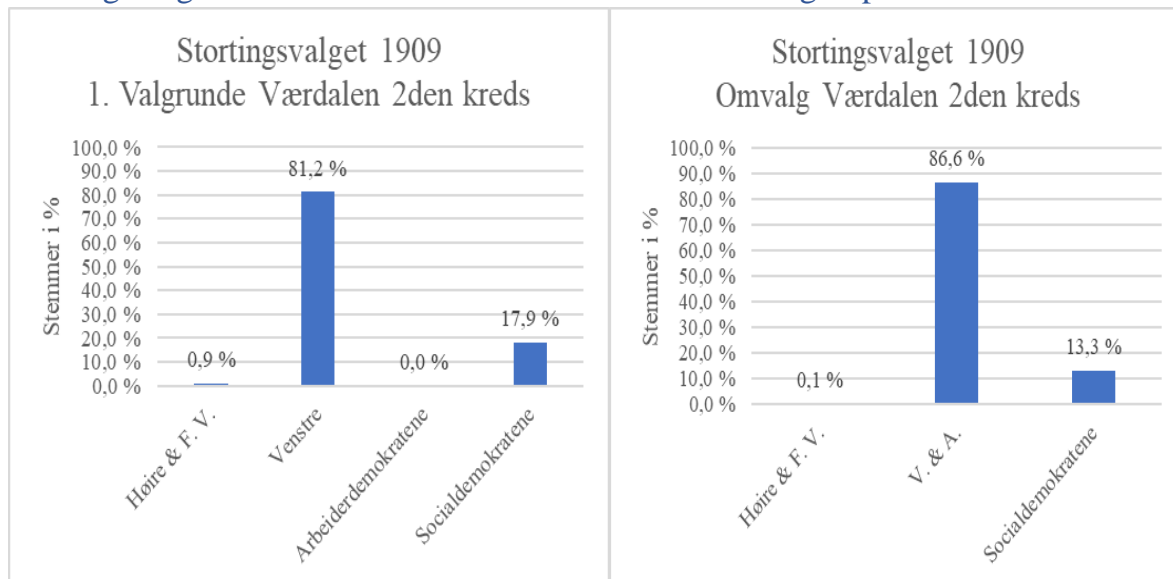
Ved Grunnlovsendring i 1907 ble kvinner for første gang tillatt å stemme ved stortingsvalgene, men med en del restriksjoner. Alle kvinner som fikk stemme måtte ha fylt 25 år, bodd i Norge i 5 år sammenhengende og betalt skatt tilsvarende 400 kroner i byene eller tilsvarende 300 kroner på landet. Ellers var det også begrenset til å ha et formuesfellesskap med en ektefelle som har betalt beløpene nevnt.⁴¹ Dette åpnet for at kvinner kunne delta i det politiske liv i større grad enn tidligere, men begrensningene viser at det ikke var fritt spillerom for kvinnene før i 1915 da det offisielt var lov for alle kvinner å avgi stemme ved stortingsvalgene.

Kvinnelig stemmerett er en viktig grunn til at oppgaven begynte i 1909, og ikke i 1906 som det også ble vurdert. Det var fordi i 1909 ble de første kvinnene tillatt å stemme ved valgene. Kriteriene ble nevnt ovenfor for å få stemme, men det var et første steg mot likestilling i Norge at kvinnene fikk lov å avlegge stemme ved stortingsvalgene. Det vi skal se senere i oppgaven er at kvinnelig stemmerett virkelig påvirker hvordan den politiske utviklingen i Verdal endrer seg. Selv før analysene begynte var det mulig å se ut fra de fremstilte dataene fra Statistisk Sentralbyrå at Arbeiderpartiet vokser seg større og større for hvert valg som går, ispedd noen ekstra arbeiderpartier. Blant annet kommunistene gjør sitt inntog i flere av valgene.

⁴⁰ Mjeldheim, Leiv. Tema frå Venstres historie 1905-1940. s. 235

⁴¹ SSB. Stortingsvalget 1909. Pdf s. 5

Stortingsvalget 1909 – Venstres store dominans. Karl Hagerup vant

Kilde: SSB. *Stortingsvalget 1909*. Pdf s. 190 & 195

Stortingsvalget i 1909 viser at partiet Venstre var det suverent dominerende partiet i Værdalen dette året. Stemmene i første runde fordelte seg på Venstre, Socialdemokratene og Høire/Frisindede Venstre. Etter at kandidatene fra Venstre fikk 81,2 % av stemmene i første valgrunde kan det med stor sikkerhet sies at Værdalen hadde svært sterke sympatier med det borgerlige partiet som hadde størst appell på landsbygda rundt om i Norge. Byene hadde større tilbørighet til å lene mot Høires kandidater, men det var ikke gitt på forhånd. Det skal også nevnes at 17,9 % av stemmene som gikk til J. Myranæs fra Socialdemokratene lar seg høre selv for denne tiden med en betydelig minoritet av stemmene. I omvalgsrunden stemte færre på Socialdemokratene ut fra taktiske vurderinger, og der Venstres kandidat Karl Hagerup kan ha vært den foretrukne kandidaten foran partifellen Johannes Okkenhaug. Okkenhaug ble støttet av Høire og Frisindede Venstre. Avisen *Nordre Trondhjems Amtstidende*, tirsdag 12. oktober 1909, bekreftet antakelsen om Okkenhaug som Høires og Frisindede Venstres kandidat. Der sto det

«Kvinder og mænd av det konservative parti og det frisindede venstre i Værdalens valgkreds er blitt enige om at stemme paa og opfordre fine meningsfæller at stemme paa til

stortingsmand: Johannes Okkenhaug, Sparbu, til varamand: Einar Jensen, Mosviken.

Stemmesedler faaes ved valget.»⁴²

Omvalgsrunden bekreftet mønsteret med at flere møtte opp, og Venstres kandidater fikk til sammen 86,56 % av stemmene i den andre runden for valg av stortingsrepresentant til det kommende Stortinget. Hagerup ble valgt etter to valggrunder som førstekandidat, og vararepresentanten ble Ole Haugum. Begge representerte partiet Venstre.⁴³ Opposisjonen ble antatt å ha vært Johannes Okkenhaug som konkurrerende kandidat til Hagerup der Høire ba sine velgere om å stille seg bak han som kandidat fra Værdalen 2den kreds.⁴⁴ Det gir et misvisende inntrykk av at Venstre ikke hadde motstand når alle stemmene telles for partiet samlet. Hver for seg fikk henholdsvis Hagerup 49,7 % og Okkenhaug 31,2 % av stemmene. Akkurat ikke nok stemmer for Hagerup til å unngå omvalgsrunde. I omvalgsrunden fikk Hagerup 48,2 % av stemmene og vant fordi det var kun flertall av stemmene i andre runde som krevdes. Haugum vant i begge valggrundene for vararepresentantplassen med 38,2 % og 38,6 % av stemmene. Værdalen hadde en kandidat fra bygda til vararepresentant i sognepresten E. Veel som ikke klarte å vinne mot Haugum. Også han kom fra partiet Venstre som en opposisjonskandidat til Haugum.⁴⁵

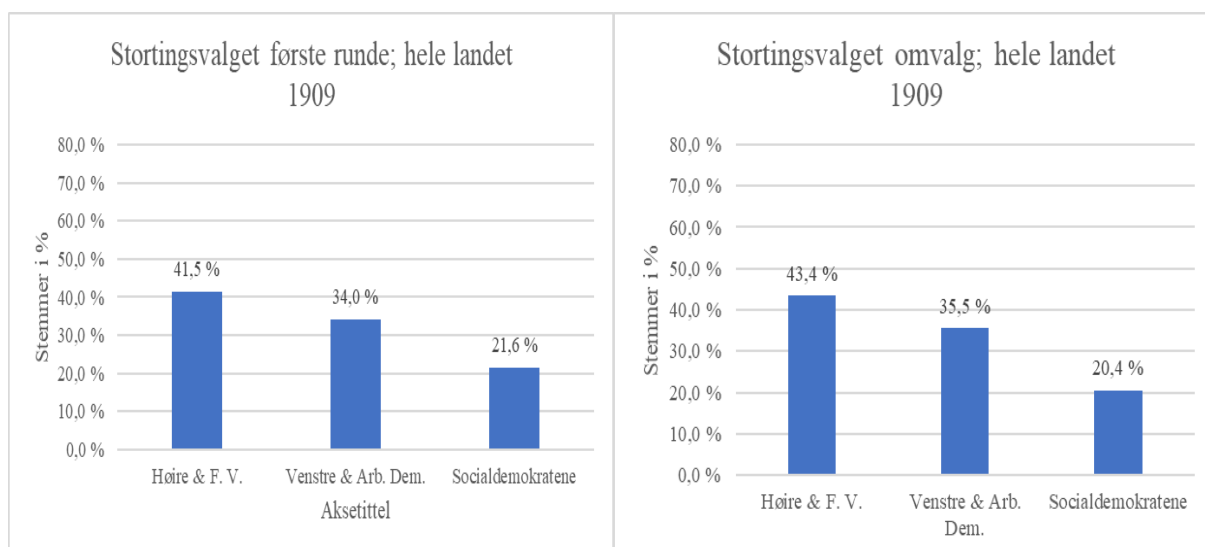
Folketellingen i 1910 som ble gjort året etter stortingsvalget, viser at Værdalen herred hadde flere mulige velgere fra gårdsbruk, bergverksarbeid, tømmerindustri, handel og anleggsarbeidere. Disse velgerne ble tilknyttet primært partiet Venstre, men også noen velgere ble tilknyttet Sosialdemokratene skal empirien om velgerne til partiene forstås rett. Det betyr at Værdalen hadde for 1909 å være en større tilstedeværelse av sosialdemokratiske tendenser. Sosialdemokratiske kampsaker hadde fått fotfeste blant flere enn én av ti velgere i bygda slik valgresultatet viste for 1909. Kvinnene ble i noe grad også knyttet til Sosialdemokratene fordi at tjenere ble hevdet å være blant arbeiderpartistemmene ved valg. Tjenere tjente lite penger riktignok, så det er lite sannsynlig at kvinnelige tjenere stemte sosialdemokratisk i 1909 i Værdalen. Organiseringen av forskjellige arbeidsforeninger så til det i mange tettsteder og byer rundt om i landet.

⁴² Nasjonalbiblioteket. *Nordre Trondhjems Amtstidende*. Tirsdag 12. Oktober 1909. «Valget i 2den kreds» s. 2

⁴³ SSB. *Stortingsvalget 1909* pdf. s. 146-147

⁴⁴ SSB. *Stortingsvalget 1909* pdf s. 146

⁴⁵ SSB. *Stortingsvalget 1909* pdf s. 146

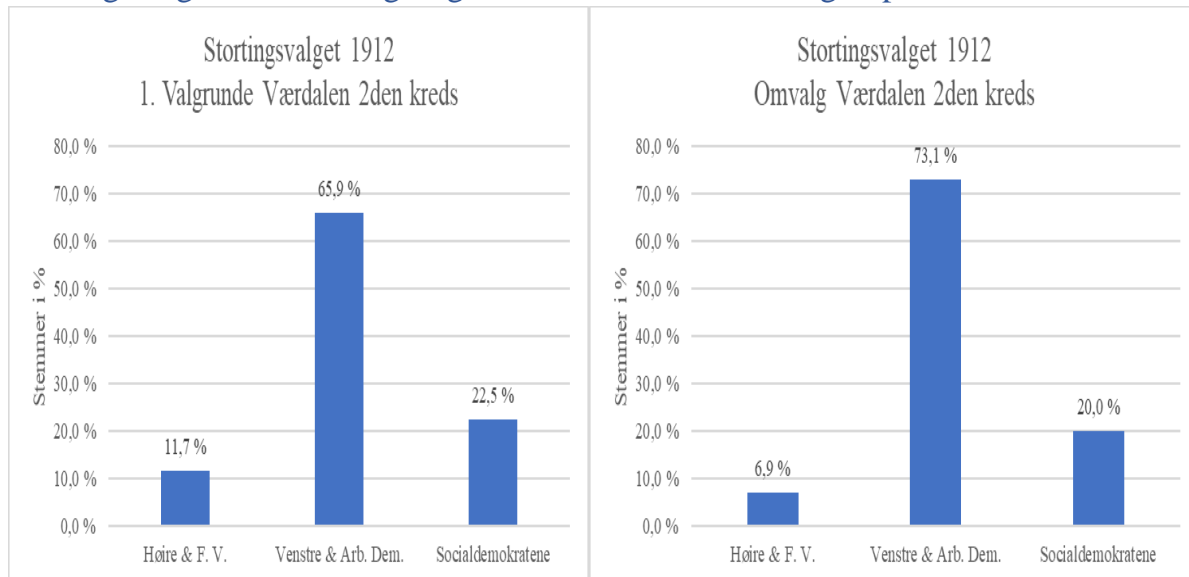
Kilde: *Stortingsvalget 1909*. Pdf s. 192 & 197

Valget på landsbasis etter omvalgsrunden endte med at Høire og Frisinnede Venstre fikk 43,4 % av stemmene til sammen. Venstre og Arbeiderdemokratene fikk 35,5 % av stemmene, og Socialdemokratene fikk 20,4 % av stemmene som ble gitt i stortingsvalget det året. Det markerer at de borgerlige partiene som en samlet blokk var 78,9 % av stemmene.

Socialdemokratene stemmer viser at en av fem velgere foretrakk den politiske grupperingen til Stortinget på landsbasis.

Sammenlignet med Værdalen stemmekrets viser det at Værdalen i langt større grad foretrakk Venstre når de valgte stortingskandidaten sin. Men valget i 1909 var et av flere unntak der stemmekretsen Værdalen hadde i realiteten to venstrekandidater som ble støttet av to forskjellige partier. At Venstre fikk til sammen over 80 % av stemmene i to valgoganger blir en misvisende fremstilling selv om begge kandidatene var i praksis venstrekandidater for Værdalen stemmekrets. Socialdemokratene sto ikke fullt så sterkt i Værdalen dette året som de gjorde på landsbasis med mellom 13 og 17 % lokalt.

Stortingsvalget 1912 – Borgerlig seier til Venstre. Karl Hagerup vant

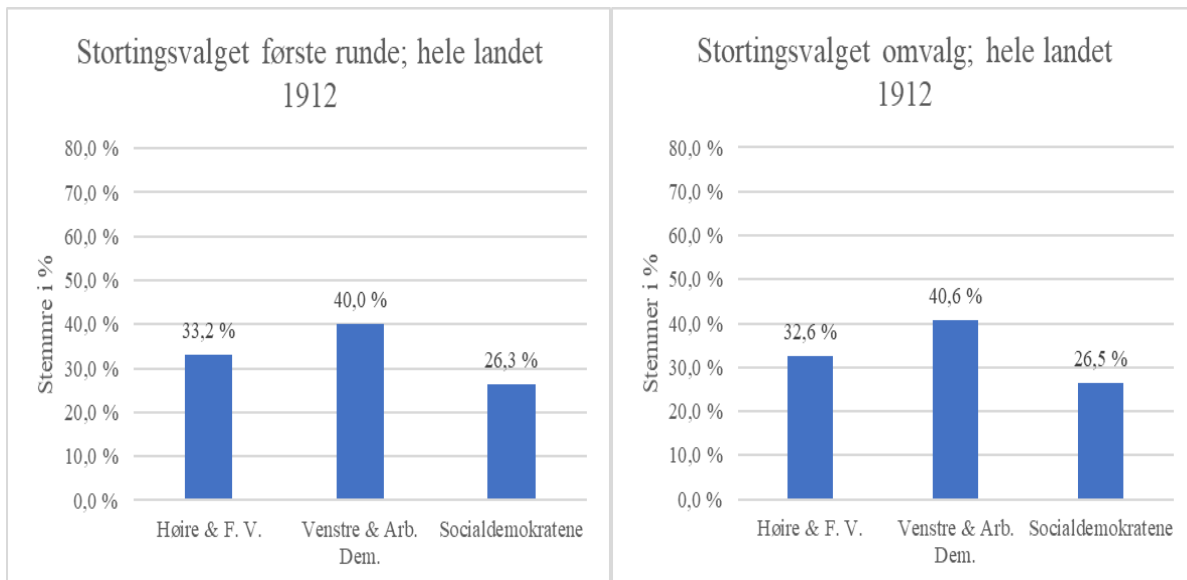

Kilde: SSB. *Stortingsvalget 1912* Pdf s. 188 & 192

Stortingsvalget i 1912 viser at Venstres dominerende posisjon fortsetter, men det er tegn på at Socialdemokratene får større oppslutning enn forrige valg i 1909. Stemmene i første runde fordelte seg på de tre politiske fløyene Høire & Frisindede Venstre, Venstre & Arbeiderdemokratene, og Socialdemokratene. Fra forrige valg har Socialdemokratene vokst til å bli 20 % eller over alt etter hvilken valgomgang som det legges vekt på. Høire og Frisindede Venstre fikk 11,7 % i første valgrunde og 6,9 % i andre valgrunde. Dette var fortsatt markant høyere oppslutning enn de fikk i 1909.

I dette stortingsvalget ble både Hagerup og Haugum gjenvalgt som representanter fra Værdalen 2den kreds for Nordre Trondhjems Amt. Antallet stemmer som gikk til Hagerup i prosent var 38,1 % i første valgrunde, og i omvalgsrunden fikk Hagerup 44,4 %. Den nærmeste utfordreren Okkenhaug fikk 27,8 % i første valgrunde og 28,7 % av stemmene. Det er nærliggende å tro at opposisjonen i Høire og F.V. fortsatt pekte på Okkenhaug som sin kandidat for Stortinget slik det ble antatt i 1909. Socialdemokratenes kandidat Schjeflo fikk 22,5 % av stemmene i første valgrunde og 20 % i omvalgsrunden.⁴⁶

⁴⁶ SSB. *Stortingsvalget 1912*. Pdf s. 142-3

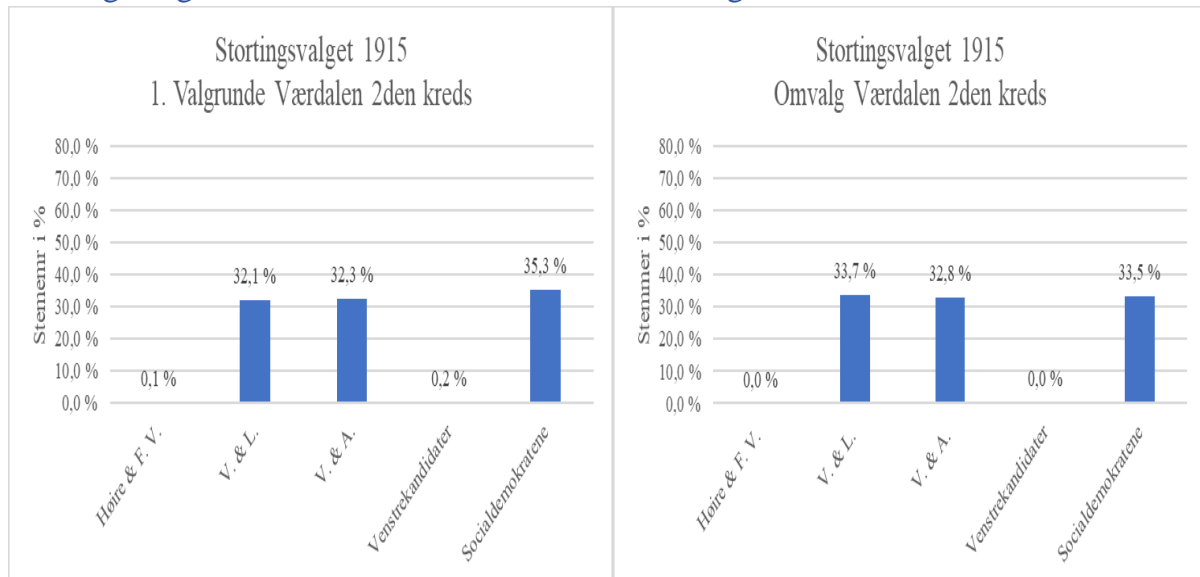
Kilde: *Stortingsvalget 1912*. Pdf s. 190 & 195

Landets første valgongang og omvalg viser at Venstre og Høire & Frisinnede Venstre ble foretrukket som politiske partier på landsbasis. Venstre og Arbeiderdemokratene ble de største partiene i omvalgsrunden med 40 % av stemmene. Det betød at to av fem av velgerne på landsbasis foretrakk Venstres politikk eller de sosialradikale til Stortinget i 1912. Høire og F.V. ble mindre foretrukket i 1912, og mistet cirka 7 % av oppslutningen sin over til Venstre. Høire ble fortsatt foretrukket av en av tre velgere riktignok. Socialdemokratene gjorde et bedre valg enn i 1909, og fikk i dette valget cirka 26,5 % av stemmene. Det må ha betydd at en del av Venstres, eller at noen av de sosialradikale stemmene tok steget til

Socialdemokratene. En av fire velgere grovt regnet foretrakk Socialdemokratene på landsbasis i 1912.

Sammenlignet med Værdalen stemmekrets viser det seg at Verdal i større grad enn nasjonalt foretrakk Venstre, da mer en 65 % av stemmene i begge valgonganger ble gitt til partisamarbeidet mellom Arbeiderdemokratene og Venstre. Socialdemokratene vokste fra forrige valg, og nå var det definitivt en av fem velgere i Værdalen stemmekrets som foretrakk partiet. Det var noe mindre enn nasjonalt der en av fire var innstilt på å stemme sosialdemokratisk. Høire og F. V. viste seg å være et meget upopulært valg i Værdalen i 1909, men i 1912 fikk de en av ti stemmer ved stortingsvalget. I omvalgsrunden sank oppslutningen noe da stemmene ble taktisk disponert annerledes for å fremme den beste kandidaten de foretrakk utenom eget parti.

Stortingsvalget 1915 – Seier til Johannes Okkenhaug. Venstre delt i to leirer

Kilde: SSB. *Stortingsvalget 1915*. Pdf s. 150-151

Stortingsvalget som ble avholdt i 1915 hadde et element av veldig nære marginer den ene eller andre veien for kandidatene til Stortinget. Partiet Venstre vant, men det var intern kamp om velgernes gunst i dette valget som valgstatistikken ovenfor også viser.

Landmandsforbundet stilte med Okkenhaug som sin kandidat mens Arbeiderdemokratene stilte med Hagerup som sin kandidat. Både Landmandsforbundet og Arbeiderdemokratene samarbeidet med Venstre, men disse interessegruppene hadde sine politiske mål hver for seg innenfor partiets fire vegger.

Landmandsforbundet lå til høyre politisk i Venstre, og Arbeiderdemokratene lå noe til venstre i Venstre på den politiske akse. Johan Castberg var blant annet partileder for denne politiske grupperingen. Landmandsforbundet ble tvunget i senere år til å bli med i et annet politisk parti på 1920-tallet, eller oppløse seg selv. Det bidro til at du så Landmandsforbundet stille til valg frem til 1921 minst.

Avisen «*Indtrøndelagen*» skrev 29. Oktober i 1915 en lengre kronikk som kritikk av Arbeiderdemokratene og Karl Hagerup. Den gikk ut på at stortingsvalget i 1915 kunne ha vært avklart tidlig i valgkretsen Værdalen lenge før folket gikk for å stemme på kandidatene sine. I stedet hadde det blitt en uklar situasjon der Arbeiderdemokratenes kandidat Hagerup ble fremstilt som hele Venstres kandidat på kretsnominasjonsmøtet til Venstre uten å offentlig erkjenne sin posisjon som på linje med Venstres valgprogram. Avisen fortsatte med å si at Arbeiderdemokratenes valgprogram kunne tolkes i praksis som et eget parti.

«() Hvorfor skulde Karl Hagerup indta en saa tvetydig holdning, at vælgerne ikke vet hvor han staar i mange ymse spørsmaal? For det kan da vel ikke benegtes at Venstres og arbeiderdemokratenes programmer i aar – mer end ved noget valg før – er to forskjellige politiske programmer. Venstre og arbeiderdemokratene har ved valget i aar optraadt for første gang som helt ut to selvstændige politiske partier.»

Videre angrep avisen den uklarheten som ble vist fra Hagerup da det i det store og hele må ha vært slik at Hagerup godtok valgprogrammet til Arbeiderdemokratene for å kunne ha stilt som deres kandidat til stortingsvalget. Men i valgagitasjonen ble han fremstilt som hele Venstres kandidat, og med det gjentok avisen det faktum at de fant det som en merkelig måte å kommunisere på. Kronikken oppfordret så velgerne til å stemme på venstres kandidater i omvalget sånn at ikke sosialistene skulle vinne valget i valgkretsen. Det viser hvilken politisk posisjon avisen selv har, og skal dermed være med i betraktningen av dens meninger i offentligheten. De hadde sin agenda, og det var å belyse i dette tilfellet Venstres kandidater, men samtidig stille seg på borgerlig side av det politiske spektrumet. Skulle sosialistene vinne i valget som kom, så la avisen skylden på den uklarheten som Hagerup skapte for velgerne.

Avisen skrev også om hvordan det var blitt gjort forsøk på å plassere Johannes Okkenhaug som en venstrekandidat som ikke godtok avholdsfolkets valgprogram. Dette viste avisen til at ikke var riktig med å trykke uttalelsene til Okkenhaug på spørsmål om avholdsstandpunktet sitt. Der forklarer Okkenhaug at han selv er ikke en avholdsmann, men at han godtar valgprogrammet til avholdsfolket og er overbevist om det er til det beste for nasjonens fremtid å holde på en edruelighetslinje. Okkenhaug var riktignok ikke overbevist om at statskassen skulle dekke rettighetshavere av alkoholserving sine kostnader før krisen og dens økonomiske problemer var over.

Karl Hagerup gav et veldig diffust svar da han hadde sine reservasjoner mot deler av avholdsprogrammet til Venstre. Hagerup hadde sine reservasjoner mot å realisere avholdsprogrammet hvis det gikk utover statsfinansene i en vanskelig situasjon uansett om det var forsvarlig eller ikke. Men i det store og hele virket det ut som for avisens del at ingen av kandidatene var helt enig med avholdsprogrammet som ble lagt inn i Venstres partiprogram. Avisen presiserte at det ikke var i deres mening noen reservasjoner mot å stemme på Okkenhaug slik det ble oppfattet i valgagitasjonen at Okkenhaug var imot avholdsprogrammet.⁴⁷ Slik det kan oppfattes fra avisens diskusjon om kandidatene kan det

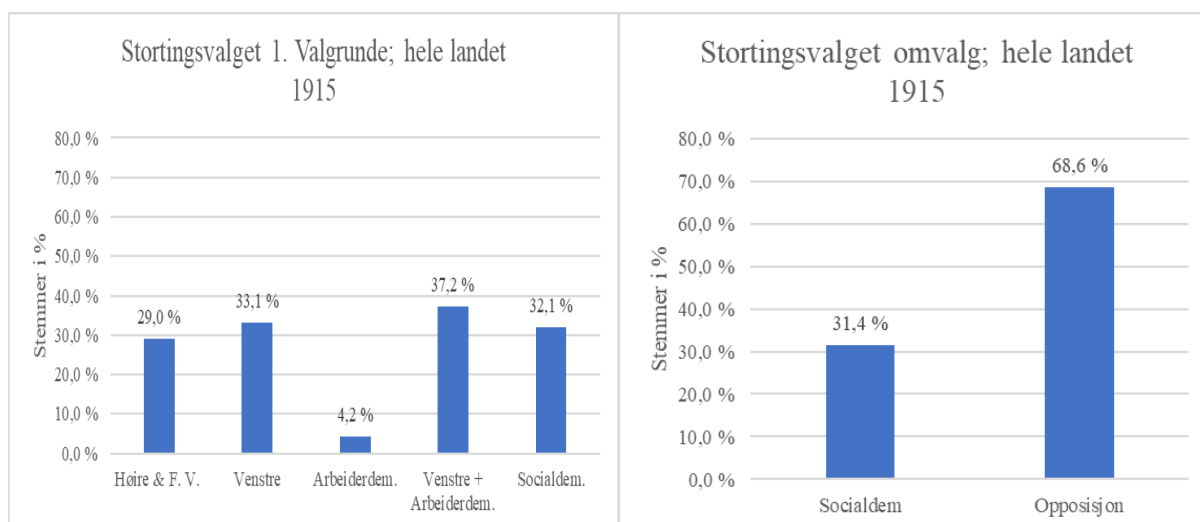
⁴⁷ Avisa *Indtrøndelagen*. «Ansvaret overfor valgutfaldet i værdalens kreds» 29. Oktober 1915. s. 1

tolkes dit at avholdsspørsmålet var viktig for en betydelig andel av velgerne til Venstre i 1915, og det at kandidatene erklærte at de stemte for eller imot avholdsspørsmålene hadde en viktig ting å si for valget av stortingskandidaten i det valget sammen med andre saker.

Resultatet av valget som ble avholdt i 1915 kan betraktes som tett mellom kandidatene. Den første valgrunden viste at det var tre jevnstore blokker av velgere som stemte på ulike politiske fløyer. Venstre var delt i to leirer i Værdalen, og det var den frem til nå samme kampen som i 1909 og 1912 med Karl Hagerup og Johannes Okkenhaug som de store kandidatene til stortingsplassen. Den store utfordreren til disse to var Socialdemokratenes kandidat Scheflo. I første valgrunde fikk Scheflo 35,3 % av stemmene som var mest av alle tre. Hagerup og Okkenhaug fikk hver for seg 32,1 % og 32,3 % av stemmene i første valgrunde. Høire og F.V. fikk cirka 0,1 %, og andre venstrekandidater fikk resten, omtrent 0,2 %. Det var oppsiktsvekkende at Socialdemokratene hadde en så stor andel av velgerne i 1915, men tendensen fra tidligere valg bekreftet bare at det politiske landskapet i Værdalen var i endring sakte, men sikkert.

Omvalgsrunden ble også en tett affære der det var snakk om fjorten stemmer forskjell på kandidaten som vant og den som ble nummer to. De to det var snakk om var Okkenhaug og Scheflo. Hagerup tapte gjenvalget og ble nummer tre i omvalgsrunden. Men ser man på prosentene av stemmene var det ikke mye om å gjøre om å vinne for noen av det tre kandidatene. 33,7 % av stemmene gikk til Okkenhaug, Scheflo fikk 33,5 % og Hagerup fikk 32,8 % av stemmene. I de valgene som er forklart og analysert så langt har Socialdemokratene aldri vært så nært å få en stortingsrepresentant fra Nordre Trondhjems Amt, Værdalen 2den kreds, til Stortinget. Regnes Arbeiderdemokratene og Landmandsforbundet som Venstre samlet sett hadde Værdalen stemmekrets fortsatt en betydelig andel Venstrevelgere med 66,5 % av stemmene i omvalgsrunden. Det var det faktum at kandidatene stilte hver for seg som gjorde at Scheflo hadde muligheten til å vinne stortingsplassen det året.

Vararepresentantvalget var det mindre konkurranse om da Ole Haugum vant begge valgrundene med 45,5 % og 47,2 % av stemmene. Nærmeste konkurrent var Socialdemokratenes kandidat, banevokter C. Nevermo fra Værdalen med 35,3 % og 33,4 % av stemmene. En tredje kandidat, venstremann A. Leira fra Arbeiderdemokratene fikk resten av stemmene i de to valgrundene.

Kilde: SSB. *Stortingsvalget 1915*. Pdf s. 194-198

Opposisjonen er et begrep som SSB benyttet, og er dermed bare gjenbrukt her. De borgerlige partiene ble regnet sammen fordi de borgerlige partiene gikk sammen mot Sosialdemokratene i omvalgsrunden.⁴⁸ Første runde gir en indikasjon på styrken partiene imellom seg og er den beste fremstillingen totalt sett.

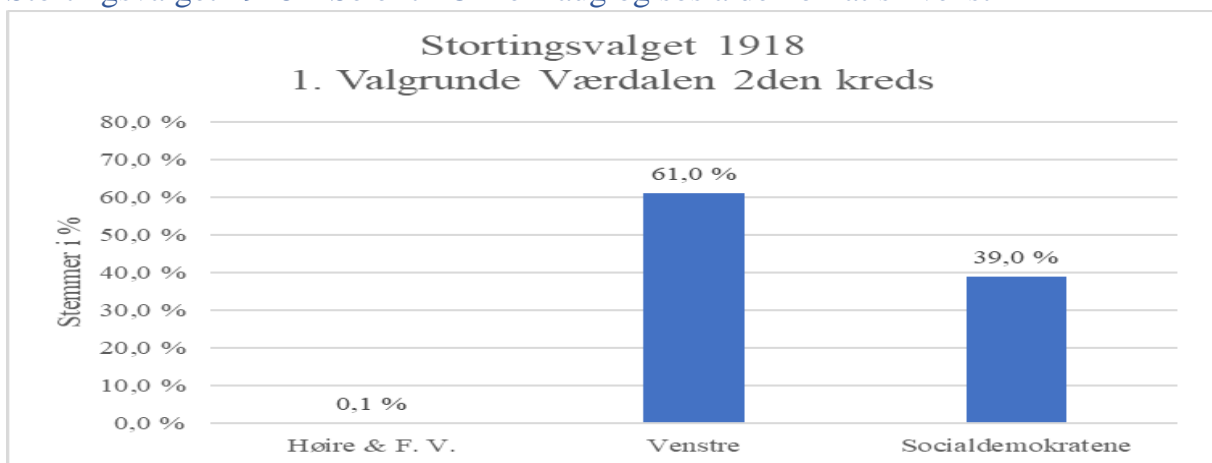
Valget i 1915 ble holdt mens det var en verdenskrig pågående. Grafikken ovenfor viser at stortingsvalget i 1915 ble nok et år med fremgang for Sosialdemokratene. Partiet fikk 32,1 %, og overgikk dermed valget i 1912 der partiet fikk rundt 26,5 % av stemmene. Det betød at tre av ti velgere foretrakk et parti til venstre for de borgerlige partiene. Det kan også være grunnen til at de borgerlige samlet seg i enmannskretsene om en borgerlig kandidat de kunne sende til Stortinget bare for å demme opp for de sosialdemokratiske kandidatene. Venstre fikk sammen med Arbeiderdemokratene 37,2 % av stemmene, og det var et fall fra forrige valg med tre prosent. Grafikken over viser Venstre og Arbeiderdemokratene både sammen og hver for seg for å vise velgerstyrken til hver av de nasjonalt. Høire og F. V. tapte ikke så mange velgere fra 1912 til 1915 da de ble liggende på 29 % i dette valget, men partiene gikk ned tre prosent fra forrige valg.

Sammenlignes det med Værdalen stemmekrets ser vi at den sosialdemokratiske fremgangen må ha skremt de borgerlige partiene noe. Den dramatikken som utspant seg i Værdalen i 1915 kan ikke understrekes nok sett med politiske øyne. Når tre kandidater er tilnærmet like sterke i to valgog ganger tyder det på at velgerne virkelig var ute etter å utnytte den usikre politiske situasjonen som stemmekretsen ble kastet ut i. Sosialdemokratene fikk flest stemmer i første

⁴⁸ Stortingsvalget 1915. Pdf s. 197-198

valgongang, med mere stemmer i prosent enn nasjonalt da 33,5 % av velgerne valgte sosialdemokratenes kandidat. I omvalget må det ha vært en venstremobilisering der Johannes Okkenhaug ble fremmet som den samlende kandidaten mot Scheflo fra Socialdemokratene. Tilbake satt Karl Hagerup som taperen, og Landmandsforbundets kandidat Okkenhaug vant med 14 stemmers margin til Scheflo i omvalgsrunden. Det ble en seiersmargin på cirka 0,2 %, syltynn margin. Lokalavisen fikk rett i påstanden om at stemmekretsen kunne vært avklart mye tidligere om ikke Hagerup hadde vært uklar i sine uttalelser omkring avholdssaken for venstrevelgerne, og som nesten kostet partiet en normalt garantert venstrekandidat fra stemmekretsen til sosialdemokratene.

Stortingsvalget 1918 – Seier til Okkenhaug og sosialdemokratisk vekst

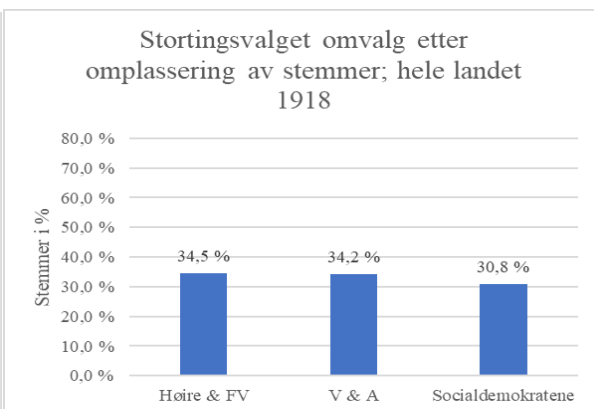
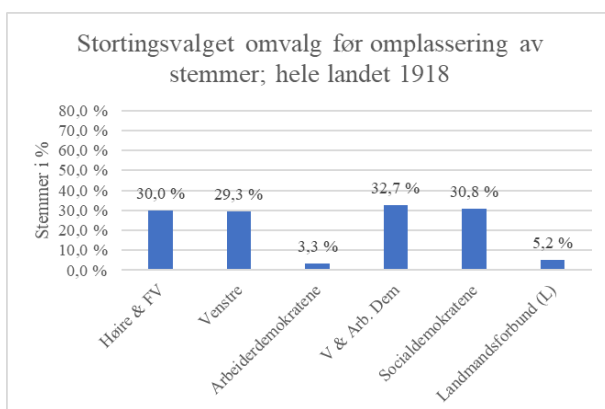
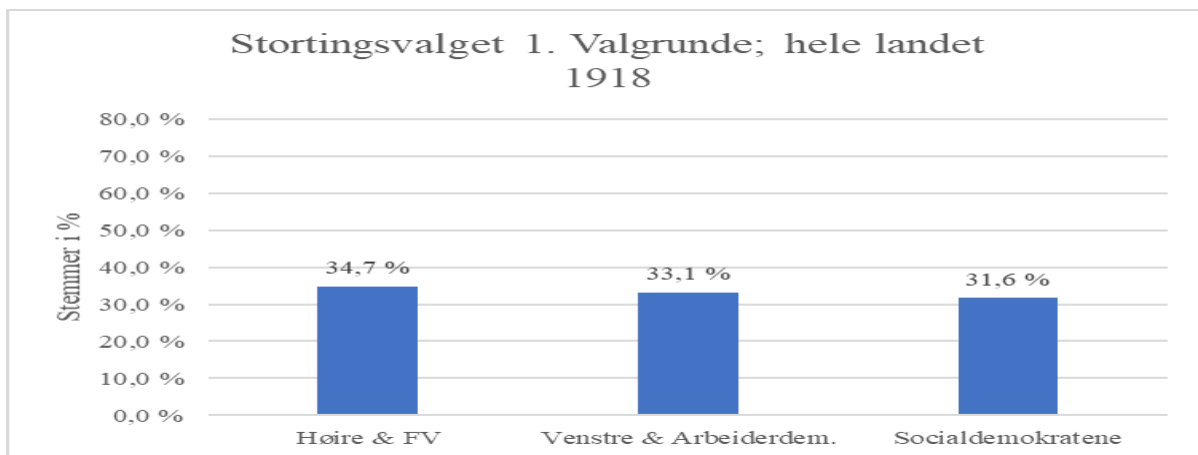

Kilde: SSB. *Stortingsvalget 1918*. VI. 150. Pdf s. 196

Stortingsvalget i 1918 kan i sammenligning med valget i 1915 ikke sies å ha vært tvil om seieren. Venstres stortingskandidat Johannes Okkenhaug fikk 59,4 % av stemmene som ble avgitt i første valgrunde. Det betød at det ikke ble avholdt omvalggrunde om stortingsplassen fra Værdalen 2den stemmekreds. Sosialdemokratenes kandidat fra Verdal, C. Nevermo, fikk 38,7 % av stemmene i første valgrunde. Karl Hagerup stilte også til valget, men bare et veldig lite antall stemmer ble gitt til den forhenværende stortingsrepresentanten med under 0,01 % av stemmene. Til sammen fikk Venstre cirka 61 % av stemmene og Socialdemokratene fikk cirka 39 % av stemmene. På grunn av avrunding vises det at Høire og Frisindede Venstre fikk i underkant av 0,1 % av stemmene, men at det må aksepteres i dette tilfellet at det er 100,1 % totalt på grunn av avrunding med ett desimal. Det er tydelig at de borgerlige stemmene har samlet seg om Johannes Okkenhaug dette året for å unngå at Socialdemokratene skulle få stortingskandidaten sin inn på Stortinget fra valgkretsen.

Vararepresentantvalget som ble avholdt ble det heller ingen jevn konkurranse, men i stedet en ganske klar seier til O. Kvello fra Verdal. Kvello fikk, rundet opp, 58 % av stemmene i valget til vararepresentant. Det betød at Verdal fikk sin første vararepresentant fra bygda i årene som er dekket av masteroppgaven. 38,9 % av stemmene ble gitt til socialdemokraten J. Aalberg, og resten av stemmene ble gitt til tidligere vararepresentant Haugum eller spredte stemmer.⁴⁹

Folketellingen i 1920 viser hvordan Værdalen var i endring fra det første stortingsvalget oppgaven omtalte. Flere kvinner fikk arbeid i andre næringer og ble mere politisk aktive for hvert stortingsvalgsår som går siden stemmeretten deres ble innført i 1913. Det er vanskelig å konkludere sikkert, men det er en tydelig sosialdemokratisk dreining av velgerne etter at kvinnene ble mere aktiv i stortingsvalgene. Når 25 % av stemmene dreides mot et annet parti er det tydelig at en del velgere ønsket mere av sosialdemokratenes løsninger. Værdalen var et eksempel på dette.

Kilder: SSB. *Stortingsvalget 1918*. Pdf s. 199 & 202-203

Valget til Stortinget på nasjonalt plan indikerer at Høire og F.V. beholdt velgerne fra forrige valg, og økte noe siden sist valg til 30 %. Venstre og Arbeiderdemokratene fikk til sammen

⁴⁹ SSB. *Norges Offisielle Statistikk VI. 150. Stortingsvalget 1918*. Pdf s. 152-153

32,7 % av stemmene ved valget i 1918, og det var lavere enn forrige valg der de fikk 37,2 % til sammen. Sosialdemokratene tapte noe fra forrige valg, og ble liggende på 30,8 % av stemmene i dette stortingsvalget. Landmandsforbundet stilte med egen liste, og de fikk til sammen 5,2 % av stemmene. Grunnen til at partiet stilte er forklart tidligere i oppgaven, men i korte trekk var det bøndene som var misfornøyde med Høyre og Venstres landbrukspolitikk, og det var det første tegnet på at politikkenes landskap skulle endres til senere valg.

Omplassering av stemmene i tre større bolker var det noe som SSB gjorde for valget i 1918, og det var en omplassering av enkelte småpartiers stemmer inn i de tre største.

Landmandsforbundet ble primært plassert innenfor Høire & F.V., men en del stemmer gikk også til Venstre. Arbeiderdemokratenes stemmer ble fordelt på Venstre og Sosialdemokratene mest trolig.

Sammenlignes valget nasjonalt og i Værdalen ser vi at Venstre oppnådde 61 % av stemmene til sin kandidat for Stortinget mens Venstre nasjonalt fikk under 30 % av alle stemmene.

Sosialdemokratene lå på de resterende 39 % av stemmene mens Høire og F.V. fikk de stemmene som ikke gikk til de to ovennevnte partiene. Det betød at Sosialdemokratene gjorde et bedre valg lokalt i Værdalen enn de gjorde nasjonalt. Venstre lokalt klarte å samle seg til stortingsvalget med å holde seg til en foretrukket kandidat i Johannes Okkenhaug selv om Karl Hagerup stilte også som en motkandidat. Det forrige valgets thrilleravslutning ble ikke gjentatt i 1918 slik som det utspant seg i 1915.

Sammendrag

Kapittelet har utforsket stortingsvalgstatistikker for Værdalen 2den kreds. Disse har så blitt benyttet som grunnlag for en politisk analyse av disse statistikkene basert på folketellinger og avisene i samtiden. Litteraturen har blitt benyttet for å forklare hvilke velgergrupper som kunne knyttes til de ulike partiene, og siden folketellingene da har gitt et svar på antallet i prosent av ulike yrkesgrupper i Verdal kunne dette bli gjort med stor sikkerhetsmargin for konklusjoner.

Sett under ett har stortingsvalgene fra 1909 til 1918 vært dominert av Venstre i de lokale valgene. Men sosialdemokratene vokste seg større og større, og etter 9 år hadde sosialdemokratene nådd en størrelse som var nært 40 % av stemmene. Venstre krympet tilsvarende fra over 80 % i 1909 til i overkant av 60 % i 1918. Valget i 1915 kan sies å ha vært det mest dramatiske av de 9 årene oppgaven dekker, og der enmannskretsen var gjeldende valsystem. Avisoppslaget i lokalavisen hjalp til med å sette et perspektiv på valget

som ellers ikke hadde kommet frem på en god måte og bidro til å sette leseren inn i dramatikken som utspant seg i det valget.

Det som er konstaterbart fra alle de fire stortingsvalgene som er omtalt i kapittelet er at det var aldri tvil om at partiet Venstre dominerte stort i Værdalen 2den stemmekreds. Venstre vant alle valgene med 60 % eller mere av stemmene. Den største seieren kom i 1909 med 86,6 % av stemmene i omvalgstrunden, og den minst dominerende seieren kom i 1918, med 61 % av stemmene i den ene valgrunden som ble holdt. Det var et reelt fall på 25,6 % over 9 år der de aller fleste av stemmene flyttet over til Socialdemokratene som vokste fra 17,9 % til 39 % i 1918. Splittelsen som oppsto i 1915 med to kandidater for to forskjellige politiske fløyer i Venstre gjorde det mulig for Socialdemokratene å true den ene stortingsplassen fra Værdalen 2den stemmekreds.

Avisa *Indtrøndelagen* bidro med innsikt i hvorfor valget var så tett som det ble i 1915. Hagerup fikk et noe frynsete rykte i avisen som uklar i sine politiske standpunkt, mens Okkenhaug hadde fått feil stempel i valgagitasjonen som en motstander av avholdsbevegelsen. Det var ikke tilfellet og avisen motbeviste det med å publisere Okkenhaugs og Hagerups uttalelser om sakene rundt avholdsbevegelsen.

Folketellingene i 1910 og 1920 viste at det var en demografisk endring i antallet bønder i Værdalen herred der flere gikk fra å være bønder til å gå inn i industrielle arbeidsplasser. Enten innen tømmerindustri, handel, anleggsarbeid, fabrikkindustri eller håndverk for å nevne de største. Kvinner deltok også i stadig økende grad i andre samfunnsområder enn de største for sin tid, som var innen gårdsarbeid, tjenere på gårder, husbestyrerinner og husmødre. De fant arbeid blant annet i fabrikker, forretningsvirksomhet og selvstendige næringer som gartneri, skogbruk og landbruk. Men selv etter 10 år var det fortsatt veldig mange kvinner som var husmødre eller lignende.

Denne endringen over i industrielle arbeidsplasser kan til en stadig større grad forklare hvorfor en del velgere valgte å gå fra Venstre til Socialdemokratene som sitt foretrukne parti. Socialdemokratenes kandidater fikk stadig større andel av stemmene i stortingsvalgene for enmannskretsen slik det ble beskrevet tidligere. Valget i 1918 var det siste valget som brukte flertallsvalg i enmannskretser.

Kapittel 5 – Analyse av stortingsvalgresultatene i Verdal fra 1921-1936

Kapittel 5 skal analysere stortingsvalgene som ble holdt fra 1921 til 1936 der det også var en vesentlig endring i hvordan valgene ble avgjort. Selve valgene blir analysert en etter en med samme fremgangsmåte, og med blick mot folketellingene, litteraturen og avisene der det passer inn i fremstillingen underveis. Avisene forklarer noe av det offentlige ordskiftet, og i dette kapittelet blir det gjort kjennskap med den første stortingsrepresentanten som ble innvalgt fra bygda, Eliseus Müller.

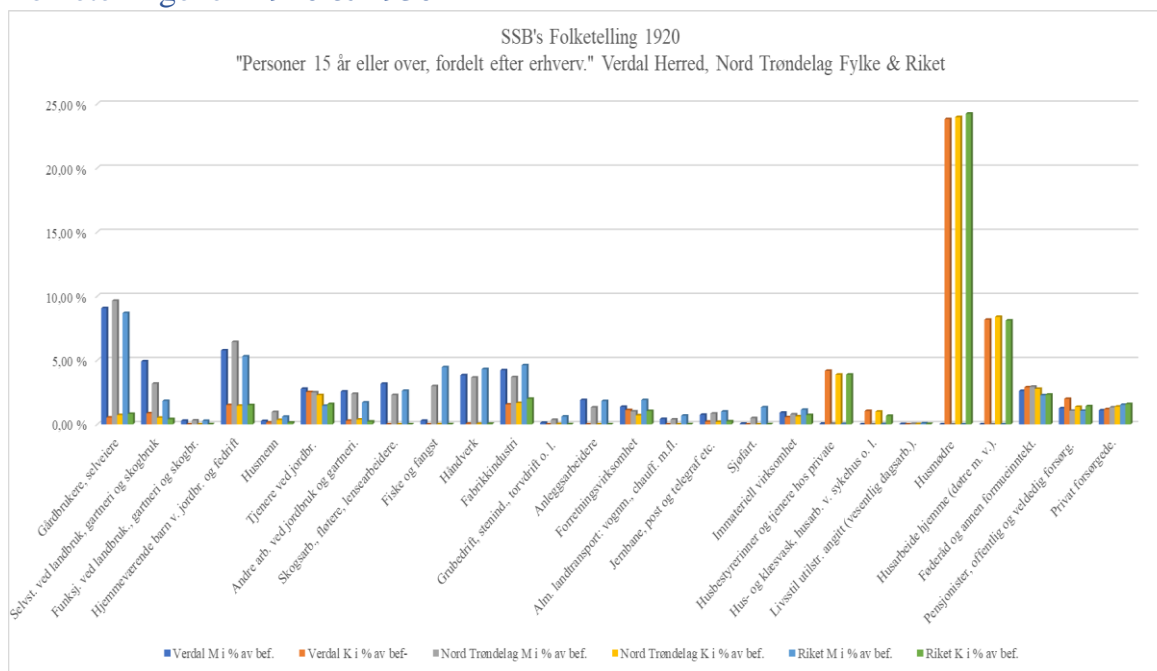
En annen politisk faktor trer inn i bildet fra 1920, og det er etableringen av Bondepartiet. Det endrer dynamikken mellom de ulike politiske blokkene både nasjonalt, regionalt og lokalt. Siden oppgaven setter søkelys på Verdal blir det i mindre grad sett på regionalt og nasjonalt annet enn for sammenligningsgrunnlag. Kapittelet er noe annerledes strukturert ettersom Eliseus Müller entrer det politiske bildet rundt 1927, og da blir noe av fokuset gitt til aviser for samtiden om hans politiske ståsted slik han ble fremstilt. Meningen med å gi Müller en oppmerksomhetstanke er fordi han er den første innvalgte stortingsrepresentanten fra Verdal for et politisk parti som først dukket opp i 1920. Müller fikk ikke stortingsplass før i 1934, men allerede i 1927 blir han bemerket som tredjelistet kandidat for Bondepartiet i stortingsvalgene i 1927 og 1930.

Ny valgreform 1919

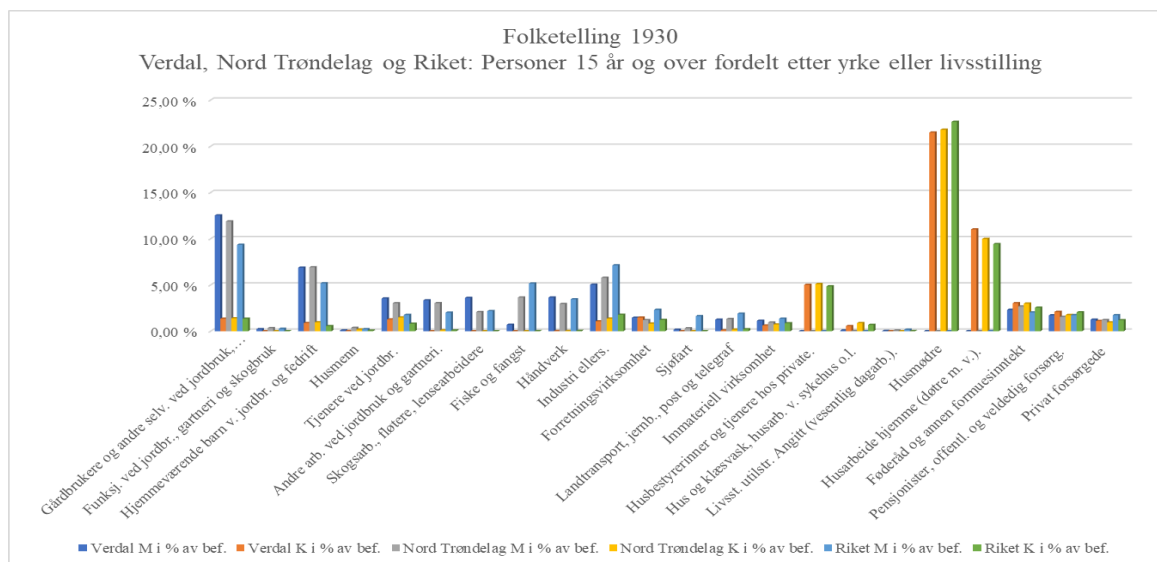
Det grunnleggende nye med valgformen som kom i 1919 var forholdstallsprinsippet som ble innført. Det innebar at antallet stortingsrepresentanter ble økt fra 129 til 150, som skulle bidra til at forholdstallsvalg fungerte i praksis. For partiet Høyre hadde dette vært en kampsak i valgordningsdebattene som gikk på slutten av 1800-tallet. Ved å innføre forholdstallsvalg ble det bestemt at for landdistriktenes del gikk de tilbake til fylkene som valgkretser. I byene Oslo, Trondheim og Bergen gikk de også tilbake til distriktsinndelingen fra 1800-tallet. I mindre byer ble det et brudd med fortiden da flere slike kretser ble slått sammen. Frem til den nye valgordningen ble innført hadde den tjent Høyre særlig godt med flere representanter fra mindre byers enmannskretser. I Høyres øyne var flere av valgene i enmannskretser skylden til at partiet slet med underrepresentativt antall stortingsrepresentanter. Med forholdstall kunne denne frustrasjonen forsvinne og forhåpentligvis bidra til at oppslutningen og antallet representanter kunne øke til partiets fordel med forholdstallsvalg. Problemet Høyre hadde var at enmannskretsene der de hadde slitt i ikke hadde et partiapparat å gå til for å stille motiverte

kandidater. De lå med mer eller mindre brukket rygg i kretser de ikke hadde vunnet i på lange tider.⁵⁰

Folketellingene i 1920 & 1930

Kilde: SSB. *Folketellingen 1. Desember 1920*. Pdf s. 108-109 & 176-177

Kilde: SSB. *Folketellingen 1. Desember 1930*. Pdf s. 114-115 & 182-183

Folketellingene som ble avholdt i 1920 og 1930 den 1. Desember skal hjelpe til med å forstå hvordan Verdal har endret seg i tiårene som stortingsvalgene 1921-1936 dekker. Til dels vil det være antakelser basert på mønster for valgene etter 1930. Målet med å bruke

⁵⁰ Kaartvedt, Alf. *Borgerlig oppdemningspolitikk 1918-1940*. s. 57-58

folketellingene er å gi et innblikk i hvilke yrkesgrupper som var til stede i Verdal herred. Nord Trøndelag og hele landet blir brukt som sammenligning for å se om Verdal skilte seg ut fra resten av landet i nevneverdig grad. Om det er tilfellet vil det ikke nødvendigvis være negativt, men heller et trekk i tiden der ulike yrkesgrupper fikk større påvirkning i samfunnet på forskjellige steder. Siden Verdal herred blir utforsket alene, så vil herredet ikke bli sammenlignet med andre bygder. Landets tall baserer seg på de samlede tallene fra landets landsteder, men ikke fra byene. Medregnes byene ville landet sett noe annerledes ut allerede. Siden Verdals og Nord Trøndelags tall er fra landdistriktene, blir også kategorien landskategorien her holdt til landdistriktene for likt utgangspunkt.

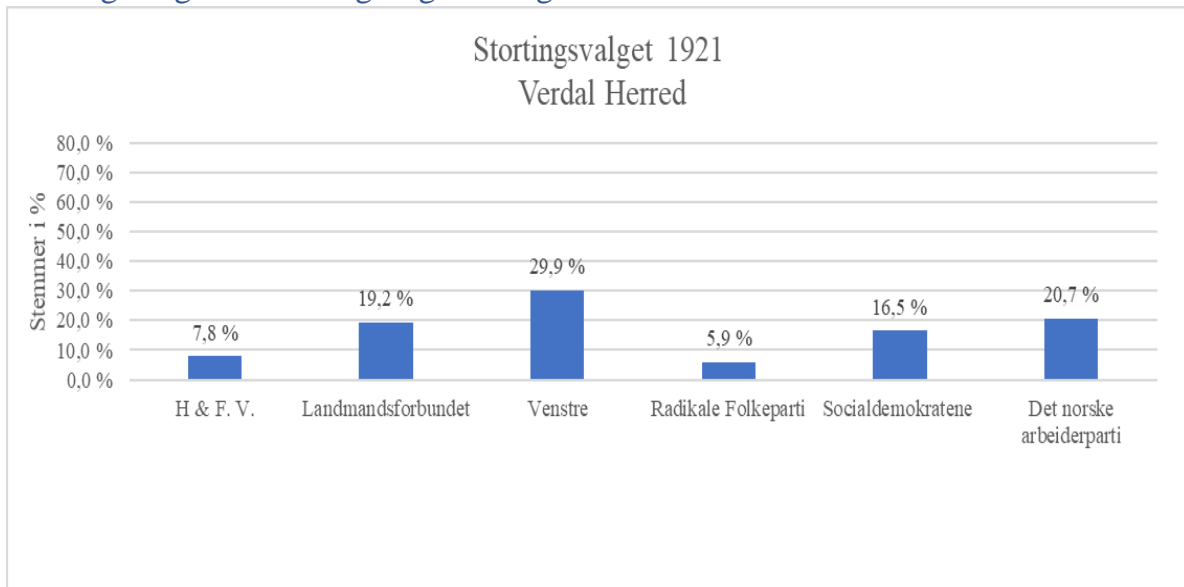
De største yrkesgruppene i Verdal herred i 1920 viste seg å blant annet være «selveiende gårdbrukere», «selvstendige ved gårdsbruk, gartneri eller skogbruk», «tjenere ved jordbruk», «andre arbeidere ved jordbruk og gartneri», «skogsarbeidere, fløtere og lensearbeidere», «håndverk», «fabrikkindustri», «anleggsarbeidere» og «forretningsvirksomhet». Kvinnene var i stor grad fortsatt betydelig tilknyttet husholdningene og arbeidet knyttet til disse i 1920. Husmødre, husarbeid hjemme, husbestyrerinner og tjenere ved husholdninger var minst 34 % av den totalt arbeidende befolkningen.

Andelen av befolkningen som var knyttet til gårdsbruk, husmenn, tjenere ved gårder, selvstendige ved gårdsbruk, gartneri eller skogbruk i 1930 var i overkant av 30 % av befolkningen i Verdal herred. Husmenn var bare 0,1 % i 1930 og 0,4 % i 1920 av befolkningen. Det var en liten nedgang fra 1920 der antallet som jobbet innenfor disse gruppene utgjorde litt over 31 % av befolkningen samlet sett. Skogsarbeidere, fløtere og lensefolk var litt over 3,5 % av arbeidsstokken i 1930, mens det var en noe lavere prosent av befolkningen i 1920 med rundt 3,1 %. Til sammen var det rundt 18 % av befolkningen over 15 år som jobbet som forskjellige arbeidere innenfor håndverk, fabrikkindustri, industri ellers og skogbruk. I 1920 dekket den delen omtrent 17,6 %, altså noe lavere. Andelen arbeidere innenfor forskjellige kategorier var i svak vekst med andre ord, men det bærer preg av lite nye arbeidsplasser ettersom veksten er så lav og tyngre økonomiske tider.

Den langsiktige trenden så ut til å være at færre kvinner var husmødre med en nedadgående trend fra 1920 til 1930. Flere kvinner hadde funnet arbeid innenfor andre arbeidsplasser, og da var det særlig innen forretningsvirksomhet, industri ellers, fabrikkindustri og tjenere ved jordbruket som dreiningen av arbeidskraften beveget seg mot. Her var kvinnene rundt 4 % av befolkningens arbeidsstokk. Det høres lite ut, og det var ikke en stor andel av befolkningen samlet sett som var kvinner i disse yrkene. Likevel var det en utvikling der kvinner skiftet bort

fra tidligere tiårs yrkesgrupper og livsstillinger. Regnes både menn og kvinner sammen hadde Verdal herred hadde fortsatt en mannsdominert del av arbeidsstokken utenfor gårdsarbeid, i forretninger, fabrikker og annen industriell aktivitet. Men også der kvinnene var mere knyttet til husholdningene rundt om i herredet, eller var tjenere ved andres husholdninger. Utviklingen hadde gått sakte, men sikkert i en mer yrkesaktiv retning for kvinnene ettersom tiåret hadde skredet frem.

Stortingsvalget 1921 Borgerlig seier og sosialistisk vekst

Kilde: SSB. *Stortingsvalget 1921*. pdf. s. 118

Stortingsvalget i 1921 var som nevnt tidligere det første valget der den nye valgordningen fra 1919 ble brukt i praksis. Partiene som er vist i grafikken ovenfor utgjorde de partiene som stilte liste i Nord Trøndelag fylke. De større borgerlige partiene Høyre & Frisindede Venstre og Venstre fikk nye konkurrenter til valget. Disse var Landmandsforbundet, Arbeiderdemokratenes nye navn, Radikale Folkeparti, Sosialdemokratene og Det norske arbeiderparti.

Blokkene kan deles inn i to. Sosialdemokratene og Det norske arbeiderparti, og den andre blokken med borgerlige partier, Venstre, Landmandsforbundet og Høyre & Frisindede Venstre. Det radikale folkeparti blir vanskeligere å plassere, men de tilhørte en mellomting mellom de borgerlige og de sosialistiske ettersom de fulgte en sosialradikal politikk. Til sammen fikk Sosialdemokratene og Det norske arbeiderparti en oppslutning på 37,2 % av stemmene. Det var noe lavere enn oppslutningen Sosialdemokratene fikk alene i 1918 med 39 %. Det er tydelig at det er splittelse i arbeiderpartiene og at velgerne har delt seg i to ulike

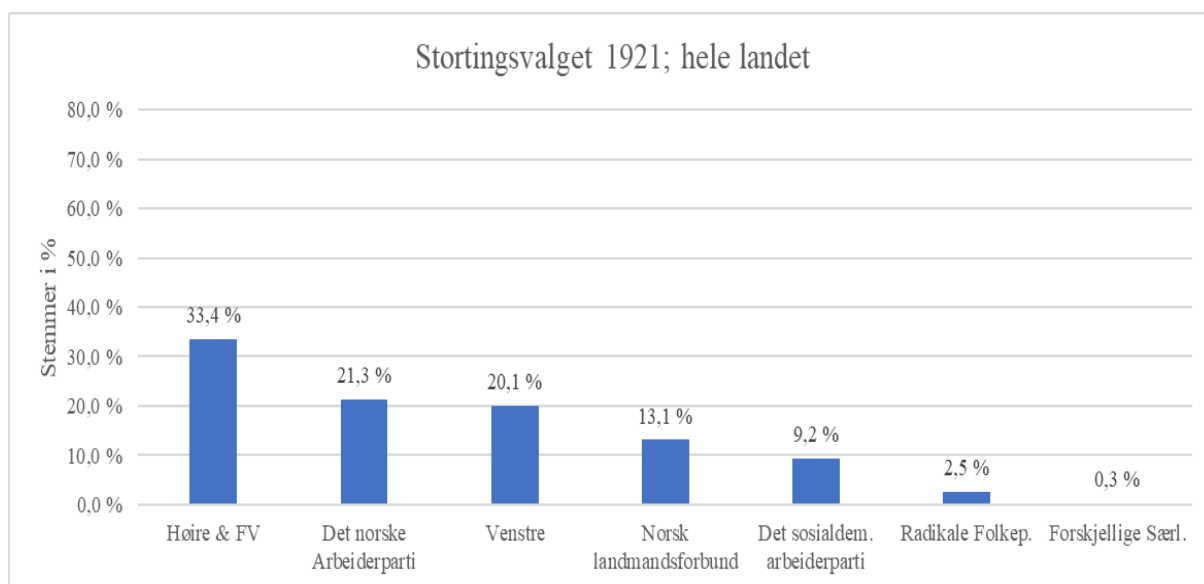
leirer. Det korresponderer med den splittelsen arbeiderpartiene hadde på 1920-tallet der det var forskjellig grad av hvordan den sosialistiske tanken skulle fremmes i Norge.

De borgerlige partiene var tydelig splittet i mange ulike interesseleirer her også. Radikale Folkeparti var utbryterpartiet fra Venstre som tilhørte Arbeiderdemokratene før. Disse sto noe til venstre i partiet mens Landmandsforbundet sto noe til høyre i partiet Venstre før de stilte som eget parti i stortingsvalget. Venstre var det politiske partiet som led mest av denne splittelsen i flere borgerlige partier med et fall i oppslutningen. Fra å ha vært det desidert største partiet i Verdal herred hadde partiet krympet fra 61 % til 29,9 %. De var fortsatt størst av de borgerlige partiene, og det var klart borgerlig flertall i Verdal enda fra velgerne. Den borgerlige blokken fikk til sammen rundt 56,9 % av stemmene, så samlet var partiene noe større enn Venstre og Høyre & F. V. til sammen i stortingsvalget i 1918.

Landmandsforbundet var det utbryterpartiet som fikk flest stemmer utenom Venstre, med 19,2 % av stemmene i Verdal herred. Det viser at Venstre mistet grepet på bøndene i kommunen, og Radikale Folkeparti fikk tak i en mindre gruppe tidligere venstrelgelgere som ikke ville gå til arbeiderpartiene. Høyre og Frisindede Venstre ser ut som om de hadde en velgergruppe de slet med å holde på til tider. Valgene i 1909, 1915 og 1918 hadde vært katastrofale for disse partiene med mindre enn 1 % av stemmene. Unntaksåret var 1912 da Høyre og F. V. fikk over 6 % av stemmene i Verdal. Fortsatt kan det konkluderes med å ha vært en flyktig velgergruppe som skiftet mellom Venstre og Høyre & F. V. frem til dette valget.

Folketellingen i 1920 gav noe innsikt i hvilke typer velgere for stortingsvalget som var i Verdal herred. De fleste av mennene jobbet primært innen gårdsbruk, men også skogbruk, industri, forretningsvirksomhet og anleggsarbeid var blant yrkesgruppene som Verdal herred innehadde. Høyres velgere kom trolig fra de selvstendig næringsdrivende skogbrukerne og forretningsvirksomhetene. Også de velgerne som var imot alkoholforbudet kan ha falt på Høyre som sitt politiske parti. Venstres velgere kom mest trolig fra en blanding av alle yrkesgruppene som i tillegg var for alkoholforbudet og språkstriden der venstres velgere var imot riksmål som sine hjertesaker. Etersom Landmandsforbundet ble dannet i forkant av valget i 1921, hadde trolig en god del av bøndene valgt å gå til det partiet og forlate i større grad Venstre som sitt parti. De resterende bøndene holdt trolig til sammen med Venstre som ikke gikk til Landmandsforbundet. Venstre slet på 1920-tallet med å finne ut hvordan de skulle vinne både bygd og by etter valgreformene.

Arbeiderpartienes oppslutning kom fra organiserte arbeidere innen tresliperier, funksjonærer, og andre organiserte arbeiderforeninger ved fabrikkene. Antakelig også en del velgere fra jordbruks- og skogbruksarbeidere. Siden en anseelig andel av befolkningen i Verdal jobbet der vil det forklare i større grad hvorfor partiet fikk en jevnt over høy oppslutning med 37,2 % av stemmene. Velgere som også var opptatt av naturaløkonomien kunne stemme arbeiderpartiene. Ideologiske grunner skilte så disse partiene i en mer revolusjonær gruppe med Det norske arbeiderpartiet og i en mer demokratisk sosialistisk retning med sosialdemokratene.

Kilde: SSB. *Stortingsvalget 1921*. Pdf s. 155

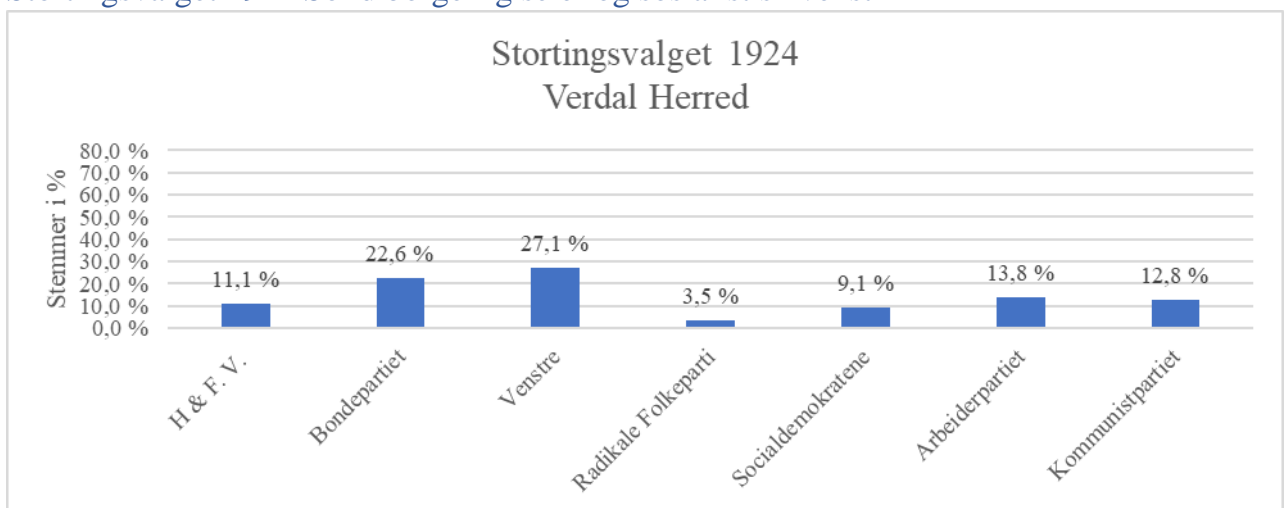
MUFFENS MED GRAFIKKEN og statistikken! Spør Sandvik

Grafen ovenfor viser en noe annerledes prosentberegning enn det som vises av statistikken til SSB. Det er snakk om mindre enn 1 % forskjell der utregningen mellom Excel og den som blir vist av kilden har gitt små desimalforskjeller som knapt er merkbare. Høire og F.V. hadde fått ga 33,4 %. DNA fikk 21,3 % og Venstre fikk 20,1 % av stemmene. Norsk Landmandsforbund fikk 13,1 % av stemmene etter å ha stilt egen liste for valget i 1921. Det sosialdemokratiske arbeiderparti fikk 9,2 % av stemmene og Radikale Folkeparti fikk 2,5 %. Resten gikk til forskjellige særlistes. På grunn av avrundinger vil noen av prosentene avvike minimalt fra originalen til nærmeste hele desimaltall og originalen praktiserte to desimaler.

Sammenligner vi landet og lokalt, ser vi at Venstre gjorde det bedre lokalt i Verdal i 1921 enn nasjonalt da de fikk cirka 29 % av stemmene. Nasjonalt lå de på 20 % av stemmene omtrent. Høire & F. V. var bare en liten andel av stemmene lokalt sammenlignet med nasjonalt, og det

understreker bare hvor lite populært alternativ partiet var i herredet. Landmandsforbundet fikk i overkant av 19 % av stemmene, og det er rimelig å tro at disse primært var bønder i herredet som stemte på dem. Nasjonalt fikk Landmandsforbundet bare litt over 13 % av stemmene, men indikerte at bøndene ikke var fornøyde med Venstre og Høyre. Det illustreres ved at begge partier falt i oppslutning etter at forbundet stilte til valg. 37,2 prosent av stemmene gikk til arbeiderpartiene i Verdal, og det var cirka 7 % høyere enn nasjonalt der 30,6 % stemte på sosialistpartiene. En noe større tendens i Verdal til å lene til venstre enn nasjonalt i 1921. De borgerlige holdt fortsatt flertallet, og det var også tilfellet nasjonalt der Høyre & F. V. dominerte som det største enkeltpartiet.

Stortingsvalget 1924 Solid borgerlig seier og sosialistisk vekst

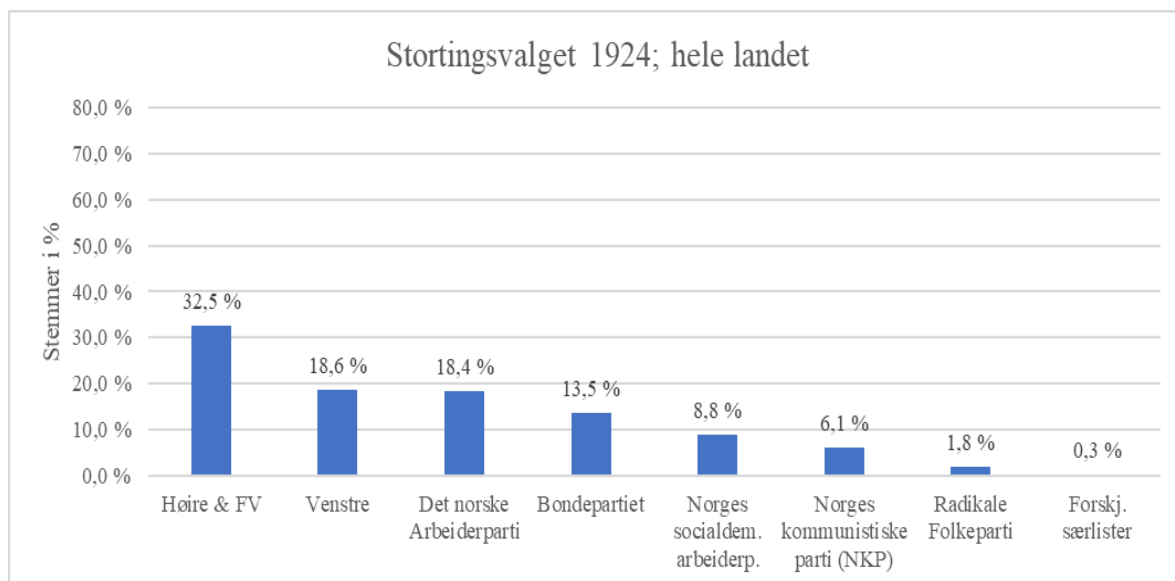
Kilde: SSB. *Stortingsvalget 1924*. pdf. s. 87

Stortingsvalget i 1924 brukte samme valgordning som i 1921, og det var fylkene som sendte representanter til Stortinget etter å ha telt opp alle landstedene. Kjøpstedene sendte sine egne representanter, og da er det nærmere bestemt Levanger som er nevnt i denne forstand. De var tilknyttet Trondheim som èn stemmekrets. Grafen ovenfor viser de partiene som stilte lister til valget i 1924 og styrkeforholdet de imellom i Verdal Herred.

Landmandsforbundet sluttet å eksistere som et politisk alternativ før valget i 1924. De ble med i Bondepartiet etter at partiet ble dannet i 1920. Ellers var det også en annen nykommer innenfor partilistene som hadde dukket opp. Kommunistpartiet stilte som et tredje arbeiderparti i Nord Trøndelag. De tre arbeiderpartiene fikk til sammen 35,7 % av stemmene i Verdal Herred dette stortingsvalget. Av disse tre partiene var det Arbeiderpartiet og Kommunistpartiet som fikk flest stemmer blant de rødere partiene i Verdal. 12,8 % av stemmene til Kommunistpartiet var oppsiktsvekkende selv på nasjonalt plan. Det viste at

arbeiderpartivelgerne i Verdal var splittet i forskjellige leirer der det gikk fra revolusjonær sosialisme til demokratisk sosialisme som spektrumet.

De borgerlige partiene fikk 64,3 % av stemmene, men det var tydelig splittelse i flere borgerlige partier som hadde ulike politiske agendaer som skulle tekkes velgerne. Venstres gradvise nedgang fortsetter fra alle valgene som er omtalt til nå i både kapittel 3 og 4. Av de borgerlige partiene var det fortsatt Venstre som var største politiske parti med 27,1 %, men de tapte oppslutning sammenlignet med 1921 da de fikk i overkant av 29 %. Nærmeste politiske konkurrent var Bondepartiet i Verdal. Bondepartiet fikk 22,7 % av stemmene. Høyre og F. V. økte oppslutningen sin fra forrige valg til 11,1 % av stemmene i dette valget, og det var en økning på 3,2 % for Høyres del fra 1921.

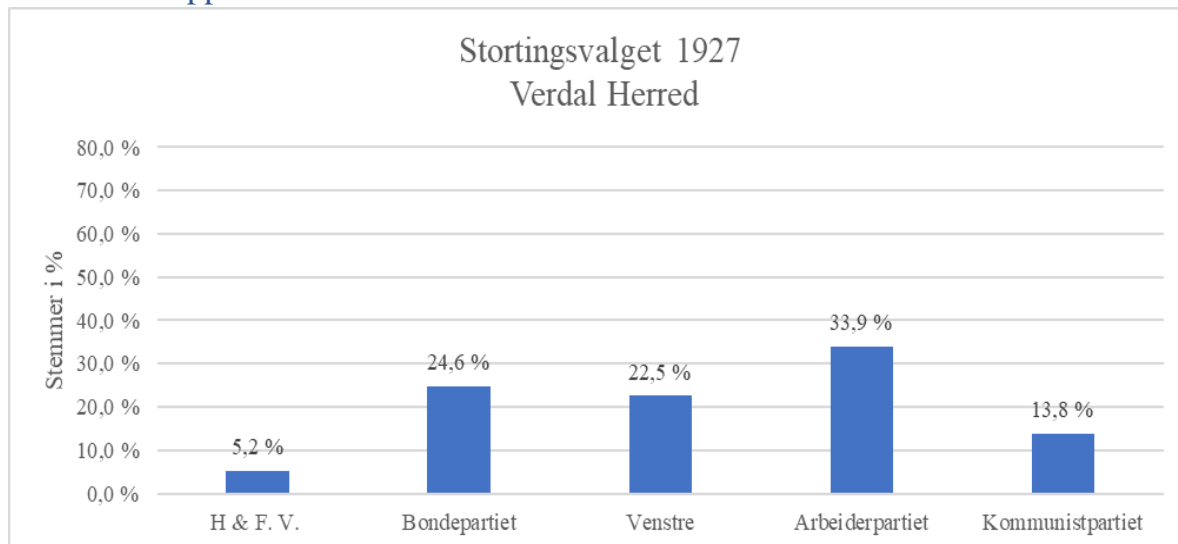

Kilde: SSB. *Stortingsvalget 1924* pdf s. 125

Ved stortingsvalget på landsbasis ble stemmene fordelt en god del annerledes enn hvordan velgerne i Verdal stemte. Blant annet var Høyre og F. V. det største politiske partiet på Stortinget med 32,5 mens Venstre fikk 18,6 % av stemmene. Det norske Arbeiderparti ble marginalt mindre med 18,4 % og ble tredje største parti. Bondepartiet var den store nykommeren etter å ha først dukket opp til valg i 1921 som Landmandsforbundet, og de ble fjerde største parti, med 13,5 % av stemmene. Studeres grafen nøyerer ser vi at det er de tre arbeiderpartiene som alle stilte til valg, og det har splittet arbeiderpartivelgerne på alle de tre partiene som utgjorde den sosialistiske siden. Socialdemokratene ble redusert til 8,8 % og Kommunistene fikk 6,1% av stemmene. Det som tidligere var Arbeiderdemokratene, Radikale Folkeparti, sto igjen med 1,8 % av stemmene og representerte restene av de sosialradikale velgerne.

Sammenlignet med Verdal Herred ser vi at Verdal foretrakk Venstre mere lokalt enn de ble foretrukket på riksnivå, og det vises igjennom statistikken. 27,1 % av stemmene i Verdal ble gitt til Venstre, men det var fortsatt en nedgang som hadde vært langsom selv i dette herredet for Venstre. Bondepartiet ble nest største parti i Verdal med 22,6 % av stemmene. Det var nesten ti prosent høyere enn på landsbasis, og det kan tenkes at partiet appellerte til gårdbrukerne i kommunen veldig godt. Arbeiderpartiene oppnådde til sammen 33,3 % av stemmene på landsbasis, og er tilnærmet den styrken de hadde om de var samlet i ett parti fra tidligere valgår. I Verdal herred fikk Arbeiderpartiene til sammen 35,7 % av stemmene og det var en noe høyere oppslutning enn nasjonalt. Den store forskjellen ligger i at Kommunistene ble nest størst med 12,8 % av stemmene som var mer enn det dobbelte av nasjonalt. Det norske Arbeiderpartiet knep statusen som største parti med 13,8 % av stemmene. Sosialdemokratene ble minst av disse partiene i Verdal med 9,1 % og litt større enn nasjonalt. Det som det står i litteraturen tyder på at det kan ha vært veldig små forskjeller på partiene i praktisk politikk, og at kommunistenes kampsaker appellerte bedre i herredet enn Sosialdemokratenes.

Stortingsvalget 1927 – Bondepartiet største borgerlige parti. Venstre faller og sosialistisk opptur.

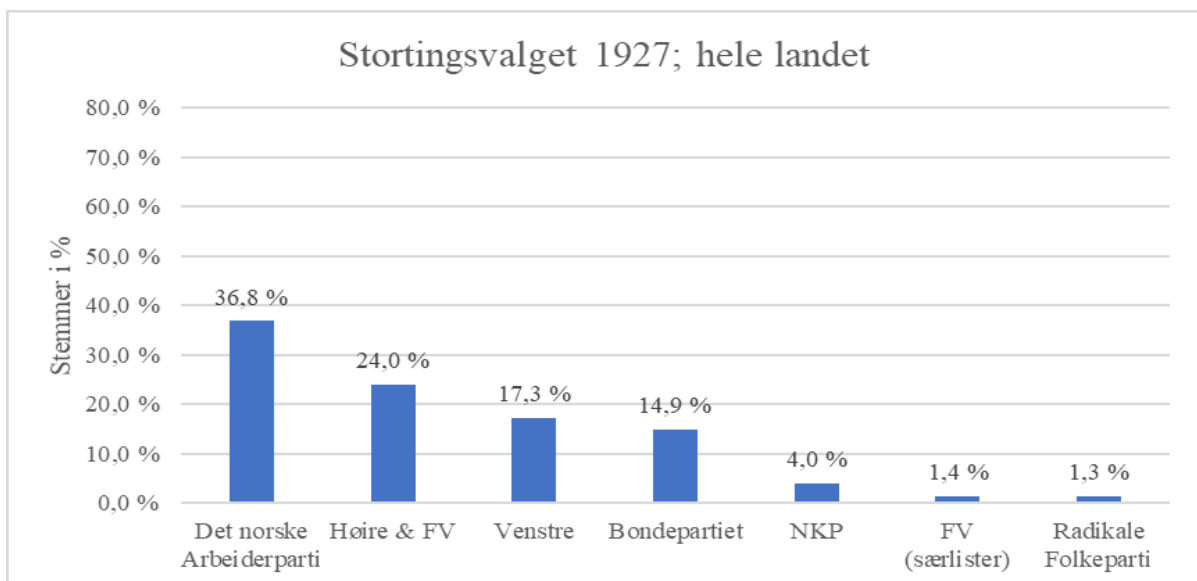
Kilde: SSB. *Stortingsvalget 1927*. pdf. 88

Stortingsvalget i 1927 brukte samme valgordning som i 1924 og 1921 med forholdstallsvalg og listeoppføringer for fordeling av stortingsrepresentanter på fylkesnivå. I Verdal Herred ble stemmefordelingen politisk slik som i grafen ovenfor. I dette valget hadde ett av arbeiderpartiene blitt borte fra forrige valg, og de to partiene som var igjen konkurrerte om de samme velgerne i Verdal Herred. Et politisk parti sluttet også å stille lister, og det var

Radikale Folkeparti som var etterfølgeren av Arbeiderdemokratene som stilte i tidligere stortingsvalg omtalt i kapittel 4. Disse velgerne må antakelig ha vandret over til enten arbeiderpartiene eller tilbake til Venstre som de nærmeste politiske alternativene.

Høyre og F. V. mer enn halverte seg fra valget i 1924 og endte på 5,2 %. Bondepartiet ble største borgerlige parti i Verdal Herred med knappe 2,1 % flere av stemmene foran Venstre. Det bare understrekte et veldig åpenbart politisk mønster der Venstre fortsatte å falle i popularitet i Verdal til arbeiderpartiene og Bondepartiets fortjeneste. Kommunistpartiet økte oppslutningen fra rundt 12,7 % til cirka 13,8 % mens Arbeiderpartiet fikk litt over 20 % flere stemmer fra forrige valg. En økning på litt over 1 % fra forrige valg for Kommunistene. Litt over en av ti velgere i Verdal stemte altså på Kommunistpartiet ved stortingsvalget. Sammen med Arbeiderpartiet oppnådde sosialistpartiene så mye som 47,8 % av stemmene i Verdal Herred. De borgerlige partiene hadde oppnådd 52,3 % samlet oppslutning, og det er det nærmeste som de sosialistiske partiene hadde vært til å nå flertall i Verdal blant velgerne så langt i oppgavens avgrensning.

Valgene i 1921 og 1924 viste en gradvis svekkelse av de borgerlige partienes oppslutning, og valget i 1927 kan det konkluderes med at var en katastrofe sett med de borgerliges øyne i Verdal Herred selv om de fikk flertall av stemmene. Verdal Herred var på full fart mot å bli sosialistisk anlagt i 1927 slik valgene utviklet seg til nå fra 1909.

Kilde: SSB. *Stortingsvalget 1927*. Pdf s. 124

Stortingsvalget på riksplanet utspant seg noe annerledes enn på lokalt plan. Her var det slik at Det norske Arbeiderparti ble det største enkeltpartiet på stortinget med 36,8 % av stemmene.

Høire & F.V., Venstre og Bondepartiets stemmer ble til sammen litt over 56,2 % av stemmene der Høire var det største partiet blant disse med 24 % av stemmene. Venstre ble marginalt større enn Bondepartiet, men de var et mindre parti i 1927 enn i foregående valg frem til nå. Bondepartiet økte oppslutningen sin til underkant av 15 % av stemmene. Mye av Venstres nedgang kan i litteraturen knyttes til Bondepartiets fremvekst. Høire kan sies å ha stabilisert seg på et noe lavere nivå etter at høyreagrarene forlot partiet også på slutten av 1910-tallet.

Sammenlignes hele landet med Verdal herred ser vi at både Bondepartiet og Venstre var større lokalt med over 22 % for begge partiene. Bondepartiet ble desidert størst med 24 % av stemmene blant de borgerlige partiene. Arbeiderpartiet ble største enkeltparti med over 33,8 % av stemmene. Sammen med kommunistpartiet fikk sosialistpartiene 47,7 % av stemmene, og veldig nært et flertall i Verdal. Det var langt høyere enn den samlede sosialistiske blokken på riksnivå der rundt 40 % av stemmene gikk til sosialistpartiene. De borgerlige knep flertallet både nasjonalt og lokalt i Verdal, men det var generelt dårlig prestert av de borgerlige partiene gitt tidligere valgs oppslutninger. Det som er felles er den generelle utviklingen i retning av at sosialistene fikk større oppslutning i 1927 både lokalt og nasjonalt. Men i langt større grad i det lokale, og viser en radikalisert tendens blant Verdal herreds velgere.

Avisoppslag 1927:

Avisa *Innrøndelagen* hadde fredag 14. Oktober 1927 i forbindelse med stortingsvalget en oppfordring til alle Radikale Folkeparti-velgere om å vende seg bort fra de sosialistiske partiene.

«Arbeiderpartiet frir til veljarane av det radikale folkeparti her i fylket og vil lokka dei til å røysta med seg. Men dei som verkeleg er arbeiderdemokratar vil sjølvstakt ikkje gjera det. Aa røysta med arbeidarpartiet vil seia å bryta med den demokratiske lina og slutta seg til den revolusjonære. Den som røystar med socialistane og kommunistane kan ikkje lenger kalla seg demokrat.»

Avisa fortsatte videre med å hevde at den hadde snakket med flere fremstående arbeiderdemokrater som sa de ville stemme på Venstre igjen. Avisen var overbevist om at valglisterne og valgprogrammet Venstre stilte med dette valget ville være det beste for arbeiderdemokratene siden de ikke stilte liste selv i 1927. Oppfordringen var åpenbart politisk

rettet mot at velgerne måtte stemme mot sosialistene, og ikke med dem. Særlig det valget i 1927 var viktigere enn noen gang ifølge avisen.⁵¹

Bondepartipolitiker fra Verdal - Eliseus Müller

Hvilke politiske posisjoner hadde bondepartipolitiker Eliseus Müller fra Verdal? Oppgaven skal ikke se på hvem Müller var som person, men heller i hvilke politiske verdier han frontet eller ble tilkjennegitt i avisene fra representantens aktive politiske tid. Derfor er avisene et øyeblikksbilde som kan danne et bilde av tankene om hvem denne representanten fikk sitt velgergrunnlag fra. Avisen *Namdalen* som Müller skrev en spalte i, var i seg selv politisk rettet i favør Bondepartiet og dets agenda. Utgaven av «*Namdalen*» gitt ut 12. Oktober 1927 skrev Eliseus Müller i en spalte åpent om noen politiske overbevisninger han selv og Bondepartiet hadde. Müller var best kjent for deltakelsen i avholdsbevegelsen og i bedehusene. I 1927 var Müller beskrevet som en yngre mann av skribenten i avisen som samtidig hadde hatt en del aktivt arbeid i kommunen fra før. I åpningen av spalten «Bondepartiet og Samfundslivet» uttrykte Müller sine egne grunnsyn og hvordan han støttet politikken som ble vedtatt for neste Stortingsperiode av Bondepartiet.

«Intet skulde være naturligere end at bønderne og landarbeiderne og ikke mindst smaabrukerne – at vi alle sluttet os sammen i ett parti. Og det er tegn som tyder paa, at de fælles opgaver og de fælles vansker tvinger os sammen, - vi som ellers som bekjendt har saa vanskelig for samhold» (Namdalen. «Bondepartiet og Samfundslivet». Eliseus Müller. 12. Oktober 1927, s. 1).

Deler av åpningen på spalten viser at Müller appellerte til alle mulige bondevelgere om å gå sammen i å stemme på Bondepartiet som alternativet i Nord Trøndelag. Som tredjekandidat til Stortinget for Nord Trøndelag så var Eliseus Müller mer utsatt til enn partifellene Langhammer og Kirkeby-Garstad for å bli innvalgt eller ikke for fylket som representant. Videre i spalten går Müller inn på at han håpte Bondepartiet ville bli den store bondereisningen som de har lenge ventet på. Oppfordringen gikk ut på å slutte opp om Bondepartiets partiprogram, og henvendte seg til (*.. alvorlig tænkende, retlinjede kvinder og mænd*). (*Namdalen*. 12. Oktober 1927. Eliseus Müller. s. 1) Den kristne innflytelsen kom også til syne igjennom at Müller oppfordret til at kristendommen skulle gjennomsyre samfunnslivet og kulturen, og viser til at partiprogrammet inkluderer dette punktet som en av sine kampsaker i de tidene som var da og trengte å bli påminnet. Så viste Müller kortene sine

⁵¹ *Inntrøndelagen*. «Arbeiderdemokratane røystar med venstre». s. 1

om hvor brodden var rettet mot og det var ikke de borgerlige partiene. I stedet rettet pekefingeren seg mot partiene som delvis skjult eller åpent

«(.. *arbeide for undergravning av nasjonens dyreste eie respekten og kjærligheten til den kristne tro()*)».

Deretter kom Müller inn på den sterke overbevisningen om at kristendomfiendtlige moskvakommunister ikke fikk være religionslærere på norske skoler rundt om i landet, og at dette også måtte gjelde på universiteter og høyskoler. Bondepartiets linje skulle ifølge Müller vise omtanke for alle sider sosialt, næringspolitisk og kulturelt med hensyn til økonomisk evne. Ikke bare i snevret forstand klassepolitikk og klasseinteresser slik det virket som om Müller kritiserte kommunistene for å være rettet etter.

Med tanke på avholdsbevegelsen som Müller var aktiv i, viste han i spalten også skuffelse over hvordan partiet hans ikke forsvarte edruelighetsposten i forhenværende stortingsperiode. I det nye partiprogrammet var han fornøyd med at avholdsbevegelsens ønsker var blitt inkludert i partiprogrammet. Videre var han glad for at partiet viste støtte til det kommunale selvstyret, som Müller visste ville bli angrepet av de andre borgerlige partiene. Müller erkjente at et parti ikke kan dekke alle politiske syn, og derfor er det en kamp for å få frem sitt syn i partiet. Ut fra denne oppfatningen om de synspunktene partiet hadde, så kunne Müller støtte opp om Bondeparti-programmet til stortingsvalget i 1927 (Namdalen. Müller. s. 1 & 4).

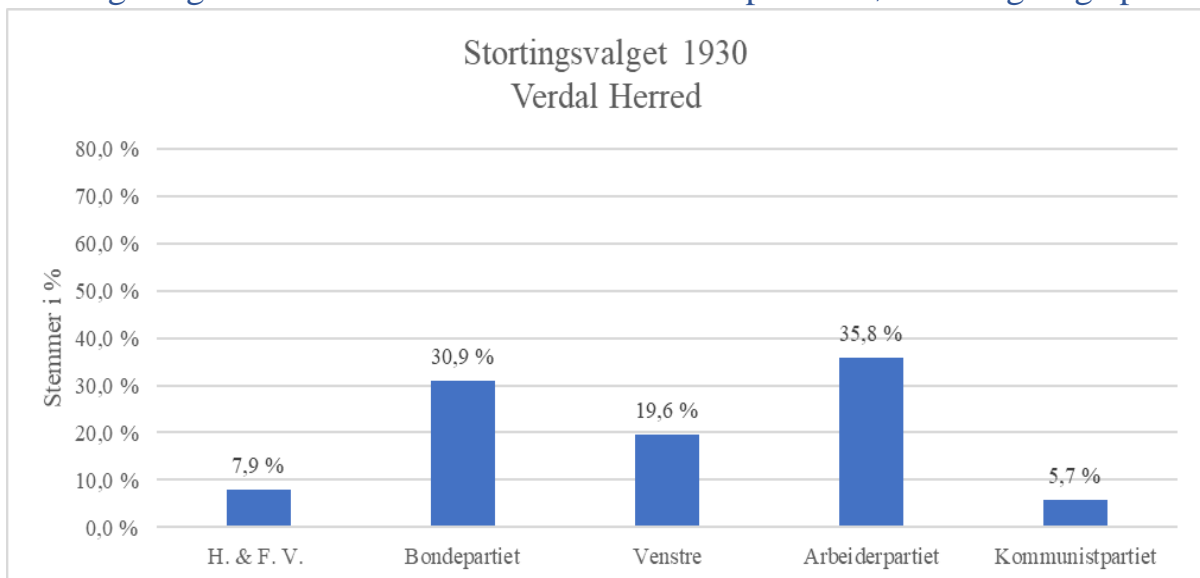
Avisa Namdalen gav leseren et bilde av at Eliseus Müller hadde hatt noen grunnverdier som han forfektet og ønsket å forsvare. Müller forsvarte kristendommens posisjon i samfunnet og samtidig angrep kommunistene som et motstykke til dette synet. Müller var også en forsvarer av avholdsbevegelsens arbeid, og viste sin skuffelse til politikken som ble ført på Stortinget i den foregående stortingsperioden fra 1924 til 1927. For den neste stortingsperioden fra 1928 til 1930 viste han optimisme på vegne av avholdsbevegelsen og Bondepartiets politiske linje opp mot disse. Müller viste også hans syn på den økonomiske situasjonen, og at all politikk måtte følge en bæreevne i sine beslutninger. Underskudd på budsjettet var ikke på agendaen til Bondepartiet og for Müller selv.

Avholdsmannen Eliseus Müller

En avis som det ble skrevet innlegg i, var *Inntrøndelagen og Trønderbladet*. Den ble kalt «*Tingmannsemna om avhaldsarbeidet*». Her var Eliseus Müller en av flere avholdsfolk som var med og vedtok et nytt valgprogram som avholdsfolket var opptatt av. En liste med spørsmål rettet mot stortingskandidatene det valgåret. Disse omhandlet fire forslag fra

krinsnemda for Nord Trøndelag. Ett forslag var innføring av skolering om rusmidler. Et annet forslag var om fjerning av privatøkonomisk interesse i rusdrikkhandel slik at verken stat eller kommune fikk interesser i det. Det tredje forslaget handlet om oppfordring til nasjonale og internasjonale tiltak for full handlefrihet i rusdrikkspørsmål. Det siste forslaget var å gi folket frihet til å nekte rusdrikkhandel både lokalt og nasjonalt slik «folket» forlangte med sikt på fullstendig fjerning av rusdrikkhandel ved forbud. Denne avisspalten er nok et øyeblikksbilde som forsterker inntrykket av Müller som en avholdsmann da han signerte som varaformann for Nord Trøndelag krinsnemd i 1930.⁵²

Stortingsvalget 1930 – Sosialistisk nedtur. Bondepartiet største borgerlige parti

Kilde: SSB. *Stortingsvalget 1930*. Pdf s. 87

Stortingsvalget i 1930 var et borgerlig mobiliseringsvalg og ble avholdt med samme valgordning som i 1921, 1924 og 1927. Valget avkreftet at de borgerlige partiene var slått helt i Verdal herred om velgernes gunst gitt den sterkt voksende andelen stemmer som gikk til sosialistiske partier. I dette valget oppnådde Arbeiderpartiet og Kommunistpartiet til sammen 41,6 % av stemmene. De borgerlige partiene Venstre, Bondepartiet og Høyre & F. V. fikk til sammen 58,4 % av stemmene. Det var en økning på rundt 6 % flere borgerlige stemmer i Verdal herred.

Bondepartiet ble største parti blant de borgerlige med tett opptil 31 % av stemmene. Venstre fikk 19,6 % av stemmene og fortsatte slik det har foregått i de tidligere stortingsvalgene å falle i Verdal. Denne gangen hadde Venstre tapt 3 % flere stemmer, og de fleste gikk til

⁵² *Inntrøndelagen og Trønderbladet*. «Tingmannsemna om avhaldsarbeidet». Mandag 13. Oktober 1930. s. 1

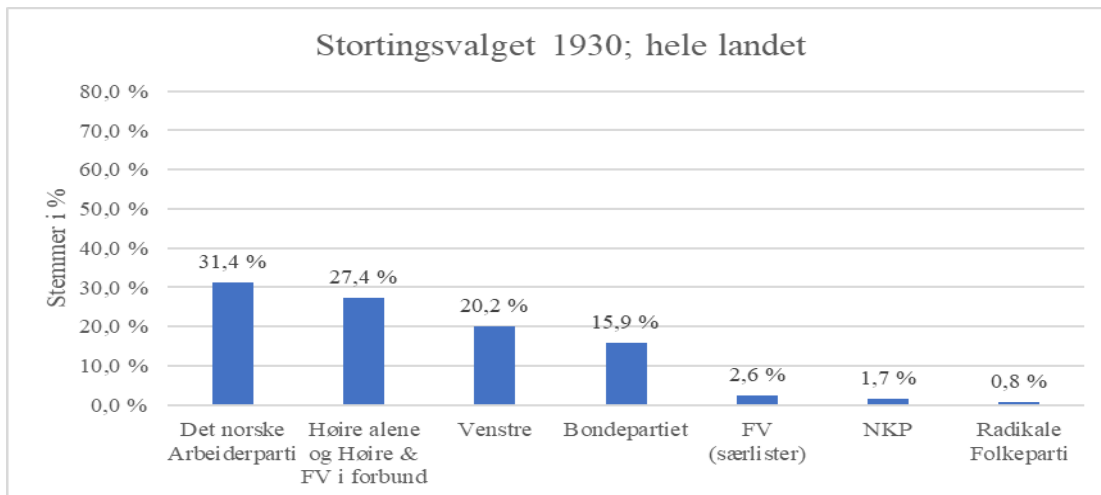
Bondepartiet. Høyre og Frisinnede Venstre ble gitt 7,9 % av stemmene, og det var innenfor den rammen av stemmer som partiet over flere valgår hadde oppnådd tidligere. Et sted mellom 5 til 8 % av stemmene i Verdal herred der unntaket var i 1924 med over 10 % for de to partiene i samarbeid. Kommunistpartiet var den store taperen med et kraftig fall i oppslutning ned til 5,7 % i Verdal herred. Det vil si at minst 8 % av velgerne forlot partiet fra 1927 til 1930. De fleste av velgerne må ha vandret til Arbeiderpartiet. Men samtidig må det ha vært en del arbeiderpartistemmer som gikk over streken til de borgerlige partiene ettersom oppslutningen om de borgerlige partiene økte til 58,4 % fra 52,3 % i forrige valg.

I 1930 var det ifølge folketellingen for Verdal cirka 13,4 % av befolkningen som livnærte seg som skogsarbeidere, fløtere og lensearbeidere, industriarbeidere og håndverksfolk. Industriarbeidere var 6,1 %, 3,6 % var skogsarbeidere og 3,7 % var håndverksfolk. Menn dominerte arbeidsstokken innenfor disse arbeidsplassene, men 1,1 % av industriarbeiderne var kvinner. Et tidlig tegn på at kvinnene deltok i arbeidslivet. Gårdbrukere, andre ved gårdsbruk, tjenere ved jordbruk, barn ved gårdsbruk, og andre ved jordbruk og gartneri var til sammen rundt 30,1 % av befolkningen i Verdal. Kvinnenes roller ble dominert av kategoriene Husmødre, husarbeid hjemme og som husbestyrerinner for kvinnene der henholdsvis 21,5 %, 11 % og 5 % arbeidet av befolkningen i Verdal i 1930. Kvinnene var utenom de store kategoriene allerede vist altså gårdbrukere med 1,4 %, tjenere ved gårdsbruk med 1,3 %, og innenfor hus og klesvask ved sykehus og lignende med 5 %. Sammenlignes statistikken med landsbasis og Nord Trøndelag får vi en noenlunde lik fordeling av arbeiderne. Et unntak er kategorien Fiske og Fangst der veldig få av Verdals innbyggere jobbet med under 1 %. Hele Nord Trøndelag under ett hadde opp mot 3 % av arbeidsstokken innen fiske. På landsbasis var det noe flere fiskere med 5 % av befolkningen.

Kvinnene fordelte seg på husmødre, husarbeid hjemme og husbestyrerinner som de aller største konsentrasjonene for levemåte og yrker. Kvinnene var ellers aktiv i industri og forretningsvirksomhet. Tjenere var også en større del av kvinnenes livsgrunnlag. En større del av kvinnene var også aktive gårdbrukere selv. Kvinnene i Verdal skilte seg lite ut fra resten av landet med tanke på statistikken.

Arbeiderpartiet var i en midlertidig nedtur dette året fra tidligere, og de kvinnene som arbeidet som tjenere ville vært blant kandidatene til å stemme på Arbeiderpartiet i større grad enn de borgerlige gitt den litteraturbeskrivelsen som finnes. Bøndene ville stemt på Bondepartiet, og Høyre ville tiltrukket til seg stemmene fra forretningsvirksomhet og handel generelt. Funksjonærer ville også vært naturlige høyrevelgere. Venstre hadde en nedadgående trend

med oppslutning, og det var i større og større grad en trolig spagat med hvilke stemmer som kunne kommet til Venstre fra Verdal.

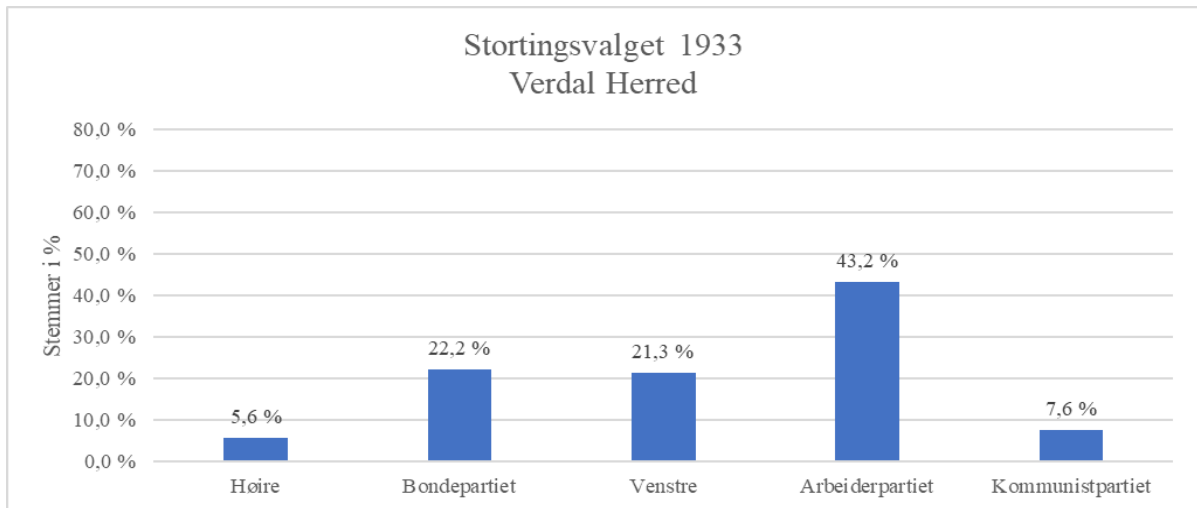

Kilde: SSB. *Stortingsvalget 1930*. Pdf s. 125

Stortingsvalget i 1930 på nasjonalt nivå viser oss at Arbeiderpartiet forble største enkeltparti på Stortinget. Kommunistene hadde krympet til 1,7 %, og Arbeiderpartiet tapte noe oppslutning til de borgerlige partiene på Stortinget som gjorde et bedre valg enn tre år tidligere. Høire alene, og listesamarbeidet med Frisinnede Venstre ble regnet sammen, og det viste at partiet samlet jevnt over 25 % av stemmene, altså en av fire borgerlige stemmer. 27,4 % betød at partiet var størst på borgerlig side, og Venstre gjorde et bedre valg enn de to foregående med å overstige 20 % av stemmene på nytt. Bondepartiet fikk 15,9 % av stemmene og var det beste de hadde gjort så langt siden partiet ble stiftet. Til sammen fikk de borgerlige partiene over 66,1 % av stemmene. En motreaksjon til sosialistene fra forrige stortingsvalg i 1927.

Verdal herred viser at dette også stemte på lokalt plan. Her ble Bondepartiet størst på borgerlig side med et brakvalg på over 30 % av stemmene i det som ble kjent som «Stiklestadvalget». Jubileumsåret for slaget på Stiklestad i 1030 bidro til at Bondepartiet var i medvind, og de borgerlige partiene tjente mest på det med i underkant av 59 % av stemmene. Noe lavere enn på nasjonalt nivå samlet sett, og Bondepartiet var dobbelt så stor i Verdal som nasjonalt. Venstre ble liggende tilnærmet likt i Verdal som på riksnivå mens Høire fortsatte å være svakt representert i Verdal med under 7 % av stemmene på det jevne. Kommunistpartiet sank også betraktelig til under halvparten av den oppslutningen de hadde ved valget i 1927, med 5 % i Verdal var de fortsatt større enn på nasjonalt nivå der de var nesten utradert på bare tre år.

Stortingsvalget 1933 – Eliseus Müller blir innvalgt fra Nord Trøndelag. Sosialistisk flertall i Verdal herred

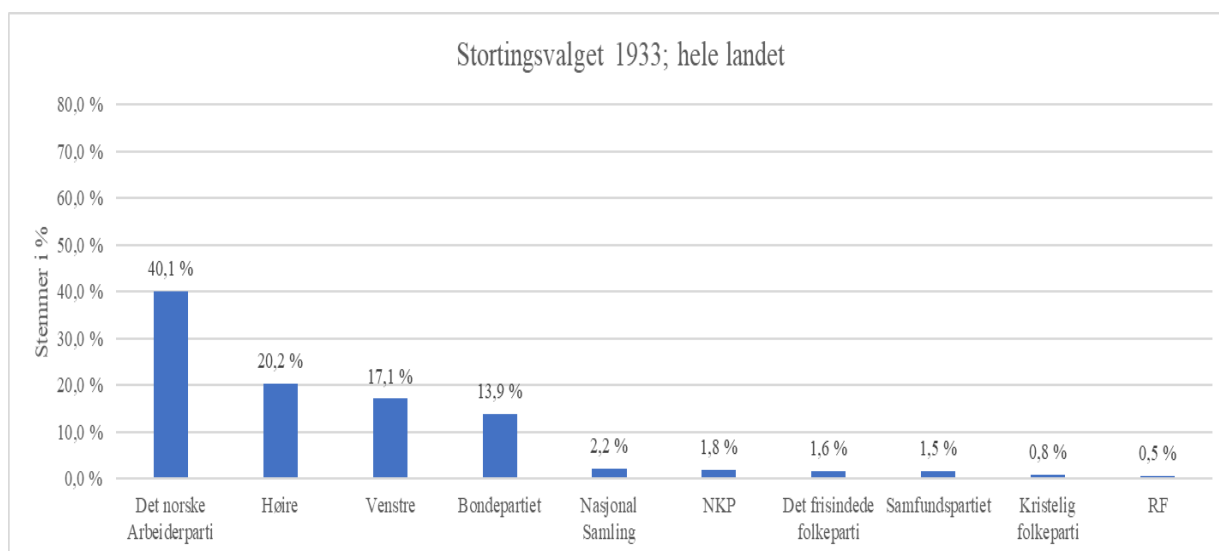

Kilde: SSB. *Stortingsvalget 1933*. Pdf s. 111

Stortingsvalget i 1933 ble avholdt på samme vis som 1921, 1924, 1927 og 1930. Det betydde at antallet stemmer på fylkesbasis bestemte om du ble innvalgt eller ikke. Verdal herred stemte frem et sosialistisk flertall i 1933 da over 50 % av stemmene gikk til Arbeiderpartiet og Kommunistpartiet. De borgerlige partiene tapte samlet sett for de sosialistiske partiene med totalt 49,1 % av stemmene i Verdal herred. Høire fikk som i mange tidligere valg litt over 5 % av stemmene, og har sånn sett holdt seg stabilt på det antallet velgere i Verdal herred. Bondepartiet ble største parti på borgerlig side ved valget, og det har partiet vært siden de ble størst i 1927. Venstre klarte å skaffe seg en noe høyere oppslutning i 1933 med 21,3 %, enn 3 år tidligere i 1930 da de fikk 19,6 %.

Kommunistpartiet klatret svakt opp til 7,61 % og sikret med det at de to sosialistiske partiene fikk over 50 % av stemmene i Verdal herred. Arbeiderpartiet ble det største partiet med 43,2 % av stemmene. Det at de sosialistiske partiene vant flertallet var første gang siden oppgavens avgrensning i 1909.

En god del av velgerne til Arbeiderpartiet ville potensielt komme fra industrien i Verdal, sammen med småbrukere, tjenere og andre organiserte arbeidere. Skogsarbeidere og fløtere ville også vært naturlige kandidater til å anta ville stemt på Arbeiderpartiet. Selvstendige gårdbrukere ville i større grad lent seg mot Bondepartiet og de tilhørende borgerlige partiene.

Kilde: SSB. *Stortingsvalget 1933*. Pdf s. 159

Stortingsvalget i 1933 viser at Arbeiderpartiet sett under ett har hatt en økende trend, og fire av ti velgere soknet til partiet med 40,1 % oppslutning. Høire, Venstre og Bondepartiet fikk til sammen 51,2 % av stemmene. De fortsatte dermed å holde marginal kontroll på Stortinget slik de borgerlige partiene hadde gjort helt siden stortingsvalgene først ble omtalt i oppgaven med utgangspunkt i 1909. Den store forskjellen er at de borgerlige partiene samlet fortsatte å krysse ledelsen sin, og det kan konkluderes med at valget i 1930 var unntaket heller enn regelen for utviklingen i retning favør sosialistpartiene. NKP fikk mindre enn 2 % av velgerne nasjonalt, og for første gang så man partiet Nasjonal Samling på grafikken med 2,2 % av stemmene. Bondepartiet lå på 13,9 % av stemmene nasjonalt og det var noe lavere enn i 1930 da de fikk medvind særlig i Verdal, men og nasjonalt slik litteraturen også illustrerer.

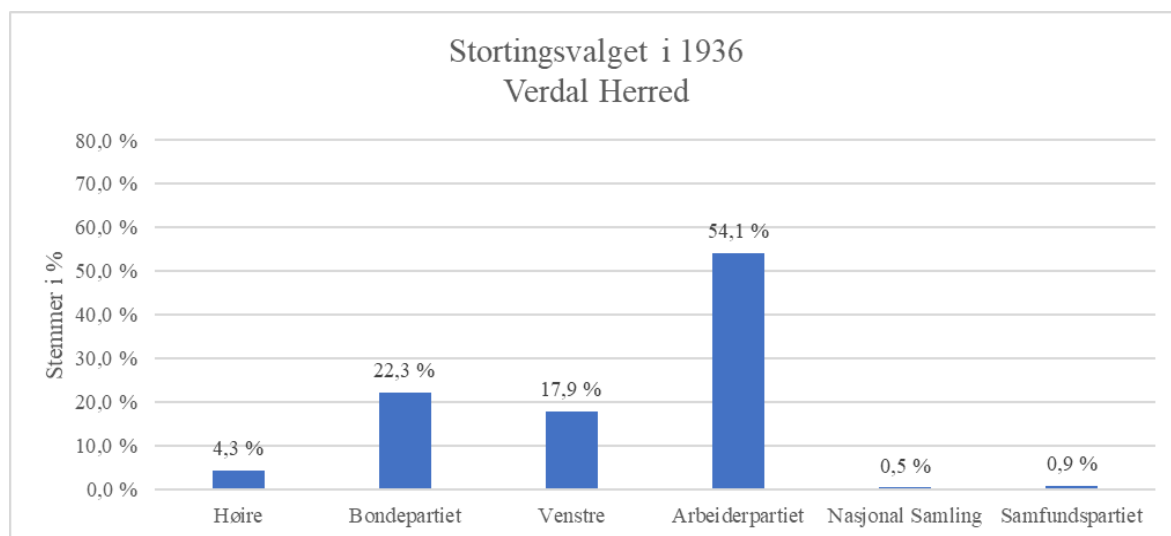
Sammenlignes Verdal og landet ser vi at Arbeiderpartiet fikk 43,2 % lokalt som var noe høyere enn nasjonalt med 3,1 %. Det var ikke noe uvanlig ettersom trenden over tid har vært en voksende velgermasse til Arbeiderpartiet. Kommunistpartiet gjorde et lite byks i oppslutning frem til 7,6 % av stemmene, og det tydet på at det var en radikaliseret velgermasse som foretrakk kommunistene foran Arbeiderpartiet i Verdal. Selv sammenlignet med de nasjonale valgtallene er det noe oppsiktsvekkende at de mest radikale av sosialistpartiene hadde en slik tilslutning. Sammen med Kommunistpartiet passerte Arbeiderpartiet 50 % av velgerne i herredet for første gang. De borgerlige mistet hegemoniet som den dominerende blokken i bygda, og det var vesentlig forskjellig fra de borgerliges prestasjoner nasjonalt der de beholdt ledelsen.

Verdals stortingsrepresentant Eliseus Müller

Eliseus Müller ble innvalgt til Stortinget fra Nord Trøndelag Fylke som nummer to på listen til Bondepartiet og som representant nummer fem fra fylket.⁵³ Han satt også på Stortinget for statsråd Kirkeby-Garstad mellom 1932 og 1933 før Müller selv ble innvalgt. Müllers tid på Stortinget ble brukt som medlem i Sjøfarts- og Fiskerikomiteen i det første året som 1. suppleant. Fra 1934 til 1936 satt Müller som sekretær i Helsekomiteen. Fra 1937 til 1945 var Eliseus Müller medlem av Helsekomiteen uten å være sekretær. Årene som ledet opp til at Eliseus Müller ble en del av stortingspolitikken på nasjonalt nivå var påvirket av at Müller var ordfører i Verdal herred fra 1927 frem til sin avgang i 1934 for å bli med på Stortinget.⁵⁴

Storingsvalget 1936 – Arbeiderpartiets store triumf i Verdal; Rent flertall

Storingsvalget i 1936 er det siste valget som denne oppgaven skal dekke. Den avslutter rekken av valg som ble avholdt før andre verdenskrig brøt ut i 1939. Dette valget ble avholdt med de samme valgordningene som ble benyttet i fra 1921 til 1933. Det betød at fylket ble brukt som valgkrets for alle stemmene som ble avlagt til storingsvalget. I Verdal herred så valgresultatene slik ut dette året.

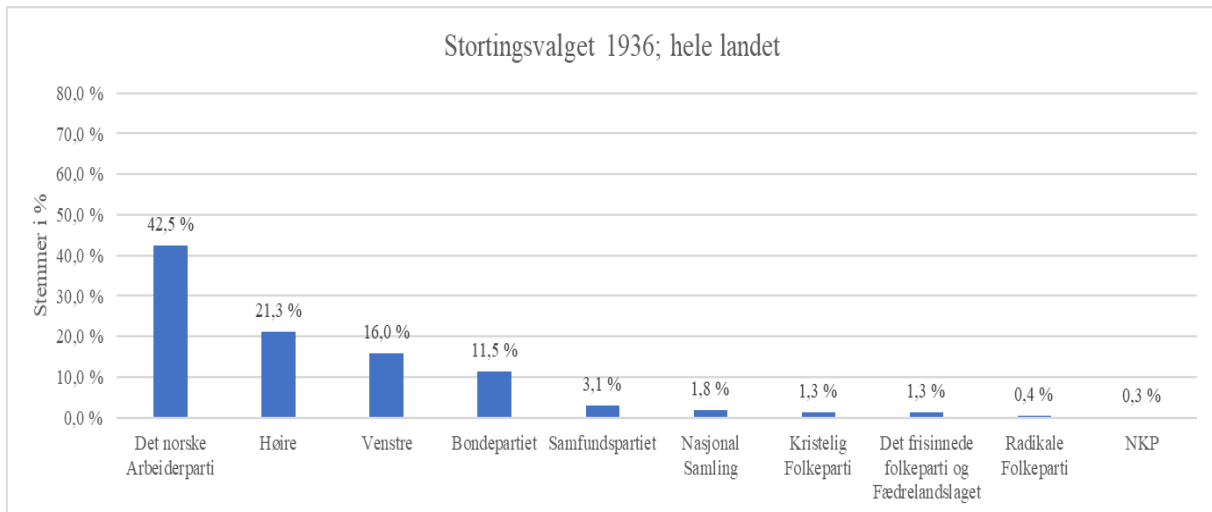
Kilde: SSB. *Storingsvalget 1936*. Pdf s. 96 & 97

De politiske partiene som stilte til valg i 1936 i Nord Trøndelag vises ovenfor i grafen. De borgerlige partiene fikk til sammen 44,49 % av stemmene i valget og bestod av Høire, Bondepartiet og Venstre. Arbeiderpartiet fikk alene 53,1 % av stemmene. Nasjonal Samling og Samfundspartiet blir ikke regnet inn i noen av blokkene med 1,4 % oppslutning.

⁵³ SSB. *Storingsvalget 1933*. Pdf s. 110 & 114

⁵⁴ Norsk Senter for Forskningsdata. «Eliseus Müller». Aksessert 14.05.2021

Det som er den mest åpenbare av grafens stolper er at Arbeiderpartiet i 1936 mottok over halvparten av stemmene av de politiske partiene i Verdal herred. Den store politiske klatringen har vart siden Sosialdemokratene fikk rundt 17 % av stemmene i 1909, og toppen ble nådd i 1936 med rent flertall for Arbeiderpartiet i herredet. Bondepartiet forble det største borgerlige partiet i Verdal med 22,3 % av stemmene i 1936. Venstre fikk 17,9 % av stemmene, og det ble dermed det laveste punktet Venstre oppnådde i løpet av årene fra 1909 til 1936 med tanke på oppslutning.

Kilde: SSB. *Stortingsvalget 1936*. Pdf s. 139

Stortingsvalget i 1936 nasjonalt viser oss at Arbeiderpartiet stabiliserte seg på 42 % av stemmene, og at de borgerlige partiene måtte stå urokkelig samlet om de skulle hindre at Arbeiderpartiet fikk regjeringsmakten nasjonalt. Problemet både de borgerlige og Arbeiderpartiet hadde var at ingen av regjeringene som kunne dannes ville ha et flertall av representantene uten å skride over blokkene til motparten. Det var det som skjedde i 1935 da regjeringen til Nygaardsvold ble dannet etter Kriseforliket med Bondepartiet. Bøndene og arbeiderne fant sammen i et politisk samarbeid. Arbeiderpartiet og Bondepartiet hadde sammen over 50 % av stemmene, men om Bondepartiet hadde holdt seg til de borgerlige partiene ville de ikke rukket opp til 50 %, og de endte på cirka 48 % til sammen.

Sammenlignes valget med Verdal herred ser vi at Arbeiderpartiet alene fikk over 54 % av stemmene lokalt. Det var første gang at partiet overskred 50 % lokalt, men i det foregående valget var kommunistene også nødt til å regnes med for at Verdal herred skulle ha sosialistisk dominans. Med NKP ute av bildet i 1936 tyder det på at velgerne gikk til Arbeiderpartiet, og at noen av de borgerlige velgerne gikk over til den sosialistiske siden av streken. Bondepartiet forble størst blant de borgerlige partiene, og Venstre sank ned til 17 % oppslutning i Verdal.

Det var samme på omtrent samme nivå som Venstre fikk nasjonalt, og det viser bare at i løpet av en tidsperiode på 27 år kan et politisk parti miste grepet på grunn av politisk utvikling over tid og med samfunnsmessige omveltninger. Venstre lokalt har falt fra å være på over 80 % til å være på under 20 % som er et dramatisk fall i popularitet. Mye kan tilskrives Arbeiderpartiet og Bondepartiet for det. Bondepartiet dominerte den borgerlige siden i herredet etter valget i 1927, og partiet Høyre ble aldri noen politisk suksess i Verdal selv om de gjorde det bedre nasjonalt. Verdal var en del av den radikale politiske fremveksten i Trøndelag, og er nok et eksempel på at radikale ideer fikk fotfeste i Trøndelagsregionen.

Sammenfatning

Kapittel 6 har sett på Stortingsvalgene mellom 1921 og 1936 med blikket rettet på resultatene i Verdal herred som fokuspunkt. Hvert valg har blitt sett på med de samme øynene med tanke på oppslutning for de politiske partiene, mulige velgere for disse igjennom analyse av folketellinger fra 1920 og 1930 samt avisoppslag der disse har bidratt med offentlig diskurs for noen av årene dette kapittelet dekker. Dette har gitt grunnlag for å trekke slutninger om hvor de ulike politiske partiene hentet støtten sin fra.

Folketellingene har blitt fremstilt på en slik måte at de kunne fortelle hvordan menn og kvinner levde i to gitte øyeblikk i Verdal herreds historie. Dette har vært behjelpelig da dette har bidratt til å analysere de politiske resultatene mye enklere å sette konklusjoner rundt. Hvor mange gårdbrukere Verdal hadde i prosent av totalt antall folk i bygda var ett eksempel. Kjønnssdelingen innenfor hver livsstilling eller yrke har bidratt til å belyse kvinnenes posisjon i Verdal. Fant de arbeid utenfor hjemmet, eller var de stedbundet til hjemmet og de pliktene som ble lagt på dem der? Det kapittelet har vist er at kvinnene definitivt fant andre arbeidsområder enn de største kategoriene husmødre, tjenere og husbestyrerinner. Kvinnene i Verdal var blant annet ansatt i håndverk, noe industri og handelsvirksomhet som de store sysselsettingsområdene.

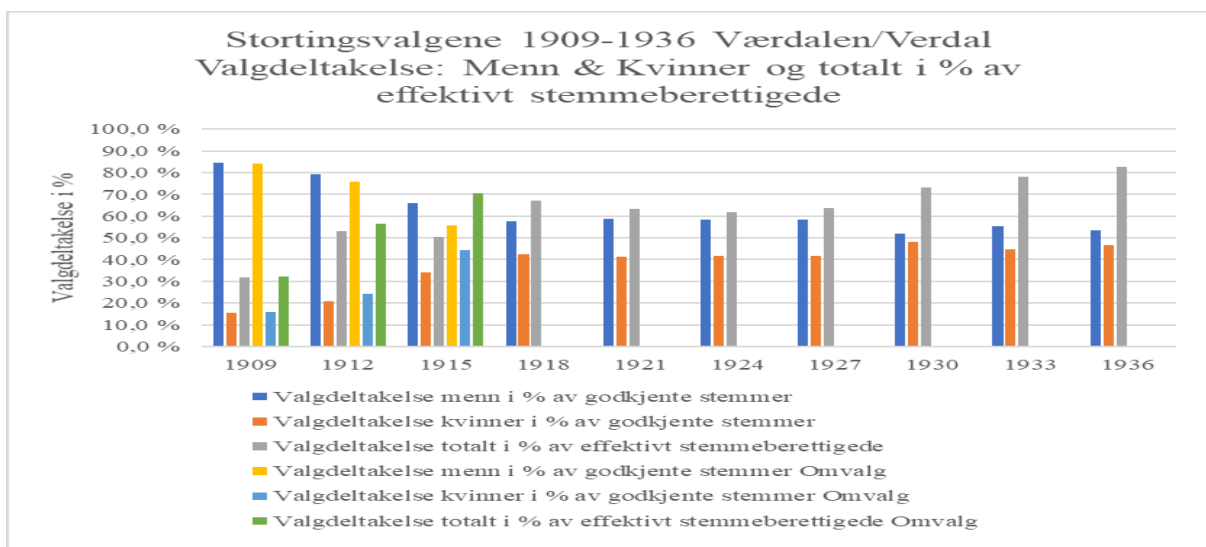
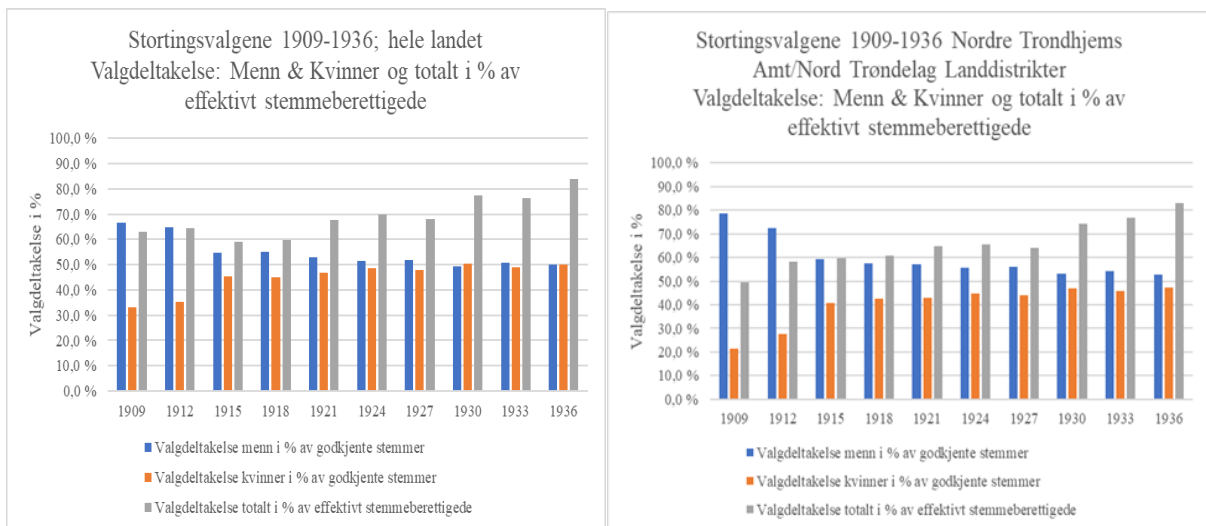
Blant menn var det langt større variasjon i hvor de arbeidet, men den største sysselsettingen var fortsatt gårdsbruk. En del av mennene fant arbeid i skogbruk, lensarbeid og tømmerfløting. Handel, håndverk og industriell produksjon var de andre arbeidsplassene som arbeidsføre menn deltok i. Fremstillingen av folketellingene har også benyttet seg av Nord Trøndelag og landets landdistrikter for å vise frem sammenlignbare faktorer innenfor de samme kategoriene.

Avisene som har blitt benyttet var lokale i Nord Trøndelag, slik som *Namdalen* og *Inntrøndelagen*. Grunnen til at disse to avisene ble benyttet var fordi Verdal herreds stortingsrepresentant Eliseus Müller gjorde seg bemerket i disse avisene med sine politiske utspill og engasjement for avholdsbevegelsen.

Kapittel 6: Valgdeltakelsen nasjonalt, i Nord Trøndelag og Verdal

Valgdeltakelse 1909-1936: Verdal, Nordre Trondhjems Amt/Nord Trøndelag fylke og hele landet

Kapittel fire skal være et kapittel som utforsker valgdeltakelsen nasjonalt, i Nord Trøndelag og i Verdal. Disse tre faktorene skal sammen utgjøre et grunnlag for å bedømme hvordan Verdal var politisk aktiv sammenlignet med de regionale og nasjonale trendene. Hovedmålet er å vise hvordan valgdeltakelsen så ut med både menn og kvinner som utgangspunkt. Hvordan endret valgdeltakelsen seg over tid? Fra 1909 til 1936 skal statistikken under vise hvor raskt kvinnene deltok i valgene etter å ha blitt gitt stemmeretten i alle de ovennevnte kategoriene for målestokk opp mot Verdal. Skilte Verdal seg ut positivt eller negativt? Fulgte Verdal de nasjonale eller regionale trendene, eller var de særegne i det store bildet? Grafene under skal illustrere utviklingen og bli systematisk forklart i det som blir et eget kapittel om valgdeltakelsen.

Kilder: Statistisk Sentralbyrå. *Norges Offisielle Statistikk & Norges Offisielle Statistikk. Stortingsvalget 1909. V. 128; Stortingsvalget 1912. V. 189; Stortingsvalget 1915. VI. 65; Stortingsvalget 1918. VI. 150; Stortingsvalget 1921. VII. 66; Stortingsvalget 1924. VII. 176; Stortingsvalget 1927. VIII. 69; Stortingsvalget 1930. VIII. 157; Stortingsvalget 1933. IX. 26; Stortingsvalget 1936. IX. 107.*

Dette kapittelet, som gjelder for både Kapittel 5 og 6, blir valgdeltakelsen til menn og kvinner vist frem i grafikkform. Valgdeltakelsen ble lagt til dette kapittelet da det vil kunne brukes i de påfølgende analysekapitlene om valgene. Disse fremstilte grafikkene er basert på SSBs primærkilder om valgene. Valgtallene har så blitt overført til Microsoft Excel-format og blitt konvertert til grafer. Grafene skal vise nasjonal, regional og lokal deltakelse i valgene basert på kjønn og samlet deltakelse. Utrekningene bruker effektivt stemmeberettigede som utgangspunkt for disse. Effektivt stemmeberettigede er de stemmeberettigede som er igjen etter at de som av ulike lovmessige grunner ikke kunne delta, har blitt fjernet. Prosentene går ut fra at totalt antall stemmeberettigede er 100 %, og stolpene viser hvor mange kvinner og menn som faktisk benyttet stemmeretten av de som var berettiget til det.

Derfor varierer det hvilket utgangspunkt som er benyttet for utregningene. I bunn og grunn er det ikke stor forskjell på stemmeberettigede totalt og de som er effektivt stemmeberettiget. I så fall er det spesifisert for tilfellene der effektivt stemmeberettigede ikke er utgangspunktet med en forklaring på valgene som er tatt for grafene som er laget. Hensikten med de er at de skal vise en indikasjon på mønster i tiden over flere år. De grå stolpene viser oss den generelle valgdeltakelsen i Verdal fra 1909 til 1936 der både kvinner og menns godkjente stemmer er inkludert i samme stolpe, og er delt på totalt effektivt stemmeberettigede i Verdal. Det vil for eksempel si at i underkant av 50 % avla stemmer i stortingsvalget i 1909 av de som kunne det totalt.

Valgdeltakelse hele landet

En av grafene ovenfor viser det prosentvise stemmeforholdet mellom kvinner og menn fra 1909 til 1936 for hele landet. Det vil si at for eksempel i 1909 så ble 66,8 prosent av stemmene gitt av menn og 33,2 prosent av stemmene fra kvinner. Til sammen utgjør dette forholdet konstant 100 prosent, som da er alle stemmene uansett kjønn avgitt som ble godkjent. Dette forholdet endrer seg over tid til å bli tilnærmet jevnbyrdig mellom kjønnene. Dette betyr ikke at det er færre menn som stemte, men at det heller var flere kvinner som møtte opp og jevnet ut kjønnsbalansen i stemmene som ble talt opp. Fra 1930 til 1936 er det små forskjeller den ene eller andre veien og tyder på at kvinnene avla stemmer i tilnærmet likt

antall som mennene. Den grå stolpen viser den totale valgdeltakelsen for hvert år i perioden som masteroppgaven dekker.

Valgdeltakelsen uansett kjønn svinger fra 62,9 % i 1909, til et laveste i 1915 med 59,2 % og opp til det høyeste målt i 1936 med 84 % valgdeltakelse. Fra 1915 har kvinners andel av stemmene økt fra 33-35 % i foregående målte valg til 45,3 %. Det er et stort hopp i antall kvinner som stemte ved valget i 1915 sammenlignet med de to tidligere valgårene. Fra 1915 til 1927 vokste deltakelsen til 48 %, og som da er en svak utvikling. Fra 1930 til 1936 er kvinneandelen av stemmene tilnærmet lik med menns antall stemmer, eller svakt over som i 1930 og 1936. Indirekte kan det konkluderes med at kvinners deltakelse i valgene nasjonalt har bidratt til en økning i valgdeltakelsen, men det er ikke før i 1921 at det har hatt en tydelig virkning på valgoppslutningen.

Det både lokal, regional og nasjonal valgstatistikk har til felles for disse årene er at det var en jevn økning over tid av kvinners andel av stemmene i valgene. Kvinnes andel av stemmene økte fra 20 % i Verdal i 1909 til tett oppunder halvparten av stemmene. 50/50 prosent ville betydd likt antall menn og kvinner som stemte, og ville vært den kjønnsbalansen som var mest ideell.

Valgdeltakelse Nordre Trondhjems Amt og Nord Trøndelag fylke

Grafen ovenfor viser det prosentvise stemmeforholdet mellom kvinner og menn fra 1909 til 1936 på regionalt plan. Her er ikke Levanger regnet med i målingene av den grunn at de ble regnet sammen med Trondheim i stemmetallene, og at Levanger ble regnet inn under byer som ikke er tilfellet for denne grafen. Denne grafen viser landdistriktet Nordre Trondhjems Amt og det etterfølgende navnet Nord Trøndelag fylke fra valget i 1921.

I 1909 ble kvinnes andel av stemmene 21,5 % og menn 79,5 %. Det var markant dårligere deltakelse fra kvinnene sammenlignet med nasjonalt på 33,2 %. For hvert valg siden 1909 har kvinnene møtt opp i større og større grad, med 1915 som det store hoppet i deltakelse i stortingsvalget. Fra 1915 til 1936 endret deltakelsen seg til et sted mellom cirka 40 til 47 % av det totale stemmetallet for kvinnene. Først i 1936 er kjønnsfordelingen av stemmene nærmere likt. Utviklingen går likevel i den retningen at kvinnene møter opp og avlegger stemmer i større antall for hvert år som går med unntak av et fall i 1927 i antall stemmer avlagt. Menns antall av stemmene går noe opp som et direkte resultat. Hele veien fra 1909 til 1936 har menn hatt overvekt av stemmene i Nordre Trondhjems Amt/Nord Trøndelag, men i stadig mindre

grad. Kvinnene i Nordre Trondhjems Amt/Nord Trøndelag fulgte den nasjonale trenden med flere kvinner som møtte opp for å stemme.

Valgdeltakelsen mellom 1909 og 1936 økte fra 49,4 % av de stemmeberettigede i 1909 til det absolutt høyeste i 1936 med 83,1 % av de stemmeberettigede. Et markant hopp skjedde allerede i 1912, fra 49 % til 58,1 %. Fra 1912 til 1927 endret valgoppslutningen seg fra rundt 60 % til 64-65 % valgoppslutning som er en svak positiv svingning. Fra 1927 til 1930 økte oppslutningen til 74,2 % fra 63,9 % som var det høyeste hoppet i valgdeltakelsen. Den tredje økningen skjedde mellom 1933 og 1936, fra 76,7 % til 83,1 % velgeroppslutning totalt.

Valgdeltakelse Verdal

Den øverste grafen viser Verdals valgstatistikk igjennom alle valgårene fra 1909 til 1936. Den viser også hvordan stemmene er fordelt basert på kjønn, og også i en samlet stolpe. Menn og kvinners stolper utgjør til sammen 100 % uansett, og det er forholdet mellom disse to stolpene som gir oss en forklaring av hva som foregikk under valgene. De blå og oransje stolpene forteller oss at i 1909 var det desidert sterkest overvekt av menn som stemte av de godkjente kvinnelige og mannlige stemmene totalt. Denne ubalansen i favør menn ble rettet opp med årene som går, og fra 1930 til 1936 er det minst forskjell i avgitte kvinnelige og mannlige stemmer. De grå stolpene viser valgdeltakelsen samlet sett for Verdal der både menn og kvinner er inkludert i prosent av de stemmeberettigede uten de suspenderte.

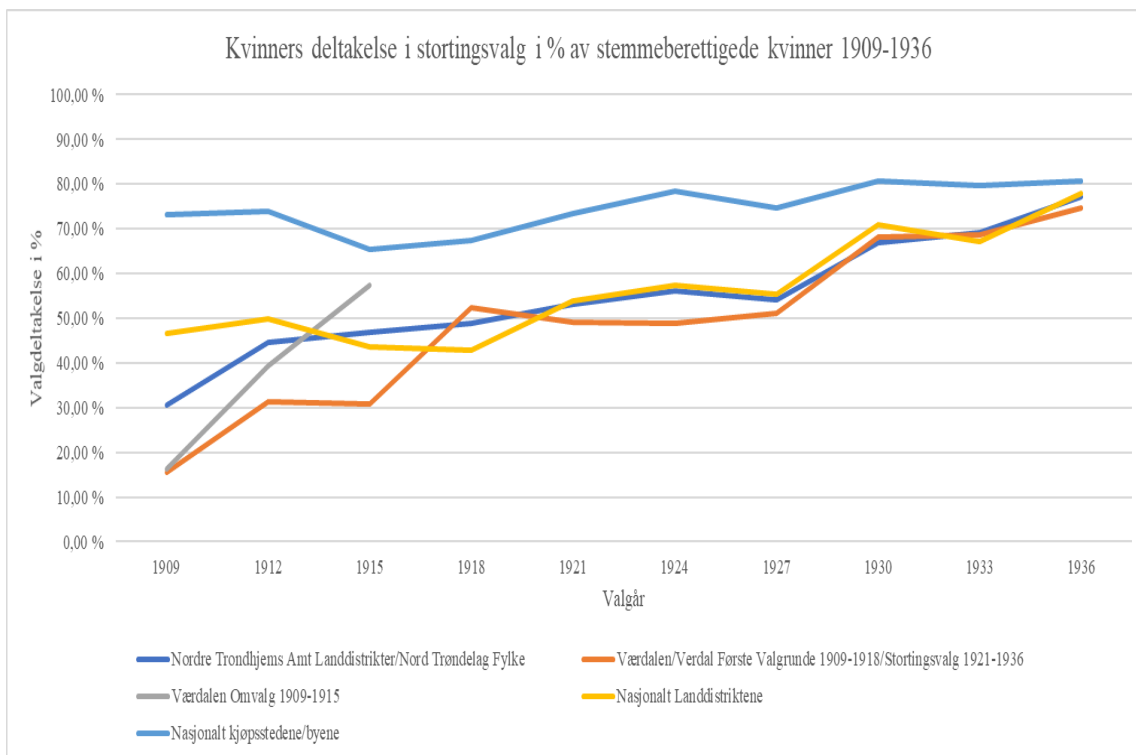
En viktig detaljendring her er at de lokale enmannsstemmekretsene utførte to valgrunder mellom 1909 og 1918 i dette tilfellet. Grafen ovenfor viser menn og kvinners valgdeltakelse i prosent av totalt godkjent avlagte stemmer mellom 1909 og 1936. Det viser styrkeforholdet mellom menn og kvinner som prosent av godkjente stemmer. Grafen viser også valgdeltakelsen som prosent av effektivt stemmeberettigede i Værdalen/Verdal. Siden det var to valgrunder mellom 1909 og 1915 forklarer det hvorfor det er seks stolper for hvert år mellom 1909 og 1915. Unntaksåret var 1918, da mer enn 50 % av stemmene gikk til en stortingskandidat i første valgrunde, og da ble det ikke avholdt omvalgsrunde. En kandidat fikk rent flertall for plassen på Stortinget i Værdalen 2den stemmekreds. Denne grafen viser spesifikt Værdalen innenfor stemmekretsen og ikke hele stemmekretsen, og det er et valg som er gjort for å vise spesifikt Værdalens stemmemønster. Ordningen med omvalg varte til 1918, og fra 1921 ble det avholdt valg med forholdstall i stedet og der Verdal ble skilt ut som egen stemmekrets uten de andre tilknyttede områdene fra 1909 til 1918.

Uansett hvilket år det er snakk om mellom 1909 og 1936 så har menn overtall i stemmene som ble godkjent avgitt i Verdal. Det stemmer overens med mønsteret på fylkesnivå, og sammenlignet med nasjonalt nivå så har Verdal en svakere kvinnelig deltakelse i valgene. Minst er forskjellen i 1930 mellom menn og kvinner i Verdal der 51,8 % av stemmene var menn mens 48,2 % var kvinners stemmer, men det var fortsatt et mannlig flertall av stemmene. Nasjonalt overgikk kvinnestemmene mannsstemmene til sammenligning i 1930. Kvinners valgdeltakelse økte kraftig i Verdal fra 1909 til 1936 der laveste og høyeste valgdeltakelse gikk fra 15,4 % til stabilt over 41 % av stemmene. Høyeste kvinnelige valgdeltakelse var i 1930 med 48,2 % av stemmene som ble avgitt. Kvinners andel av stemmene oversteg aldri 50 % noen gang i valgene omtalt. Trenden var utjevning av stemmene kjønnene imellom. Omvalgsrunden i 1915 fikk mange kvinner til å møte opp for å stemme, og det bidro til at 44,3 % av stemmene ble gitt av kvinner i omvalgrrunden det året.

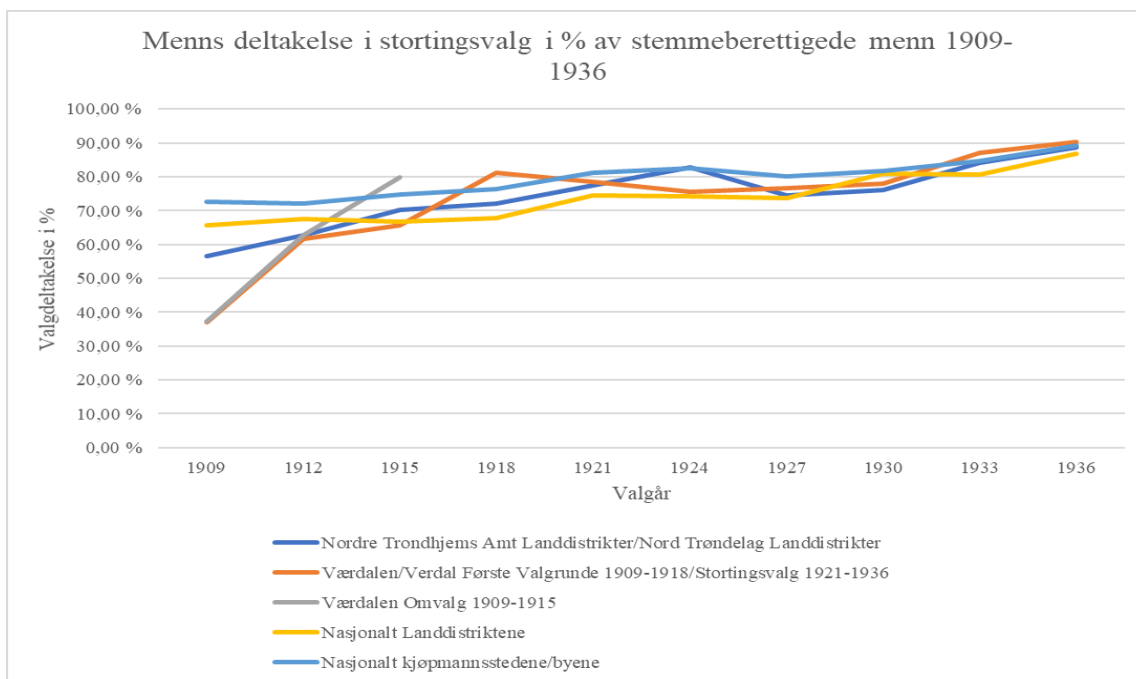
Valgdeltakelsen i Verdal som prosent av stemmeberettigede viser en jevn økning i prosent fra første valgår i 1909 til siste valgår i 1936. Den laveste oppslutningen forekom i 1909 med 31,8 % og den høyeste oppslutningen forekom i 1936 med 82,7 %. Unntaksåret var i 1915 der hele 70,7 % av de stemmeberettigede gav en stemme i valget på stortingsrepresentant fra Værdalen i «Værdalen 2den stemmekreds». Valgene i 1912 og 1915 fikk 53 og 50 prosent av de stemmeberettigede ut i valglokalene. Fra 1918 til 1927 lå valgdeltakelsen mellom 61,9 % og 67,1 % av stemmene. Høyest i 1918, og lavest i 1924. I 1921 og 1927 var valgdeltakelsen mellom 63 og 64 %. Fra 1927 til 1930 økte valgoppslutningen til 73,2 % fra 63,8 %, og det var et hopp på nesten 10 %. Valget i 1933 fikk 78,1 % av velgerne til å stemme, og som da er nest mest i oppslutning av alle valgene. Omvalgrrunden i 1915 er det nærmeste Verdal kom velgeroppslutningen ved valgene på 1930-tallet der over 73 % stemte av de stemmeberettigede.

Valgdeltakelse menn og kvinner

Denne seksjonen skal sammenligne kvinner og menns valgdeltakelse som prosent av stemmeberettigede kvinner og menn hver for seg. Da kan vi se hvor mange kvinner som møtte opp for å stemme av de kvinnene som kunne. Det samme blir også gjort for menn. Disse blir sammenlignet lokalt, regionalt og nasjonalt for å se kjønnsdeltakelse i valgene.

Kilder: Statistisk Sentralbyrå. *Norges Offisielle Statistikk/Norges Offisielle Statistikk. Stortingsvalget 1909. V. 128; 1912. V. 189; 1915. VI. 65; 1918. VI. 150; 1921. VII. 66; 1924. VII. 176; 1927. VIII. 69; 1930. VIII. 157; 1933. IX. 26; 1936. IX. 107.* (Graf laget fra sammenfatning av mange statistikker til en)

Kilder: Statistisk Sentralbyrå. *Norges Offisielle Statistikk/Norges Offisielle Statistikk. Stortingsvalget 1909. V. 128; 1912. V. 189; 1915. VI. 65; 1918. VI. 150; 1921. VII. 66; 1924. VII. 176; 1927. VIII. 69; 1930. VIII. 157; 1933. IX. 26; 1936. IX. 107.* (Graf laget fra sammenfatning av mange statistikker til en)

Disse to grafene viser oss i prosent hvor mange kvinner og menn som har deltatt i valgene i prosent av de som kunne ha stemt. Her er også byene samlet lagt til som et ekstra referansepunkt for særlig å vise at kvinnene i byene deltok oftere i valg enn kvinnene i landdistriktene. Kvinnenes valgdeltakelse har blitt utregnet ved å dele antall stemmer godkjent på antall stemmeberettigede i alle stortingsvalgene fra 1909 til 1936.

Den laveste kvinnelige valgoppslutningen forekom i 1909 i Verdal, der 15,6 % av de kvinnelige stemmeberettigede møtte opp. Dette endret seg svakt i positiv retning i omvalgsrunden samme år med 16,2 % av stemmene. Fra 1909 til 1912 økte oppslutningen med 15,9 % for kvinnenens valgdeltakelse opp til 30 % eller mer. Omvalgstrundene i 1912 og 1915 fikk henholdsvis 39,3 % og 57,3 % av de kvinnelige stemmeberettigede til å møte opp. Først fra 1915 til 1918 økte antallet kvinnestemmer til 52,4 % av de stemmeberettigede kvinnene. Fra 1921 til 1924 falt kvinnenens valgdeltakelse under 50 % før den gikk over igjen i 1927 til omtrent 51 %. Fra valgene i 1930 til 1933 gikk kvinnenens valgoppslutning over 68 % og nådde en topp i 1936 med 74,8 % oppslutning. Den kvinnelige valgdeltakelsen lå under det nasjonale gjennomsnittet i Verdal frem til 1915, og at dette jevnet seg ut først fra 1918.

Sammenlignes Verdal med Nord Trøndelag og nasjonalt så ser vi et mønster der kvinnene deltok i større grad også i Verdal, men at det jevnt over var på en lavere prosentandel sammenlignet med regionalt og nasjonalt for kvinnenens valgdeltakelse. Valget i 1918 er unntaket der 52,4 % av kvinnene i Verdal møtte opp for å stemme sammenlignet med både Nordre Trondhjems Amt og nasjonalt. 1918-valget dro ut færre kvinner for å stemme lokalt enn nasjonalt og regionalt. Tar vi med byene i betraktning er det bare kvinnene i byene nasjonalt som møtte opp i større antall enn i Verdal det året. Etter 1930 overgikk kvinnenens valgoppslutning 68 %, med en topp i 1936 på 74,8 %.

Skal vi tolke grafen med mønster over tid er det mulig å konkludere med at kvinnene møtte opp i større antall av stemmeberettigede og fulgte nasjonalt samt regionalt stemmemønster for kvinnene. Verdal skilte seg ikke nevneverdig ut den ene eller andre veien sammenlignet med Nordre Trondhjems Amt/Nord Trøndelag og nasjonalt. Det vi kan se er at kvinnene i Verdal startet på et mye lavere utgangspunkt enn de sammenlignbare faktorene. Fra 1918 og frem til 1936 fulgte Verdal de samme stemmemønstrene som regionalt og nasjonalt. Bare byene er unntaket der kvinnene jevnt over møtte opp i sterke tall fra 67 til 80 % av de stemmeberettigede kvinnene.

Blant mennene er det ikke så veldig stor forskjell på de som stemte i Verdal og sammenlignet med Nordre Trondhjems Amt og nasjonalt. Bare i 1909 og 1912 er Verdal lavere i oppslutning blant mennene i valgene enn resten av de sammenlignbare faktorene. Fra 1915 til 1936 fulgte menn i Verdal de samme tendensene for stemmemønster som regionalt og nasjonalt hvis vi tar grafen i betraktning. Den laveste oppslutningen var definitivt i 1909 med 37,1 % av de stemmeberettigede mennene. Omvalgsrunden i 1915 dro ut en høyere oppslutning blant mennene i Verdal enn på landsbasis, byene og regionalt. Da møtte 79,9 % av mennene som kunne stemme opp ved omvalget. Mennene i Verdal møtte opp i større antall i 1933 og 1936 enn både Nord Trøndelag og nasjonalt. Da møtte 87,1 % og 90,3 % av de stemmeberettigede opp for å stemme ved stortingsvalget i Verdal. Det er oppsiktsvekkende høyt antall av de stemmeberettigede. Nord Trøndelag som helhet lå valgdeltakelsen blant menn på 84,2 % og 88,7 %. Nasjonalt lå valgdeltakelsen blant menn på 80,8 % og 86,9 % av de mannlige stemmeberettigede og bare understreker det faktum at mennene i Verdal viste seg i valglokalene i oppsiktsvekkende antall. Bare mennene i byene møtte opp i liknende antall som Verdal i 1936 med 89,2 % av de stemmeberettigede.

Sammenfatning:

Valgdeltakelsen har blitt presentert i dette kapittelet og har vist utviklingen over flere stortingsvalg, fra 1909 til 1936. Målet var å illustrere utviklingen av valgdeltakelsen i Verdal mellom kjønnene, og sammenligne Verdal med Nord Trøndelag og hele landet. Det har gitt noen interessante observasjoner som viser at Verdal fulgte samtiden der kvinner etter å ha fått begrenset stemmerett i 1907 deltok gradvis mer og mer. Fra 1918 er det tydelig at kvinnene møtte opp på omtrent likt nivå som Nord Trøndelag og landet forøvrig som helhet. Den største forskjellen vises i at kvinnene i byene deltok langt oftere enn landdistriktene som Verdal var en av flere. Menns valgdeltakelse er også omtalt.

Kapittelet viste at menns valgdeltakelse var langt høyere enn kvinnes mellom 1909 og 1936. Men kvinnene deltok også i større og større grad ettersom tiden gikk. Deltakelsen blant kvinner nådde den høyeste valgdeltakelsen i 1936 med 74,8 % i Verdal og var lavest i 1909 i Verda med mellom 15 og 16 prosent. En økning over 25 år på 59,8 % er en markant utvikling over tid. Fra 1918 og utover har kvinnes valgdeltakelse i Verdal samsvart med de nasjonale og regionale trendene, og holdt seg jevnt over på samme linje hele veien etter dette året.

Kapittelet har også vist at kvinnes andel av stemmene som ble avlagt økte jevnt over frem til en tilnærmet kjønnsmessig balanse mellom menn og kvinner av stemmene avlagt. Det indikerer at overvekten av mannlige stemmer forsvant med årene, og at den sosialistiske

fremmarsjen vist i tidligere kapitler samsvarer med kvinnes deltakelse i større grad. Det er unektelig en sammenheng som det er umulig å unngå selv om det ikke er gitt at kvinnene stemte sosialistisk av den grunn. Mennes dominans samsvarer med den borgerlige sidens overvekt av stemmene, og at flere kvinner bidro til en borgerlig nedgang i dominansen i både Verdal og landet ellers fram til 1936.

Kapittel 7 – Konklusjon

Sluttvurderinger

«Hvordan var den politiske utviklingen i Verdal sammenlignet med nasjonalt, og hvem ble valgt til stortingspolitiske verv fra Verdal mellom 1909 og 1936?» var problemstillingen oppgaven satte seg ut for å besvare med å se på utvalgte faktorer. Partihistoriebøker og norgeshistoriebøker med innspill fra aviser har dekket de store linjene av politisk utvikling, mens stortingsvalgene og folketellingene ble benyttet for den andre halvdel av spørsmålet. Disse analysene har til sammen bragt oss til dette konklusjonskapittelet.

Videre dypdykk i folketellingene ville blitt for omfattende for denne oppgaven, og allerede kan denne oppgaven virke vid nok som den er. Men det var nødvendig for å forstå Verdals befolkning i gitte tidsrom mellom 1910 og 1930. Det denne oppgaven har gjort er å kombinere valgstatistiske tall med folketellinger og fremstilt et narrativ om en bygd der en politisk endring foregikk over tid. Verdal gikk fra Venstreborgerlig dominans til å bli et sosialistisk fort i 1936.

Valget i 1915 var det nærmeste Socialdemokratene kom å etablere seg med en egen kandidat fra bygda, der 14 stemmer skilte seieren på grunn av internt rot i partiet Venstre. Lokalavisen omtalte denne saken fyldig, og konkluderte med at valget kunne vært avgjort for lengst om kandidatene hadde vært tydeligere på sine standpunkt rundt avholdsprogrammet. Ellers var det ordføreren Eliseus Müller fra Verdal som fikk representere bygda på Stortinget igjennom Bondepartiet. Hans politiske standpunkt lå i ledtog med avholdsfolket og dets arbeid, et kristent samfunnssyn, og en økonomisk nøktern politisk anskuelse der pengene ikke skulle sløses bort ifølge samtidens avisoppslag. Müller satt på Stortinget fra 1932 til 1933 da han trådte inn for statsråd Ivar Kirkeby-Garstad i Sjøfarts- og fiskerikomiteen, og som fast medlem av Helsekomiteen fra 1934 til 1945 både som sekretær og som vanlig medlem.

Avisene beskrev stortingsmannen Eliseus Müller, Bondepartiets mann i bygda, som en avholdsmann med kristne verdier og sans for budsjettbalanse i regnskapene sine. Noe som også var en del av Bondepartiets politikk generelt. Han uttrykte seg såpass negativt om kommunistene at det var lett å se at dette ikke var en person som ville gå til venstre politisk. Det som overskygget Müllers inntog på Stortinget, var den motsatte effekten i hjembygda. Der ble partiet hans det største på borgerlig side fra 1927 til 1936, men Arbeiderpartiet overtok som det mest populære partiet i bygda.

Kapitlene ble delt på en logisk måte ettersom det gjaldt to forskjellige valgordninger i løpet av den avgrensede tiden. Disse ordningene gjaldt fra 1906 til 1918 og fra 1919 til 1936.

Valgordningene gjorde det naturlig å separere omtalen av stortingsvalgene fordi de ikke fulgte de samme premissene. Enmannskretser definitivt tjente Venstre best med tanke på resultatene, og som var den samme fordel Venstre hadde i flere landsteder rundt om i landet.⁵⁵

Værdalen 2den kreds besto av flere kommuner rundt om nevnt tidligere, og alle disse til sammen utgjorde kretsen for en representant. På grunn av denne inndelingen er det ikke riktig å separere ut Verdal med de politiske resultatene. De ville vært annerledes og ikke så mye verdt for oppgavens formål. Etter 1921 ble det forsvarlig å kun se på Verdal herred ettersom de bidro til Nord Trøndelags felles stemmepott der kandidatene ble fordelt fra.

Det oppgaven har vist er at det ble en politisk langsom endring over tid der Venstre tapte politisk makt i både bygd og by som de dominerte i året 1909. Alle stortingsvalgårene etter dette har bevist at Venstre som politisk parti mistet innflytelsen på befolkningen, og at Arbeiderpartiet ble den store politiske vinneren på bekostning av Venstre. Venstre var på topp i 1909 i Værdalen 2den stemmekreds med over 80 % av stemmene, og falt ned til en mere beskjeden prosentandel med 17,9 % i 1936. Bondepartiet etablerte seg i 1927 som det største borgerlige partiet i bygda på rundt 22-24 %, med en valgtopp i 1930 på over 30 %. Samme året som Bondepartiet ble størst i Verdal, ble Arbeiderpartiet det største enkeltpartiet i herredet med 33,9 % av stemmene. Arbeiderpartiet tok over den rollen Venstre hadde som det dominerende partiet i bygda. Høyre og Frisinnede Venstre kom aldri over 12 % i bygda uansett hvilket valgår du så på, og normalt ble liggende et sted rundt 5-7 % alene.

Et annet viktig moment oppgaven har sett er at det ble for en kort periode en markant minoritet med kommunistpartivelgere i bygda. Kommunistpartiet var den mest radikale av de tre politiske arbeiderpartiene i det at de ønsket å bli med i Komintern, ledet fra Moskva. Verdals velgere bestemte seg altså i løpet av 1920-tallet seg for å stemme på dette politiske prosjektet. I 1936 forsvant Kommunistpartiet fra valglistene i Nord Trøndelag og likeså i Verdal. Forklaringen på oppstanden og fallet fra eksistens for Kommunistpartiet munner ut i at den demokratiske sosialismen appellerte til velgerne i Norge i større grad enn den radikale militante sosialismen.

Maurseth og Bull har dekket arbeiderbevegelsens historie, og hvor de fant sine velgere. Blant annet var det velgere for arbeiderbevegelsen blant småbøndene og til dels husmennene rundt

⁵⁵ Mjeldheim. s. 235-236

om i Norge. Andre velgere var tjenere og småkårsfolk som organiserte seg i egne foreninger for å stå sterkere politisk.⁵⁶ Disse endret standpunkt fra år til år, og det er derfor vanskelig å understreke eksakt hvilke sympatier disse foreningene hadde,⁵⁷ men i Verdals tilfelle befant de fleste stemmene seg imellom kommunistene og arbeiderpartiet som de største grupperingene.

Bøndene var en variert gruppe, og de hadde forskjellige kjerneverdier basert på geografien til Norge. Noen var mer opptatt av avholdsbevegelsen og de kristne lekmannsbevegelsene, mens andre bønder kom fra der den frilynte ungdomsrørsla og de som var opptatt av målsaken. Kulturforskjeller skilte bøndene på Sørlandet også, og poenget med Ohman Nielsens beskrivelse av bøndene var at de hadde variert opphav, og de tok med seg den ballasten de hadde fra der de kom fra geografisk. Siden Norge er et landstrakt land dominerte sakene forskjellig, og verdimesig kunne bøndene være både til høyre og venstre fra midten verdimesig.⁵⁸ Kirkhusmo beskriver hvordan Rune Hovd hevdet at bøndene på Innherred hadde en egen variant av kjerneverdier de sto for. En bondenasjonalisme som var nærmere konservativ og borgerlig nasjonalisme. Denne retningen betonte by og land mot hverandre og hadde en brodd mot industrisamfunnet, og som var antisosialistisk anlagt. Enkelte stilte også spørsmål ved det parlamentariske demokratiet.⁵⁹

Valgstatistikken som denne oppgaven har analysert inkluderte statistikk om menn og kvinners valgdeltakelse hver for seg, samlet valgdeltakelse, og igjennom en relativ prosentmåling der menn og kvinners stemmer utgjorde 100 % samlet. Kvinnenes valgdeltakelse økte fra 15 % i 1909 til rundt 75 % i 1936 og besvarer dermed en del av hovedspørsmålet med å vise hvor mange kvinner som stemte ved stortingsvalgene i Verdal. Menns valgdeltakelse i Verdal økte fra et lavpunkt i 1909 med rundt 40 % til et høydepunkt i 1936 med over 90 % av de stemmeberettigede mennene som møtte opp og stemte.

Kjeldstadli og Stugu hadde ulike modeller for å underbygge den politiske utviklingen i Norge på nasjonalt nivå. Der Stugu la vekt på de forskjellige politiske strømningene som påvirket de ulike partiene, var det en mere underliggende befolkningsanalyse for Kjeldstadli med den teoretiske «trekanten». Modellene deres hjelper med å forstå underliggende tanker i tiden fra 1909 til 1936. Sett med Kjeldstadlis trekantmodell kan vi si at arbeiderne og bøndene utviklet

⁵⁶ Bull. s. 497-501

⁵⁷ Maurseth. s. 325 & 575-577

⁵⁸ Ohman Nielsen. s. 159-160

⁵⁹ Tretvik. Sandvik. Kirkhusmo & Stugu. s. 288-289

de største sidene av trekanten. Det Kjeldstadli observerte var at Venstre under Gunnar Knudsen dro nytte av den lite utviklede trekanten, og kunne favne bredt for sine politiske prosjekter frem til 1920. Etter dette mistet de grepet ettersom bøndene og arbeiderne dro seg fri fra partiet Venstre og dannet sine egne partigrupper i større grad.

Stugus modell med politiske underliggende strømninger⁶⁰ viser oss at det er mulig å forklare den politiske utviklingen med å se på hva disse ulike politiske overbevisningene sto for, og hvilke som kom til sin rett. Her er det tydelig at den sosialliberale retningen dominerte frem til 1920, og etter dette var det de sosialliberale som dannet bro mellom de ulike partiene på Stortinget. Sosialistene og de nasjonalliberale var de politiske strømningene som sto lengst fra hverandre politisk, og det var sjelden eller aldri at Høyre og Arbeiderpartiet fant sammen i felles løsninger. Venstre ble stående i spagat mellom disse retningene, og de hadde i Værdalen 2den stemmekreds en splittet velgergruppe fra 1912 til 1915 der Arbeiderdemokratene og Landmandsforbundet duellerte om å være representantene. De sosialradikale og de bondevennlige i Venstre ble representert av henholdsvis Karl Hagerup og Johannes Okkenhaug fra stemmekretsen før 1921.

Kjeldstadlis «trekant» modell⁶¹ og Stugus politiske retningsteorier knyttes til Verdal og nasjonalt på den måten at bøndene og arbeiderne, på bekostning av borgerne, tok over som de dominerende politiske faktorene for velgerne ved stortingsvalgene fra 1927. Bondepartiet ble største borgerlige parti i 1927 i Verdal og Venstre tapte hegemoniet for godt som største borgerlige partiet etter dette både nasjonalt og lokalt. Sosialdemokratene hadde allerede fra 1909 klart å etablere seg, og deres politiske overbevisning slo ut i flere stemmer over tid frem til det rene flertallet i 1936 sett opp mot statistikken.

Den politiske utviklingen i Verdal og nasjonalt har vært i det store bildet noenlunde lik der Venstre mistet sitt hegemoni som det største politiske partiet. Arbeiderpartiene nasjonalt oppnådde ikke over 50 % av stemmene i det hele tatt samlet sett, og det er den store forskjellen på landet ellers og Verdal alene. Verdal hadde et sosialistisk flertall av stortingsstemmene fra 1933 om du regnet inn Kommunistpartiet sammen med Arbeiderpartiet. Det er også en observasjon å si at kommunistene hadde en større tilstedeværelse i bygda fra 1924 til 1933 der de oppnådde alt fra 5,7 % til 13,8 % av stemmene. Etter valget i 1936 overtok Arbeiderpartiet flertallet alene med 54,1 % av

⁶⁰ Stugu. s. 36-37

⁶¹ Kjeldstadli. s. 21-22

stemmene ved stortingsvalget i Verdal. Nord Trøndelag som helhet stemte i større grad likt med de nasjonale linjene der Arbeiderpartiet fikk 41,9 % i 1936⁶², og Sosialdemokratene oppnådde i 1909 i alle landdistriktene til sammen 15,9 % til sammenligning. Det er en korrelasjon i den politiske utviklingen over tid som med Verdal der flere velgere stemte for sosialistiske partier i større grad over tid. Borgerlige partier tapte oppslutning over mange år, men unntaket var mobiliseringsåret 1930 der de gikk sammen om å stå imot sosialistenes fremmarsj på valgresultatene.

Oppgaven konstaterer at det er en korrelasjon mellom at flere kvinnelige velgere deltok og en venstredreining over tid gikk til sosialistiske partier. Det tas forbehold om at kvinnene kan ha stemt borgerlig i større grad enn mennene. Når Verdal hadde den høyeste andelen av kvinnelig deltakelse i bygda ved stortingsvalget, vant også Arbeiderpartiet et klart flertall av stemmene. Menn skal ikke glemmes i det hele, men de er blitt tatt for gitt at de møtte opp for å stemme ved valgene i større grad enn kvinner. Med en høyere andel av menn blant de avlagte stemmene har det også vært et flertall av de borgerlige partiene i bygda. Oppgaven illustrerer at Verdals politiske utvikling gikk fra borgerlig dominans til en sosialistisk høyborg, og bekrefter antakelsen om at Verdal var høyst en del av ideen om det røde amt.

⁶² SSB. *Stortingsvalget 1936*. s. 137

Kilder:

Innrøndelagen. Fredag 14. Oktober 1927.

Statistisk Sentralbyrå. *Norges Offisielle Statistik*. V. 128. *Stortingsvalget 1909*. Hentet fra https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_v_128.pdf (sett 17.11.2020)

Statistisk Sentralbyrå. *Norges Offisielle Statistik*. V. 189. *Stortingsvalget 1912*. Hentet fra https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_v_189.pdf (sett 17.11.2020)

Statistisk Sentralbyrå. *Norges Offisielle Statistik*. VI. 65. *Stortingsvalget 1915*. Hentet fra https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_vi_065.pdf (sett 17.11.2020)

Statistisk Sentralbyrå. *Norges Offisielle Statistikk*. VI. 150. *Stortingsvalget 1918*. Hentet fra https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_vi_150.pdf (sett 17.11.2020)

Statistisk Sentralbyrå. *Norges Offisielle Statistikk*. VII. 66. *Stortingsvalget 1921*. Hentet fra https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_vii_066.pdf (sett 17.11.2020)

Statistisk Sentralbyrå. *Norges Offisielle Statistikk*. VII. 176. *Stortingsvalget 1924*. Hentet fra https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_vii_176.pdf (sett 17.11.2020)

Statistisk Sentralbyrå. *Norges Offisielle Statistikk*. VIII. 69. *Stortingsvalget 1927*. Hentet fra https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_viii_069.pdf (sett 17.11.2020)

Statistisk Sentralbyrå. *Norges Offisielle Statistikk*. VIII. 157. *Stortingsvalget 1930*. Hentet fra https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_viii_157.pdf (sett 17.11.2020)

Statistisk Sentralbyrå. *Norges Offisielle Statistikk*. IX. 26. *Stortingsvalget 1933*. Hentet fra https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_ix_026.pdf (sett 17.11.2020)

Statistisk Sentralbyrå. *Norges Offisielle Statistikk* IX. 107. *Stortingsvalget 1936*. Hentet fra https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_ix_107.pdf (sett 17.11.2020)

Statistisk Sentralbyrå. *Norges Offisielle Statistik*. V. 211. *Folketellingen 1910 1 December 1910. Fjerde Hefte. Folkemængde fordelt efter livsstilling*. Kristiania. I Kommission Hos H. Aschehoug & Co. 1913. Hentet fra https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_v_211.pdf (sett 19.04.2021)

Statistisk Sentralbyrå. *Norges Offisielle Statistikk*. VII. 131. *Folketellingen i Norge 1. Desember 1920. Ellevte hefte. Folkemengden fordelt efter livsstilling. Fylker. Byer og*

herreder. Procenttall. Kristiania. I kommisjon hos H. Aschehoug & Co. 1924. Hentet fra https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_vii_131.pdf (sett 19.04.2021)

Statistisk Sentralbyrå. *Norges Offisielle Statistikk. VIII. 196. Folketellingen i Norge I. Desember 1930. Tredje Hefte. Folkemengden fordelt etter 1) kjønn, alder og ekteskapelig stilling, 2) livsstilling og 3) fødested --- i de enkelte herreder og byer "Oslo-befolkning" som bor utenfor Oslo.* Oslo. I Kommisjon hos H. Aschehoug & Co. 1932. Hentet fra https://www.ssb.no/a/histstat/nos/nos_viii_196.pdf (sett 19.04.2021)

Litteraturliste:

Bull, Edvard. (1985). *Arbeiderklassen blir til 1850-1900.* Tiden Norsk Forlag.

Nasjonalbiblioteket. Digitalt hentet fra https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2007071000006?page=0 (sett 17.11.2020)

Danielsen, Rolf. (1984). *Høyres Historie 2. Borgerlig oppdemningspolitikk 1918-1940.* J. W. Cappelens Forlag A.S. Nasjonalbiblioteket. Digitalt hentet fra https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2007071204027?page=0 (sett 17.11.2020)

Ervik, Dagmar (1989) «Bruket og Folket; Trones Bruk 1919-1963». Hovedoppgåve i historie. Historisk Institutt. Universitetet i Trondheim. AVH

Kaartvedt, Alf. (1984). *Høyres Historie 1. Drømmen om borgerlig samling 1884-1918.* J. W. Cappelens Forlag A.S. Nasjonalbiblioteket. Digitalt hentet fra https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2007071301035?page=0 (sett 17.11.2020)

Kaldal, Ingar. (2003). *Historisk forskning, forståing og forteljing.* Oslo: Samlaget.

Kjeldstadli, Knut. (1996) *Aschehougs Norgeshistorie; Et splittet samfunn 1905-1935.* Bind 10. Oslo. 2005 H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard).

Maurseth, Per. (1987). *Arbeiderbevegelsens historie i Norge 3. Gjennom kriser til makt 1920-1935.* Tiden Norsk Forlag. Nasjonalbiblioteket. Digitalt hentet fra https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2007080200108?page=0 (sett 17.11.2020)

Mjeldheim, Leiv. (2006). *Den Gylne Mellomvegen. Tema frå Venstres historie 1905-1940.* Vigmostad & Bjørke AS. NTNU.

Ohman Nielsen, May-Brith. (2001). *Bondekamp om Markedsmakt. Senterpartiets Historie 1920-1959*. Oslo. Samlaget. NTNU Universitetsbiblioteket. Gunnerusbiblioteket.

Stugu, Ola Svein. (2015). *Norsk Historie etter 1905. Veggen mot velstandslandet*. Det Norske Samlaget 2012. Oslo. 2. Opplag 2015.

Slottemo, Hilde Gunn, Rinde, Harald (2019) «*Samfunnsbyggeren; Ei fortelling om krafta som formet Nord-Trøndelag*». Pax Forlag A/S. Oslo.

Tretvik, Aud Mikkelsen. Sandvik, Pål Thonstad. Kirkhusmo, Anders. Stugu, Ola Svein. (2005). *Trøndelags Historie; Grenda blir global 1850-2005*. Bind 3. Tapir Akademisk Forlag. Trondheim.

Nettressurser:

Nasjonalbiblioteket. *Namdalen*. Onsdag 12. Oktober 1927. Hentet fra:

<https://www.nb.no/items/622df43c5676ec8688570d7b7a17fd46?page=0&searchText=eliseus%20muller> (aksessert 29.03.2021).

Nasjonalbiblioteket. *Indtrøndelagen*. Fredag 29. Oktober 1915. Hentet fra:

https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digavis_indtrondelagen_null_null_19151029_19_190_1?page=0 (aksessert 12.05.2021)

Nasjonalbiblioteket. *Nordre Trondhjems Amtstidende*. Tirsdag 12. Oktober 1909. Hentet fra

<https://www.nb.no/items/d19afcf0a54a6e0cbae7a5419205b209?page=1&searchText=%22Johannes%20Okkenhaug%22> (aksessert 10.05.2021)

